

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KENTLİ VE ENGELLİ HAKLARI, İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜ UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Volkan ÖZBARİŞ

Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Ana Bilim Dalı

Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Programı

EYLÜL, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KENTLİ VE ENGELLİ HAKLARI, İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜ UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Volkan ÖZBARİŞ

(Y1612.180004)

Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Ana Bilim Dalı

Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hatice Deniz YÜKSEKER

EYLÜL, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Enstitümüz Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Anabilim Dalı Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Tezli Yüksek Lisans Programı Y1612.180004 numaralı öğrencisi **Volkan ÖZBARİŞ**'nin "KENTLİ VE ENGELLİ HAKLARI, İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜ UYGULAMALARI" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 05.07.2019 tarih ve 2019/16 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Tezli Yüksek Lisans tezi 24.09.2019 tarihinde kabul edilmiştir.

	<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
ASIL ÜYELER				
Danışman	Prof. Dr.	Hatice Deniz YÜKSEKER	İstanbul Aydın Üniversitesi	
1. Üye	Prof. Dr.	Uğur TEKİN	İstanbul Aydın Üniversitesi	
2. Üye	Doç. Dr.	Ateş USLU	İstanbul Üniversitesi	

ONAY

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kentli ve Engelli Hakları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü Uygulamaları” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (.../.../2019)

Volkan ÖZBARIŞ

ÖNSÖZ

Bu araştırma kentli ve engelli hakları, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü uygulamalarını araştırmak için yapılmıştır. Engellilerin İstanbul özelinde yaşadıkları sıkıntılar dile getirilmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Bu araştırmada emeği geçen başta danışman hocam Prof. Dr. Hatice Deniz YÜKSEKER'e ve diğer hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini esirgemeyen her zaman yanımda hissettiğim değerli abim Menderes ÖZBARİŞ'a ve ailemin diğer üyelerine sonsuz teşekkür ederim.

Eylül, 2019

Volkan ÖZBARİŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ÇİZELGE LİSTESİ.....	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
I. GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
B. ARAŞTIRMADA KULLANILAN KAVRAMLAR	1
1. Kent Hakları	2
2. Engellilik.....	3
C. ÇALIŞMANIN AMACI	4
D. ARAŞTIRMA SORULARI.....	5
E. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	5
F. TEZİN BÖLÜMLERİ	5
II. KENT VE KENTLİ HAKLARI	6
A. KENT	6
B. KENT MODELLERİ.....	7
1. Dünya Kenti	7
2. Girişimci Kent.....	8
3. Akıllı Kent	8
4. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme	8
5. Eko Kent.....	9
6. Kompakt Kent	9
7. Yavaş Kent	10
C. KENT YURTTAŞLIĞI VE KENTLİLİK.....	10
1. Kent Yurttaşlığı	10
2. Kentlilik.....	11
D. KENT KÜLTÜRÜ VE KENTLİLİK BİLİNCİ	12
1. Kent Kültürü	12
2. Kentlilik Bilinci.....	13
a. Bireysel faktörler.....	13
b. Sosyal faktörler	14
c. Ekonomik faktörler	14
d. Fiziki faktörler.....	15
E. KENTLİ HAKLARI	16
1. Dayanışma Hakları.....	19
2. Uluslararası Alanda Kentli Hakları ve Tarihsel Gelişimi.....	21
3. Türkiye'de Kentli Hakları ve Hukuksal Dayanakları	27
III. ENGELLİ VE ENGELLİLİK KAVRAMLARI	33
A. ENGELLİ VE ENGELLİ TANIMLARI.....	33
B. ENGELLİLİĞİN TÜRLERİ.....	36

1. Ortopedik Engelli.....	36
2. Görme Engelli.....	37
3. İşitme Engelli.....	37
4. Dil ve Konuşma Engelli.....	37
5. Zihinsel Engelli.....	37
6. Süreğen Hastalıklı Engelli.....	37
7. Ruhsal ve Duygusal Hastalıklı Engelli.....	37
C. ENGELLİ PROFİLİ VE ENGELLİLERİN TOPLUMLA BÜTÜNLEŞMESİNDE GÖRÜLEN BELLİ BAŞLI ENGELLER.....	39
1. Eğitim Sorunu.....	39
2. Yoksulluk Sorunu.....	40
3. Rehabilitasyon Sorunu.....	40
4. Ulaşım, Fiziksel Çevre ve Konut Sorunları.....	41
5. Erişilebilirlik/ Ulaşılabilirlik Sorunu.....	41
6. İstihdam Sorunu.....	42
7. Sosyal Güvenlik Sorunu.....	43
8. Sosyal Dışlanma Sorunu.....	44
D. DÜNYADA ENGELLİ HAKLARI'NIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	45
1. Birleşmiş Milletlerin Engelli Hakları Sözleşmesi.....	47
2. Avrupa Birliği Engelli Hakları.....	51
E. TÜRKİYE'DE ENGELLİ HAKLARI.....	53
F. DEVLETİN ENGELLİLERLE İLGİLİ SORUMLULUKLARI.....	57
IV. İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ SAĞLIK DAİRE BAŞKANLIĞI ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜ (İSEM).....	60
A. TARİHÇE.....	60
B. ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN AMAÇ, MİSYON VE VİZYONU.....	61
C. İBB ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜNÜN HİZMET VERDİĞİ KESİMLER.....	61
D. İBB ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜNÜN GÖREVLERİ.....	62
E. İSEM İŞ AKIŞI.....	62
F. İBB ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜNÜN YAPTIĞI BAŞLICA HİZMETLER.....	63
1. Sosyal Destek Hizmetleri.....	63
2. Psikolojik Destek Hizmetleri.....	63
3. Sağlık Destek Hizmetleri.....	63
4. Yasal Haklar Danışmanlığı.....	64
5. İstihdam Destek Hizmetleri.....	64
6. Eğitim Destek Hizmetleri.....	64
7. Ulaşım Hizmet ve Çağrı Merkezi Ulaşım Hizmetleri:.....	65
8. Toplum Bilinçlendirilmesi.....	65
9. Engelliler Yaz Kampı.....	66
10. Erişilebilirlik.....	66
11. İBB'ye Bağlı İştirak ve Müdürlüklerin Yaptığı Hizmetler.....	66
G. ENGELLİLERE YÖNELİK HİZMETLERİN EKSİKLİKLERİ.....	69
1. Sivil Toplum Kuruluşlarına Göre İBB.....	72
a. Derneklere göre hizmet eksiklikleri.....	72
b. Derneklerin çözüm önerileri.....	73
V. SONUÇ.....	76
KAYNAKLAR.....	81
EKLER.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	84

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1: Türkiye’de Engelli Oranları	38
--	----

KENTLİ VE ENGELLİ HAKLARI, İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜ UYGULAMALARI

ÖZET

Bu tezin amacı, kent nüfusunun artmasıyla birlikte şehirlerde yaşayan engellilerin en çok karşılaştığı sorunları dile getirmek, engellilere yapılan hizmetlerde yerel yönetimlerin rolünü saptamak ve yerel yönetimler tarafından yapılan hizmetlerin eksikliklerini belirlemektir.

Türkiye’de engelli bireylerin en fazla karşı karşıya kaldığı sorunlar: eğitim, yoksulluk, iyileştirme, ulaşım, fiziksel çevre ve barınma sorunu, erişilebilirlik ya da ulaşılabilirlik sorunu, istihdam, sosyal güvenlik sorunu, sosyal dışlanma sorunu olarak sıralanabilir.

Bu araştırmanın birinci bölümü ve ikinci bölümünde dünyada ve Türkiye’de kent ve kentli hakları incelenmiştir. Üçüncü bölümde engellilikle ilgili kavramlara yer verilmiş olup, engellilerin hakları ve yaşadıkları sorunlar dile getirilmiştir. Dördüncü bölümde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanlığı Engelliler Müdürlüğü’nün engellilere yönelik hizmetleri aktarılmıştır. Ayrıca engelli hakları konusunda İstanbul’da çalışan üç sivil toplum kuruluşunun (Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği, Türkiye Görme Engelliler Derneği ve Zihinsel Engellileri Eğitim Derneği) temsilcileriyle derinlemesine yapılan görüşmelerde öne çıkan, engellilerin beklentileri ve İstanbul’da en çok karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır.

Sonuç olarak İBB Engelliler Müdürlüğü, belediyecilik anlayışı içerisinde engellilere yönelik bazı hizmetler yürütmektedir. Ancak yaptığı hizmetlerde engellileri bu tür hizmetlere muhtaç bırakmayacak şekilde yolları inşa etmek ve toplu taşımaları engellilere ve yaşlılara uygun olarak yeniden tasarlamak, eğitim hizmetlerinin erişimini kolaylaştırıp kalitesini artırmak, istihdamı daha fazla sağlamak, kamusal alanlarda insanların taciz eden bakışlarına maruz kalmadan serbestçe yaşamlarını sürdürmeyi sağlayacak fırsatlar sunmak ve engellilere karşı toplumsal farkındalıklar yaratmak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Kent, Kentli hakları, Engelli, Engelli hakları, İBB ve Engelliler Müdürlüğü*

RIGHTS OF THE TOWNSMAN AND THE DISABLED, ISTANBUL METROPOLITAN MUNICIPALITY DIRECTORATE OF DISABLED PEOPLE APPLICATIONS

ABSTRACT

The aim of this thesis is to express the problems faced by the disabled people living in cities with the increase in the urban population, to determine the role of local governments in services for disabled people and to determine the shortcomings of services provided by local governments.

Most of the problems faced by people with disabilities in Turkey are education, poverty, rehabilitation, transportation, physical environment and housing problem, accessibility problem, employment, social security problem, social exclusion problem.

Urban rights in the world and Turkey are examined in the first and the second chapters of the thesis. In the third chapter, disability related concepts are mentioned and rights of disabled people and their problems are mentioned. In the fourth chapter, the services of the Disability Directorate of the Health Department of the Istanbul Metropolitan Municipality for the disabled are discussed. In addition, three in-depth interviews were conducted with representatives of three non-governmental organizations (Association for Solidarity with Physically Disabled, Turkish Association for the Visually Impaired, Mentally Handicapped Education Association) working in Istanbul on the rights of persons with disabilities, expectations of disabled people and problems they face in Istanbul.

Istanbul Metropolitan Municipality Directorate for Disabled People offers some services for disabled people within the understanding of municipalism. However, the following issues should be considered in the services provided: to build roads so that the disabled do not need such services and redesigning public transport for the disabled and the elderly, to improve access and quality of education services, provide more employment, to provide opportunities to live freely in public spaces, to create social awareness against the disabled.

Keywords: *City, Urban rights, Disability, Disability rights, Istanbul Metropolitan Municipality, Directorate for Disabled People*

I. GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu

Küreselleşen dünya düzeninde sürekli büyüyen ve gelişen kent mekanlarında, yaşayanların gerek birbirleriyle gerek başka kentlilerle gerekse kentlinin doğal ve fiziki çevresiyle olan ilişki neticesinde kentli haklarının oluşmasına etki etmiştir. Kentli hakları, hem uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan anlaşmalarla hem de devletlerin kendi anayasal sistemi içerisinde yaptığı kanunlarla değerlendirilerek incelenmeye çalışılmıştır. Engellilerin kentsel mekanlarda toplumsal yapı içerisinde yaşadığı zorluklar sebebiyle, bu haklardan nasıl ve ne şekilde yararlandığını; ayrıca kamu kurum ve kuruluşlar ile bilhassa yerel yönetimler tarafından engellilere yönelik yapılan hizmetlerin genel analizi yapılarak, sözü edilen hakların eksik yönlerinin neler olduğunu konu alan bir çalışma düzenlenmiştir.

B. Araştırmada Kullanılan Kavramlar

Kent, kır yerleşiminden farklı olarak alan ve nüfus büyüklüğüne sahip; ekonomik, siyasal, toplumsal, kültürel, psikolojik nitelikler ve yeni olanaklara sahip olan bir sürecin yaşandığı yerdir. Ayrıca örgütsel birimlerinin sınırları içinde kalan yerlere de kent denir. Bu amaçla, belediye sınırları içindeki nüfus, “kentli nüfus” olarak adlandırılır. Belediye sınırları içindeki nüfusa ek olarak başka yerel yönetim birimleri de kent içinde düşünülebilir.

Kentlerde yaşayan insanların toplumsal yaşamdaki sorunları, ihtiyaçları, talepleri ve arzuları, kent hakkı kavramının oluşmasını sağlamıştır. Kentli hakları kavramı, bireylerden oluşan atomistik toplum yapısı yani birbirinden ayrı ve birbirini etkileyen küçük birimler yerine, ilişki içinde olan insan temelli bir yapı üzerine kurulmaktadır. Bu ilişki, kentlinin doğal ve yapay fiziki çevresiyle olan teması ile kentli bireyin diğer kentli birey veya bireylerle temas kurması olarak iki yönlüdür. Kentler kendi aralarında gerçekleştirdikleri iyi ilişkiler neticesinde kentin iyi bir hale gelip sürekli gelişmeye açık olmasını sağlamaktadır.

1. Kent Hakları

Herkes tarafından kabul gören uluslararası bir tanımı bulunmayan kentli hakları: temel haklar, ekonomik, toplumsal, siyasal ve dayanışma gibi haklarının kent mekanlarında kullanabilmesidir. Yani kişilerin sahip olduğu bu hakları kentlerde yeterince ve özgürce kullanıp kentli gibi yaşamasıdır.

Tarihsel süreç içerisinde değişik evrelerden geçen insan hakları önceleri savunulan hak iken sonraları gerek anayasalara gerekse uluslararası anlaşmalara girerek kurumsal hale gelmiştir. İnsan hakları bu süreç içerisinde üç kademedен geçerek günümüze kadar hem gelişip hem de çeşitlenerek varlığını sürdürmüştür. İnsan haklarının birinci kademesi, Fransız Devriminin yaşandığı dönemde, “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi”nin getirdiği, bireyi devlete karşı koruyan; özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, yaşama hakkı, kişi güvenliği ile düşünce ve vicdan hürriyetleri gibi birtakım hak ve özgürlükler gelişmiş ve kurumsal hale gelmiştir. Kişiye ait haklar toplumsal yapıda yer alan kişilere eşit fırsatların yetersizliği ve kişilerin refahındaki yetersizlikler nedeniyle kişisel haklardan sosyal haklara zemin hazırlamıştır. 1917’ de sosyalist devrim ve 1929 krizi sonrası yaşanan uluslararası ekonomik sorunlar refah devleti kavramının ortaya çıkması ile beraber; çalışma, sosyal güvenlik, çalışanın örgütlenebilmesi, eğitim, sağlık gibi sosyal ve ekonomik haklar kurumsal hale gelmiştir. Üçüncü ve son kademe olan, günümüzde dayanışma hakları oluşturmaktadır. Bunlar arasında çevre hakkı, toplumsal ve kültürel yapıyı oluşturma, insanlığın ortak varlığından faydalanma gibi haklar oluşturmaktadır. Üçüncü kuşak hakları diğer haklardan ayıran en önemli farklardan gerçekleştirilmesi toplumda yaşayan herkesin gayretleriyle oluşmasıdır. Bu nedenle bu haklar bireysel olduğu kadar toplumun tümünü ilgilendiren haklardır.

Yukarıda da bahsi geçen kentli hakları üç dönem şeklinde gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bu hakları korumak için hakların gasp edilmesini önlemek, bu haklar kentli bireylerin davranışlarıyla gelişeceğinden kişilerin bu yönde gelişimini sağlamak ve son olarak hak sahipleri tarafından bu haklarını kullanırken devletten yardım alarak gerçekleştirmek gerekir. Devletin böyle bir görevi yerel yönetimler eliyle başarılı bir şekilde yerine getireceği söylenebilir.

Kentli haklarının bazılarını sıralarsak;

- Kentlerde yaşayan vatandaşlara, insan haklarına saygılı olmak kaydıyla refahını geliştirici ve fırsat sağlayıcı bir kentsel ortam sunma.
- Kentte yaşayanlara, her türlü saldırı ve suça karşı güvenli bir yaşam sunma.
- Kentte yaşayanlara, çalışma ortamı ve güvencesi sunma.
- Kentte yaşayanlara, aidiyet duygusu yaşattırma.
- Kentte yaşayanlara konut imkanı elde edecek fırsatlar ile güvenilir, dinlendirici ve huzur verici yaşam olanakları sunma.
- Kentte yaşayan bütün gelir gruplarına, zaman kazandıracak ve az harcama sağlayacak konforlu ulaşım hizmetleri sunma.
- Temiz, sağlıklı içme ve kullanma suyu ile güneş enerjisinden yeterli derecede faydalanılacak imkanlar sunma.
- Sürekli gelişen ve geliştiren kişiyi yetiştiren eğitim olanaklarından faydalanma imkanı sunma.

2. Engellilik

Türk Hukuk Sisteminde 7.7.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun engelli bireyi “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlamıştır.

Kısaca Özürlü bireyin doğuştan ya da sonradan bir takım fonksiyonlarını kaybederek hem ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması hem de sosyal yaşamını sürdürmesinde yaşadığı sıkıntılardır. Bu tanımlama Dünya Sağlık Örgütünün yukarıda yaptığı tanımlamaya uygun düştüğü görülmektedir.

2002 TÜİK verilerine göre Türkiye nüfusunun %12,3 oranında engelli yaşamaktadır. Engelliliğin sorun olarak görüldüğü dünyada ve ülkemizde, engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi ve toplumda kendini gerçekleştirmesinde önünde ciddi engellerin olduğu aşikardır. Özellikle ülkemizde Engelli bireyin en fazla karşı karşıya kaldığı sorunların başında: eğitim, fakirlik, iyileştirme, ulaşım, fiziksel çevre ve barınma sorunu, erişilebilirlik ya da ulaşılabilirlik sorunu, istihdam, sosyal güvenlik

sorunu, sosyal dışlanma sorunu olarak belli başlıklar altında toplayabiliriz. Bu durum engelli bireylerin toplumla bütünleşememesi ve toplumla olan bağının kopmasına neden olmaktadır.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü, 1994 yılında Özürlüler Koordinasyon Merkezi olarak kurulmuştur. O dönemlerde mahalli idarelerde ilk adım olarak atılmıştır. 1 Temmuz 2005 tarihli resmi gazetede yayınlanan 5378 sayılı “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununda yapılan değişikliğe bağlı olarak Özürlü Hizmet Biriminin çalışmaları ve yapısı yeniden şekillendirildi. Bu yapılanmaya bağlı olarak yeni merkezlerle beraber Temmuz 2006’da Sağlık Daire Başkanlığı bünyesinde müdürlük olarak kurumsallaştı. İstanbul’un çeşitli noktalarında 26 merkez ve 9 irtibat bürosu şeklinde engellilere hizmet verilmektedir.

Şimdiki adıyla İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü engelli hakları kapsamında engelli bireylerin kapasitelerini geliştirmeyi, çevre koşullarını iyileştirmeyi, bağımsızlaşmalarına destek olmayı, toplumsal üretime katkıda bulunmayı ve bakım ve korunmaya ihtiyacı olan engelli bireylerin özel ihtiyaçlarını karşılayarak yaşam kalitelerini yükseltmeyi amaçlamakta ve bu yönde çalışmalar yürütmektedir.

C. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmadaki amaç kentlerde yaşayan engellilerin en çok karşılaştığı sorunları dile getirmek, yerel yönetimler tarafından bu yönde engellilere yapılan hizmetlerde rolünü saptamak ve yapılan hizmetlerin eksikliklerini belirleyip çözüm önerileri sunmaktır.

Bu amaç doğrultusunda sosyal yaşamını sürdürmek ve toplumla bütünleşmeyi sağlamak için engellilerin yaşadıkları engellerin başında olan eğitim, yoksulluk, rehabilitasyon, ulaşım, fiziksel çevre ve konut sıkıntısı, erişilebilirlik veya ulaşılabirlik, sosyal güvenlik ve sosyal dışlanma gibi sorunlarını dile getirmek ve bu sorunları çözüm noktası olarak başta merkezi yönetim olmak üzere yerel yönetimler ve diğer kamu kurum ve kuruluşlar, STK’lar ile toplumun bizzat desteğiyle çözümler sunulmuş olacaktır.

D. Araştırma Soruları

Bu kapsamda yerel yönetimler eliyle engellilere yapılan hizmetlerin daha iyi ve sağlıklı yürütülmesi hususunda şu sorulara cevap bulabiliriz:

- Kentte yaşayan engellilerin sosyal ve kamusal alanda ne gibi zorluklarla karşılaşmaktadır?
- Engellilerin yaşadıkları zorluklarda yerel yönetimler tarafından yeterli düzeyde destek veriliyor mu?
- Yerel yönetimlerin engellilere yönelik yaptığı hizmetlerde, yükümlülüklerini yeterince yerine getiriyor mu?
- Engelliler, hakları konusunda yeterli bilgiye sahip midir?
- Yerel yönetimlerce sunulan hizmetlerden engelliler ne kadar bilgiye sahiptir?

E. Araştırma Yöntemi

Bu tez, hem ikincil kaynakların değerlendirilmesi hem de nitel yöntemlere dayanmaktadır. İkincil kaynak analizi kapsamında, kent hakları ve engelli hakları hakkında literatür taranmış ve konu ile ilgili raporlar ve İBB belgeleri incelenmiştir. Ayrıca, engelli hakları konusunda İstanbul'da çalışan üç sivil toplum kuruluşunun (Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği, Türkiye Görme Engelliler Derneği ve Zihinsel Engellileri Eğitim Derneği) temsilcileriyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Söz konusu üç sivil toplum kuruluşunun temsilcileriyle yapılan görüşmeler yaklaşık 2'şer saat sürmüş ve onların izni dahilinde ses kaydı alınmıştır.

F. Tezin Bölümleri

Bu araştırmanın ikinci bölümde kent ve kentli hakları incelenmiştir. nc bölümde engellilikle ilgili kavramlara yer verilmiş olup engellilerin hakları ve yaşadıkları sorunlar da dile getirilmiştir. Dördüncü bölümde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanlığı Engelliler Müdürlüğü'nün engellilere yönelik hizmetleri anlatılmış, ayrıca üç tane engelli derneğiyle yapılan röportaj neticesinde kamu kurumları tarafından yapılan hizmet eksiklikleri ile toplumun engellilere bakış açısı anlatılmıştır.

II. KENT VE KENTLİ HAKLARI

Sosyal bir varlık olan insanoğlu geçmişten günümüze kadar bir arada yaşama arzusu içerisindeydi. Bu birlikte yaşama döngüsü kent olgusunu da beraberinde getirmiştir. Bu bölümde kentin tanımı, kent modelleri, kent yurttaşlığı, kentlilik, kent kültürü ve kentlilik bilinci gibi kavramlar ile kentli hakları, Dünya’da ve Türkiye’de kentli haklarına değinilecektir.

A. Kent

İlk ağdan günümüze kentler, birçok değişime uğramış ve bu kentler niteliklerine göre sınıflandırılmıştır. Kent kavramı, insanların yaşadığı ve konutların olduğu yerler olarak basit bir tanımlamanın dışında, toplumsal yaşama olan etkileri ve buldukları coğrafyaya özgü nitelikleriyle açıklanacak önemli bir kavramdır. Sayısız bilimsel araştırmaya konu olan kentler, kentte yaşayan bireylerin, kentin bir unsuru olmasından kaynaklı elde ettiği haklar yönüyle incelenmeye konu olabilecek niteliktedir (Reyhan ve Leblebici, 2013: 15).

Kent kır yerleşiminden farklı olarak alan ve nüfus büyüklüğüne sahip: ekonomik, siyasal toplumsal, kültürel ve psikolojik nitelikler ve yeni olanaklara sahip olan bir sürecin yaşandığı yerdir. Yönetsel rgt birimin sınırları içinde kalan yerlere kent denir. Bu amaçla, belediye sınırları içindeki nüfus, "kentli nüfus" olarak adlandırılır. Belediye sınırları içindeki nüfusa ek olarak, başka yerel yönetim birimleri de kent içinde düşünülür.

Öte yandan belli bir nüfus düzeyini aşmış olan yerleşmelere kent diğerlerine köy adı verilmektedir. Bu ayırım köy yasası nüfus ilkesine göre yapılmakta, "Nüfusu 2000'den aşağı yurtlara köy, nüfusu 2000 ile 20000 arasında olan yurtlara da Şehir denir." Yine bir yerleşmeye "kent" diyebilmek nüfusun genellikle tarım dışı alanlarda çalışmasına bağlıdır (Keleş, 2018: 110-111).

Kentler, yenedünya düzeninde, teknolojiye yaşanan gelişmeler ışığında, uğradığı dnşmlle insan hayatını doğrudan etkilemiştir. Bireyin yaşam alanı olan kentler, toplumların gelişmişlik düzeyini etkilemektedir. Ayrıca kentler nüfus

büyüklüğüne sahip, yönetsel bir örgüt birimi olan, birden çok çalışma olanağının bulunduğu yerlerdir. Şimdi ise kent ile doğrudan bağlantılı olan kent modellerine değinilerek kent modellerinin oluşum nedenleri incelenecektir.

B. Kent Modelleri

Kentin mekânsal, toplumsal ve siyasal örgütlenmesine ilişkin kurgulamalar geçmişten günümüze kadar süre gelmiştir. Öncelikle içinde bulunduğumuz yüzyılda yeni uygarlığın yaratıldığı kentlerin fiziksel, ekonomik, toplumsal ve kültürel soru silsilesi haline gelmesi yeni kent modeli arayışlarına neden olmuştur. Klasik ütopyalardaki kentlerde düzenli ve uyumlu yaşayan vatandaşlar yerini, çağdaş ütopyalarda isteklerini özgürce dile getiren vatandaşlara bırakmıştır. Kendine özgü ekonomik, toplumsal, ideolojik ve teknolojik özellikleri olan ve bu çerçevede biçimlenen mekanlara sahip kentlerden; Dünya kenti, Akıllı kent, Girişimci kent, Eko kent ve Yavaş kent bahsi geçecek kent modelleridir. Dünya kenti küreselleşme ile akıllı kent, sürdürülebilir kent ve yavaş kent ise kapitalizmin ve sağ politikaların olumsuz ekonomik, toplumsal ve mekânsal etkilerini azaltmak ve kentleri sürdürülebilir ve yaşanabilir kılmak amacıyla kurgulanmaktadır (Keleş ve Mengi, 2017: 41-54).

1. Dünya Kenti

Dünya kenti kavramı 1915 yılında, Patrick Geddes tarafından “Dünya Kentler Ligi” olarak kullanılmıştır. Ancak John Friedman dünya kenti tanımını ve ölçütlerini ayrıntılı olarak somutlaştırmıştır. En ayırt edici özelliği kentler hiyerarşisinde en tepede bulunmasıdır. Küresel sermayenin yoğun olması, dünya ekonomisinin örgütlenmesinde karar merkezi olması ve dünyayı sermaye için güvenli hale getirerek buldukları ülkenin ulusal ekonomisini dünya sistemine eklemlenmesine yardımcı olur.

Temel ekonomik işlevleri; yönetim, bankacılık, finans, muhasebe, teknik danışmanlık, iletişim, bilişim, ulaştırma, araştırma, inşaat, otel, lokanta, eğlence ve lüks alışverişlerdir. Nüfusu en az 10 milyon olan dünya kentlerinde sosyo-ekonomik yapının yeniden şekillenmesi ile toplumsal kutuplaşma ve gelir dağılımındaki uçurum artmaktadır.

2. Girişimci Kent

Küreselleşmenin ve yeni sağ politikaların yarattığı bir başka kent tipidir. Temel özellikleri arasında, piyasacı bir yaklaşımı benimsemeleri, kamu özel sektörlerin işbirliğini yaşama aktarmaları, küresel sermayeyi kente çekecek büyük projeleri öngörmeleri ve farklı toplumsal kümeler için kenti çekici kılmayı amaçlayan politikalar izlemektedir. Girişimci kentlerle marka kent çoğu kez birlikte kullanılır. Marka kent olabilmek için kent kimliğinin korunması ve geliştirilmesi, kentin altyapı sorunlarının çözülmüş olması, kente özgü ekonomik etkinliklerin var olması ve yaşatılması, kente sağlıklı ve dengeli çevre koşullarının sunulması ve kent güvenliğinin sağlanması gerekmektedir. Örneğin dünyada marka kentler arasında: Roma, Viyana, Vatikan, Cannes, Las Vegas ve Dubai sayılmaktadır. Ülkemizde marka kentleri olma çabası dikkat çekmekle ancak yukarıda sayılan kentlerin özelliklerine sahip olma konusu tartışmalıdır.

3. Akıllı Kent

Bilim, iletişim ve teknoloji olarak üç temel bileşene dayanan akıllı kent modelindeki amaç bu bileşenleri kullanarak kentsel altyapı ve enerji sistemlerinin dışarıdan herhangi bir müdahale olmadan kendi kendini yönetmeyi sağlamak ve kentte yaşayan yurttaşların yaşam kalitesini yükseltmektir. Akıllı kent modeli araçları arasında: bilgisayar teknolojisi, coğrafi bilgi sistemi ve risk belirleme analizleri bulunmaktadır. 90'lı yıllarda kullanılmaya başlanılan bu modelde hava, su ve gürültü kirliliğinin önlenmesi ya da en aza indirilmesi, enerji verimliliğinin sağlanması, kentsel hizmetlerin etkin ve verimli bir biçimde sunulması amaçlanır. Maliyeti oldukça yüksektir.

4. Sürdürülebilir Kentsel Gelişme

En önemli hedefleri; toplumsal dayanışmayı sağlamak, ekonomik yapılabirliği artırmak ve ekolojik sorumluluğu yerleştirmektir. Toplumsal dayanışma hedefinin en önemli ilkesi, toplum üyelerinin insan onuruna yakışan bir yaşam sürmesi ve kişiliğini geliştirme haklarına sahip olması ayrıca adil paylaşım ve fırsat eşitliği toplum üyeleri arasında dayanışma, demokrasi, hukuk güvencesi, kültürel çeşitlilik, insan kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi toplumsal uyum için gerekli öğelerdir. Ekonomik yapılabirlik hedefleri arasında bireysel girişimlerin genel yararını koruyarak özendirilmesi, piyasa mekanizmasının çevre değerlerini koruyacak şekilde

işletilmesini sağlamak, piyasa fiyatları belirlenirken dışsallıkların ve doğal kaynakların kıtlığını dikkate alınması, kirleten öder ve önleme ilkelerinin uygulanması, üretim ve tüketim sürecinin sürdürülebilir kılınması bulunmaktadır. Ekolojik sorumluluk ise kaynak tüketimini kontrol altına almak, zararlı madde kullanımını en aza indirmek, biyolojik çeşitliliği korumak, bilimsel olarak açıklanmayan riskler altına girmemek, doğal ve kültürel çevreyi korumak insan yaşam alanı insan hakları düşüncesiyle biçimlendirme ilkelerini kapsamaktadır. Sürdürülebilir kent kavramıyla, var olan sorunların fiziksel toplumsal ve ekonomik eşitsizliklerin ve adaletsizliklerin sürdürüldüğü mekanlar kastedilmekte ve kentlerin ekonomik, toplumsal ve ekolojik ilkelere göre katılımcı bir yaklaşımla yapılandırılmaları ve yönetilmeleri savunulmaktadır. Sürdürülebilir kent kavramı 1996 yılında İstanbul'da yapılan Habitat II toplantısıyla gündeme gelmiştir.

Yalnızca Birleşmiş Milletler düzeyinde değil Avrupa Birliği R1 Avrupa Konseyi çerçevesinde de üzerinde önemle durulan konulardandır. Türkiye'de ise Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı 2010-2023 başlığıyla sürdürülebilir kentsel gelişmenin ilke ve ölçütleri ayrıntılı şekilde belirlenmiştir. Sürdürülebilir kentsel gelişme, Eko kent ve Kompakt kentlerle birlikte gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir.

5. Eko Kent

Çevre değerlerini koruyan ve kirletmeyen, kültürel çevresine zarar vermeyen, ekonomik, ekolojik ve teknolojik kaygılar arasında denge kurabilen bir anlayışla yönetilen kenttir. Tanımdan da çıkarılacağı üzere üretim ve tüketim süreçlerinde daha az atık üretmek, yenilenebilir enerji kaynaklarını tercih edilmesi, enerji verimliliğine özen göstermek, bilgi ve teknolojiye dayanan modelde kentsel yaşam kalitesinin yüksek olması beklenmektedir. Eko kent modeli yeni inşa edilen kentlerde, var olan kentlere göre daha başarılı olacağı savunulmaktadır.

6. Kompakt Kent

Ana hedefleri, kentsel enerji ve kaynak tüketiminin azaltılması. Özel araç kullanımının sınırlandırılması ve "ekolojik ayak izinin" azaltılmasıdır Bu hedefleri gerçekleştirmek için çalışma, alışveriş, iş ve konut alanları gibi farklı kentsel işlevlerin bir arada olduğu yüksek yoğunluklu yapılaşma biçimi önerilmektedir. Kompakt kentlerin avantajların yanında dezavantajları da vardır. Avantajları arasında: ulaşım

maliyetleri ve enerji tüketimi azalır altyapı maliyetleri düşer ve altyapı hizmetleri etkin sunulur. Dezavantajları: kentsel yoğunluğunun artması sonucu arsa ve konut fiyatlarının artması, çok katlı yapılaşma sonucu konutlar açısından güneşten yararlanma ve hava alma sorunlarına ek olarak kentin hava koridorlarının da kapanması sonucu hava kirliliğinin artırıcı bir durum yaratır ve en büyük dezavantaj ise toplumsal nitelikteki ilişkilerin ve aidiyet duygusunun giderek azalmasıdır.

7. Yavaş Kent

1999 yılında İtalya'da yaşama geçirilen ve dünyada otuz ülkeden 208 kent Yavaş Kentler Birliğine yavaş kent olarak katılmıştır. Türkiye'den 11 kent birliğe üyedir. Nüfusu 50.000'i aşmayan kentler için öngörülen bir modeldir. Tamamıyla yerel değerler üzerine kurulan modelde, yetmiş ölçüt belirlenmiş ve aday kentlerin bu ölçütlerin toplamında en az 50 puan alarak modele dahil olması istenmektedir. Başlıca Ölçütler: çevre planlamaları, alt yapı çalışmaları, kentsel hayat kalitesi düzenlemeleri, tarıma, turizme, esnafa ve sanatçılara ilişkin düzenlemeler, konukseverlik, bilinçlenme ve eğitim adına düzenlemeler, toplumsal uyumla ilgili çalışmalar ve tüm bu başlıklarla ilgili olarak yapılan işbirliği çalışmaları, getirilen ölçütlerin ana başlıklarıdır.

Aslında kent modellerinden çıkarılan başlıca kavramlardan da anlaşılacağı üzere: ekonomi, markalaşmak, altyapı ve üst yapı sorunlarını çözmek, bilim, iletişim, teknoloji ile toplumsal dayanışmayı sağlamak, etkin ve verimli kaynak kullanımı ve çevre politikaları ile kentsel yaşam kalitesini yükseltmek vb bütün kentlerin ortak amacıdır. Ve model olarak belirli kategorilere ayırdığımız kentlerin yaşanılabilir bir yaşam kalitesine sahip olması için beslendikleri başlıca misyondur (Keleş ve Mengi, 2017: 41-54).

C. Kent Yurttaşlığı ve Kentlilik

1. Kent Yurttaşlığı

Ortaçağda temelleri atılmış olan günümüzdeki kent yurttaşlığı anlayışına değişik dönemlerde farklı anlamlar yüklenmiştir. Özellikle Ortaçağ Avrupa kent devletlerinde coğrafi, ekonomik, toplumsal ve siyasi farklılıklardan dolayı farklı şekillerde geliştiği bilinmektedir. Bu dönemde kentte oturanlar uygar kişiler olarak bilinirdi. Yani düşünsel, bilimsel, sosyo-kültürel alanda ve eğitimini tamamlamış, kendini her alanda geliştirmiş kişiler olarak bilinirdi. Avrupa da yüzyıllarca süren

mücadeleler sonucunda kent yurttaşlığı ve yurttaşlıkla sağlanan hak ve yükümlülükler elde edilmiştir.

Antikçağda, Ortaçağda ve 1808'de Prusya kentler şartın 5.maddesinde görüldüğü gibi kentte yaşayan herkesin yurttaşlık tanımı içerisine girmediği, kent halkının yurttaş olanlar ve yurttaş olmayanlar olarak ikiye ayrıldığı belirtmektedir. Prusya kentler şartı kent yönetimi ve yerel yönetim anlayışını güçlendiren bir reformdur. Yurttaşlık kavramının gelmesiyle yerel yönetim anlayışının gelişimine katkı sağlamıştır. 1808 kentler 17. 23.ve 24. Maddelerine göre yurttaşlık kriteriolarak kent yönetiminin yürütme kurulu tarafında kentte yerleşmiş, sabıkası bulunmayan, meslek icra eden veya mülk sahibi olan kişilere verilmiştir. Yurttaşlık hak ve yükümlülükleri bağlamında ise kent meclisi seçimlerine katılma hakkı ile kentsel yükleri ve kent yönetiminde görev alma hakkı vardır. Yükümlülükler ise ücret almaksızın kendisine verilen kamusal görevi üstlenme yükümlülüğüdür (Keleş ve Mengi, 2017: 54-59).

Yurttaşın kendisine verilmek istenen fahri görevleri herhangi gerekçeye dayanmadan reddetmesi, kent meclisi seçimlerinde o hakkını kaybetmesine neden olacak ve kentsel sorunlarla ilgilenme sorumluluğu ortaya çıkacaktır.

Şarta göre yurttaşlık hakkına sahip olmayanlar ise kent hukukuna tabı olup yurttaşların icra etmediği meslekleri icra edebilir, kentsel yüklerle mali varlıkları ölçüsünde ve sınırlı bir biçimde katılabilirler Ayrıca kentsel hizmetlerde görev almaları sadece acil durumlarda talep edilebilir. Kısaca kent yurttaşlığına, kentte yaşayan kişilerin kamusal alanlarda söz sahibi olan yöneticilere benzer şekilde, kenti yöneten ve düzenleyen kişilerdir diyebiliriz. Günümüz yurttaşlık anlayışından farklı olarak, yalnızca kentlerde yaşanan ve farklı özelliklere sahip kişilere tanınmış olmakla beraber: kent hukuku adı altında ise yurttaş olan ve yurttaş olmayanların hak ve yükümlülükler düzenlenmiştir (Keleş ve Mengi, 2017: 54-59).

2. Kentlilik

Kent yurttaşlığı geçmişten günümüze getirdiği değerler sayesinde oluşmuştur. Kentlilik demek; kente özgü nitelikler sonucu kentte yaşayan bireylerin davranışlarında, dünya görüşlerinde, eğitimde, sanatta, kültürel etkinliklerde, giyim, kuşam, yemek ve daha birçok alışkanlıklarda meydana gelen değişikliklerdir. Kentli olmanın önemli bir şartı ise kentlilik bilincine sahip olmaktır. Kentlilik kentte yaşayan

bireylerin geçmişten günümüze kadar kentin onlara kattığı değerler bütünüdür (Keleş ve Mengi, 2017: 54-59).

D. Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci

1. Kent Kültürü

Kentte yaşayan bütün uygarlıkların geçmişten günümüze süregelen sosyolojik, psikolojik, politik, ekonomik, tarihsel toplumsal yaşantı ve gelişmenin birikimleri sonucu oluşan üründür. Kent denildiğinde akla gelen ilk şey mekan kavramı olmaktadır. Esasında kültür ögesinin baskın olduğunu söyleyebiliriz. Kırsal alandan farklı olarak kent toplumları, kan bağına dayalı, akrabalık ilişkilerinden uzak mesleki örgütlenmelerin ön plana çıktığı, sosyal baskı mekanizmaların sınırlı olduğu ve toplumsal ilişki ağında bireyin ön planda olduğu örgütlü toplumları barındırır.

Geçmişten günümüze kentlerin kır yerleşmelerine göre daha iyi ekonomik, toplumsal, güvenlik, eğitim, kültürel ve sağlık koşullarına sahip olması; ayrıca özgürlükçü yapının geliştiği bir ortam ile iyi yaşam koşullarını sunması kentte yaşamanın tercihleri arasındadır (Reyhan ve Leblebici, 2013: 63-66).

Yukarıdaki tanımından da bahsettiğimiz kent kültürünün oluşmasında, korunmasında ve geliştirilmesinde belli başlı aktörlere bazı görevler düşmektedir. Bunlardan ilki uluslararası topluluklardır. Belli bir ülkeye ve ulusa mal edilmeyecek bazı kültür, tarih, mimarı ve doğa değerlerine sahip olan ve bütün insanlığın ortak mirasıdır. Örneğin; Toledo Katedralleri, Kahire Müzesi, camiler, hanlar, kervansaraylar gibi uluslararası toplulukların çıkardığı uluslararası sözleşmelerle bu yapılar korunmaktadır. Birleşmiş Milletler örgütünün UNESCO, UNEP ve UNCHS gibi uzmanlık kuruluşları, İstanbul İnsan Yerleşmeleri (HABİTAT I ve II) konferansları (1976 ve 1996), Stockholm (1972) ve Rio (1992) çevre ve kalkınma dorukları bunlardan birkaçıdır. İkincisi devletlerdir. Devletler de kent kültürünün korunup geliştirilmesinde yerel yönetimlerin yetersiz kaldığı durumlarda etkin rol üstlenmektedirler. Üçüncü aktör ise yerel yönetimlerdir. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik şartında ve Türkiye'de yakın zamanda yasallaşan Kamu Yönetimi Temel Yasasındaki düzenlemeyle halka en yakın kuruluşlar olarak yerel nitelikli konularda asıl yetkili kılınmıştır. Son aktörü ise yurttaş ya da kenttaş oluşturur. Yurttaşları kentlerin asıl sahipleri diye nitelendirmek herhalde yanlış olmaz. Kentleri korunup

geliştirerek ve kentsel mirasları yarınlara taşıyarak gelecek nesillere güzel bir birikim bırakmak yurttaşın veya kenttaşın asli görevlerindedir. Kısacası kentlerin korunup geliştirilmesi, yarınlara taşınması bu kurumlardan hariç insanlık görevidir (Keleş, 2006: 15-16).

2. Kentlilik Bilinci

Türk dil kurumu sözlüğünde bilinç kavramı “insanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği” olarak tarif edilmektedir.

Kentlilik bilinci, “bireylerin kentte yaşadıklarını ve kentli olduklarını bilmeleri ve bundan dolayı kente özgü tutum ve davranışları benimseyerek, bunları uygulamaları gerektiğinin farkında olmaları”nı ifade eder. Başka bir ifadeyle kentlilik bilinci, “kent kültürünü anlamak, kendini kente, kent dinamiklerine ait ve güvende hissetmek, kentsel oluşumlardan sorumluluk duymak” ya da “kentte yaşayanların var olan (farklı) etnik, dinsel veya coğrafi kimliklerinin yanı sıra bir de içinde yaşadıkları şehirle özdeşleşebilen bir kimliğe sahip olmalarıdır.” Yukarıdaki tanımdan hareketle kentlilik bilincine sahip olmak o kentte yaşamak demek değildir. Kırsal alanda yaşayıp kente gelen ya da kent yerlisi olmayıp göçle gelen kişilerde kentlilik bilincine sahip olabilir. Kent yerleştiği olan bireylerin kentlilik bilincine sahip olmaları kentsel bağlılık ve aidiyet gibi duyguların pekişmesine yardımcı olur. Kentin dokusuna, değişimine, gelişimine, yaşam tarzına, yaşayış biçimine kısaca kendini kente bütünleştirerek her alanını hissetmesidir (Reyhan ve Leblebici, 2013: 70-72). Kişilerde kentlilik bilincini oluşmasına etki eden önemli faktörler vardır. Bunlar arasında;

a. Bireysel faktörler

Bireyin yaşı, doğum yeri ve mesleki durumu kentlilik bilincini etkileyen bireysel faktörlerdendir Diğer yaş guruplarına göre özellikle genç bireylerde bu durumun oluşmasında çeşitli faktörlerin yanı sıra eğitim ve farkındalık duygusunun önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Başka bir bireysel faktör olan doğum yeri kentlilik bilincinin oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir. Kişiler genellikle kendilerini yaşadıkları yere değil de doğdukları yere ait hissederler. Yaşadığı yere aidiyet duygusuna engel olan bu durum kişilerde kentlilik bilinci oluşumuna ve algılayış biçimine sorun teşkil etmektedir.

Kentlilik bilinci oluşumunu etkileyen bir diğer bireysel faktör, bireyin mesleğidir. İş yaşamı ya da çalışma koşullarının kent yaşamında sosyo-kültürel

imkanlarını gerçekleştirmesine olanak tanınması ve bireylerin kentle olan bağlarını güçlendirecek ekonomik özgürlüğüne sahip olmasıdır. Toparlamak gerekirse bireysel faktörlerin başında bireyin demografik yapısı gelir, daha sonra bireyin kültürel düzeyi, aidiyet duygusu ve mesleki faaliyetin getirdiği ekonomik güç kentlilik bilincinin oluşmasında etkilidir (Reyhan ve Leblebici, 2013: 70-72).

b. Sosyal faktörler

Kişilerin eğitim durumu, boş zaman değerlendirme biçimi ve sosyal çevre kentlilik bilincini etkileyen faktörler arasındadır. Eğitim kurumları toplumlarda meydana gelen değişimden etkilenen veya toplumsal değişimlere etki eden ve toplumsal gelişimde aktif rol oynayan itici bir güçtür.

Boş zaman değerlendirme ise bireyin eğitim durumu, medeni hali, mesleği, gelir düzeyi gibi bulunduğu sosyal tabakaya göre değişkenlik gösterebilmektedir. Örneğin çalışan bireyler ile çalışmayan bireylerin boş zamanı değerlendirmeleri onların kentlilik bilinci oluşumları üzerine etkili olmaktadır

Başka bir deyişle boş zaman değerlendirmek için kentle etkileşimli olan aktivitelere katılmak bireyin yaşadığı kenti tanımaya yardımcı olarak kentlilik bilinci oluşumuna etki etmektedir. Öte yandan kentlilik bilinci bireylerde iç (bireysel) ve dış (sosyal) faktörlerin etkileşimi sonucu sağlanır. Dış faktör diye nitelendirdiğimiz sosyal çevre bireyin sosyalleşmesi üzerinde önemli derecede etkilidir. Kısaca kentlilik bilinci küçük toplumsal gruplardan başlar ve kentin bütününe yayılır. Aile, apartman, sokak, okul ve mahallede ortaya çıkmayan kentlilik bilincinin şehrin her tarafına yayılması mümkün değildir (Reyhan ve Leblebici, 2013: 70-72).

c. Ekonomik faktörler

Kırsal kesimlerden kentlere göç edenlerin sosyo-ekonomik yapıdan yoksun olduklarından kentlilik bilincinden yoksun kalmaya mahkumdur. Kentteki yaşam koşullarını belirleyen bireyin sosyo-ekonomik yapısıdır.

Sosyo-ekonomik açıdan alt gelirli konumda bulunan bireylerin yaşadığı kısıtlı sosyal çevrede kişisel, kültürel ve sosyal gelişimlerine büyük olanaklar tanınmamakla birlikte kente yabancılaşmasına neden olmaktadır. Alt gelir gruplarında bireyler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından sosyal mekanları inşaa ederek kentlilik bilincinin oluşmasına yardımcı olur.

d. Fiziki faktörler

Bireyler buldukları sosyal tabakalara göre şehrin belirli bölgelerine yerleşme imkanına sahip olmaktadır. Bu tür yerlere sonradan göç edenlerin alt yapı eksikliği, park ve yeşil alanların yokluğu, sağlık ve benzeri kurumların yeterli sayıda olmayışı ya da bu durumların göç edenler üzerinde köyde yaşadıkları hissi uyandırması, kenti algılayış biçimleri ve kentlilik bilincinin oluşumu üzerinde etkili olmaktadır.

Kentlilik bilincinin oluşumunu etkileyen faktörler bu şekilde sıralanabilir. Kentlilik bilincinin oluştuğunu gösteren göstergeler de mevcuttur. Bunlar;

Aidiyet duygusu, kentlilik bilincinin önemli göstergelerinden biridir. Bireyin kendini yaşadığı kente ait hissetmesi ve kentin bir parçası olarak görmesidir.

Kenti sahiplenme, kentte yaşayan bireylerin, kentini koruması, kentte yaşanabilecek herhangi bir riskli duruma karşı ya da kentin büyümesine veya kalkınmasına engel olacak durumlar karşısında kenti sahiplenerek bu durumları bertaraf etme uğraşı vermesidir. Kent kurumlarına katılım, kent kurumları kentin yapısına göre şekillenmektedir. Birey kentin kurumlarıyla olan sağlıklı ilişkileri sayesinde hem kent doğasını kavrayabilir hem de kente uygun bir yaşam felsefesini benimseyebilir. Sivil toplum kuruluşları, sanat ve kültür merkezleri, mesleki eğitim sunan kurslar vb alanlar kentsel mekanlarda mevcut olan ve bireye geniş ölçüde gelişme imkanı sunan faaliyet alanlarıdır. Kent sorunlarıyla ilgilenme, kentlerin bireylere sunduğu sayısız imkanlara rağmen pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir. Kentlilik bilincine sahip olan bireylerin kentin sorunlarına duyarsız kalamayacağı aşikârdır. Kent sorunlarını çözümü konusunda, paylaşımcı ve katılımcı birey sayısını arttırarak faaliyet alanlarını genişletmek. Bunu gerçekleştirmek için örgütsel bağlı güçlendiren örgütlü bireyleri şehrin sorunlarını çözmeye aracı olacaktır. Şöyle söylenebilir, kent kültürü: kentlerde yaşayan uygarlıkların, kentin geçmişinden bugüne kadar kentlerde oluşturdukları sanat, mimarlık, felsefe, bilim, teknoloji gibi çeşitli alanlardaki birikimlerinin ürünüdür. Bunu korumak, geliştirmek ve gelecek nesillere aktarmak için birtakım aktörlere de ihtiyaç duyulmaktadır Bunlar; uluslararası kurumlar başta olmak üzere (Birleşmiş Milletler), Devletler, Yerel Yönetimler (Belediyeler) ve son olarak da kent kültürünü koruyacak asli yetkiye sahip kenttaşlarıyla da yurттаşlardır.

Kentli bilincine sahip olmak için bireylerin, kentin farklı dinsek etnik ve coğrafi kimliklerinin yanı sıra dokusunu, kültürünü; kısaca kentin yaşam felsefesini bilerek yaşaması ve özümseyerek, hissederek ve aidiyet duygusuyla kendini özdeşleştirmesidir. Kentlilik bilincinin oluşmasında kişinin yaşı, mesleki durumu, eğitim seviyesi, gelir düzeyi ve çevresel faktörler de etkili olmaktadır. Bireylerde oluşan aidiyet duygusu, kenti sahiplenme, kentin kurum ve sorunlarıyla ilgilenme kentlilik bilincinin oluştuğunun göstergelerindedir.

E. Kentli Hakları

Kentli hakları kavramı, bireylerden oluşan atomistik toplum yapısı yani birbirinden ayrı ve birbirini etkileyen küçük birimler yerine, ilişki içinde olan insan temelli bir yapı üzerine kurulmaktadır. Bu ilişki, kentlinin doğal ve yapay fiziki çevresiyle olan teması ile kentli bireyin diğer kentli birey veya bireylerle temas kurması olarak iki yönlüdür. Kentliler kendi aralarında gerçekleştirdikleri iyi ilişkiler neticesinde kentin iyi bir hale gelip sürekli gelişmeye açık olmasını sağlamaktadır (Tekeli, 2011:192-200).

Kentli hakları uluslararası geçerli genel bir tanımı olmamakla birlikte: temel hakların, ekonomik, toplumsal, kültürel siyasal ve dayanışma haklarının gerçekleşme alanı olarak, kent mekanında somutlaşmasıdır.

Bireyin sahip olduğu insan haklarını, kentsel mekanda yeterince ve özgürce kullanabilmesidir. Bireyin kent mekanlarında sahip olduğu haklarla kentli gibi yaşamasıdır.

Genellikle kente yaşayanların ikamet etmesi, üretmeye katılması, dinlenmesi ve gezmesinin yanında kişiliklerini çok yönlü geliştirme gibi eylemlerini gerçekleştiren bir kentsel yaşam çevresi gereksinimin doğması kentli hakların konusunu teşkil eder. Kentli hakları denilince kentte yaşayan herkes için ayırım gözetmeksizin uygulanan haklar akla gelmelidir. Bir kentte yaşayan herkes yeterli kamu hizmetini almak, temiz, sağlıklı ve insan onuruna yakışır şekilde yaşamak, her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak gibi haklara sahip olmanın yanında bu hakları gereği gibi kullanmaktan da sorumludur (Karasu, 2008: 38-41).

Kentli haklarından bazılarını sıralarsak:

- Kentlerde yaşayan vatandaşlara, insan haklarına saygılı olmak kaydıyla refahını geliştirici ve fırsat sağlayıcı bir kentsel ortam sunma
- Kentte yaşayanlara, her türlü saldırı ve suça karşı güvenli yaşam sunma
- Çalışma ortamı ve güvencesi sağlama
- Aidiyet duygusu uyandırma
- Konut imkanı elde edecek fırsatlar ile güvenilir, dinlendirici ve huzur verici yaşam alanları sunma
- Kentte yaşayan bütün gelir gruplarına, zaman kazandıracak ve az harcama sağlayacak konforlu ulaşım hizmetleri sağlama
- Üretim olanaklarını gerçekleştirecek imkanlar sunma
- Temiz, sağlıklı içme ve kullanma suyu ile güneş enerjisinden yeterli derecede faydalanılacak imkanlar sunma
- Sürekli gelişen ve geliştiren kişiyi yetiştiren eğitim olanaklarından faydalanma imkanı sunma
- Herhangi yaş, cinsiyet, din gibi benzeri ayırım gözetmeksizin spor yapma ve boş zaman değerlendirme aktivitelerden yararlanma imkanı sunma
- Seçme ve seçilme olanağı ile kararlara katılma olanağı sunma gibi haklardan bahsedebiliriz (Tekeli, 2011:192-200).

Kentli haklarının kullanılabilmesi için kentte yaşayan kentli bireylerin bu haklarını gasp edilmesini önlemek, bu haklar kentli bireylerin davranışlarıyla gelişeceğinden kişilerin bu yönde gelişimini sağlamak ve son olarak hak sahipleri tarafından bu haklarını kullanırken devletten yardım alarak gerçekleştirmesi gerekir. Devlet ise bu hakları koruyabilmek ve gerçekleştirmek için birtakım yaptırımlar uygulamak zorundadır. Doğal olarak devlet eliyle yapılan bu yaptırımlar cezai işlemler yerine kişileri toplumsal düzene uymasını sağlamak; iyileştirici, önleyici ve eğitici nitelikte sosyalleştirici görevlerini üstlenmelidir. Devlet böyle bir görevi yerel yönetimler eliyle başarılı bir şekilde yerine getireceği söylenebilir (Tekeli, 2011:192-200).

Tarihsel süreç içerisinde değişik evrelerden geçen insan hakları önceleri savunulan hak iken sonraları gerek anayasalara gerekse uluslararası anlaşmalara girerek kurumsal hale gelmiştir. İnsan hakları bu süreç içerisinde üç kademededen geçerek günümüze kadar hem gelişip hem de çeşitlenerek varlığını sürdürmüştür. İnsan haklarının birinci kademesi, Fransız Devriminin yaşandığı dönemde, “İnsan ve

Yurttaş Hakları Bildirisi” nin getirdiği, bireyi devlete karşı koruyan; özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, yaşama hakkı, kişi güvenliği ile düşünce ve vicdan hürriyetleri gibi birtakım hak ve özgürlükler gelişmiş ve kurumsal hale gelmiştir. Kişiye ait haklar toplumsal yapıda yer alan kişilere eşit fırsatların yetersizliği ve kişilerin refahındaki yetersizlikler nedeniyle kişisel haklardan sosyal haklara zemin hazırlamıştır. 1917’ de sosyalist devrim ve 1929 krizi sonrası yaşanan uluslararası ekonomik sorunlar refah devleti kavramının ortaya çıkması ile beraber; çalışma, sosyal güvenlik, çalışanın örgütlenebilmesi, eğitim, sağlık gibi sosyal ve ekonomik haklar kurumsal hale gelmiştir. Üçüncü ve son kademe olan, günümüzde dayanışma hakları oluşturmaktadır. Bunlar arasında çevre hakkı, toplumsal ve kültürel yapıyı oluşturma, insanlığın ortak varlığından faydalanma gibi haklar oluşturmaktadır. Üçüncü kuşak hakları diğer haklardan ayıran en önemli farklardan gerçekleştirilmesi toplumda yaşayan herkesin gayretleriyle oluşmasıdır. Bu nedenle bu haklar bireysel olduğu kadar toplumun tümünü ilgilendiren haklardır (Tekeli, 2011:192-200).

Başka bir deyişle kentli haklarının sınıflandırılmasında hem birinci kuşak (kişisel ve siyasal haklar), hem ikinci kuşak (ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar), hem de üçüncü kuşak (dayanışma hakları) haklarla yakından ilgili olduğu söylenebilir. Kişinin temel haklarını ve siyasal özgürlüklerini kapsayan birinci kuşak hakların hemen hemen tümü kentsel mekanda yaşayanlar için önem taşımaktadır. Konut dokunulmazlığı, haberleşme serbestliği, vakıf kurma serbestliği, kongre ve gösteri yürüyüşü planlama hakkı, mülkiyet hakkı, hak arama serbestliği, kentsel hakların kullanılması için gerekli olan ön koşullardır. Yine siyasal haklardan, seçme ve seçilme hakkı, siyasi parti kurma ve siyasal partiye girme hakkı, dilekçe hakkı ve vergi ödevi hakkı kentsel hakların etkin kullanılmasında öncelikli haklardır. İkinci kuşak, ekonomik ve toplumsal haklardan, konut hakkı, toplumsal güvenlik hakkı, gençliğin korunması, ailenin korunması, eğitim ve öğrenim hakkı kentsel hakların gerçekleşmesinde yararlanılabilecek haklardandır. Üçüncü kuşak, dayanışma haklarından olan çevre hakkı, su hakkı, barış hakkı ve bilgi edinme hakkı gibi hakların kentsel hakların içinde yer aldığı söylenebilir (Keleş ve Mengi, 2017: 29-31).

Yukarıdaki sınıflandırmaya değinmek gerekirse kentli hakları: birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak hakların hepsini kapsayacak şekildedir. Kentsel mekanlarda yaşayan bireyleri, birinci ve ikinci kuşak haklar olarak 1982 Anayasasında da doğrudan değinilen kişisel haklar sosyo-ekonomik ve siyasal haklar kişiye özgü

haklar olduğundan kişinin diğer kişilere, toplumsal kurum ve kuruluşlara, şirketlere, devletin bütün kamu kurum ve kuruluşlarına karşı koruyan haklardır. Kentli haklarının üçüncü kuşak haklar olarak tabir ettiğimiz dayanışma hakları ile yakınlığının daha fazla olması sebebiyle bu konuya aşağıda daha detaylı bir şekilde değinilecektir.

Sonuç itibariyle kentli haklarının ulusal ve uluslararası metinlerde yer alması önemlidir; ancak yurttaşların bu hakları kullanabilmesi daha önemlidir. Kentlerde belirli bir yaşam kalitesi sağlama ve bunu sürdürülebilir kılmak kent yönetimlerinin görevleri arasında sayılmalıdır. Kentlerin belirli özelliklere sahip kent modelleri olarak nitelemek yerine, kentte yaşayan kentlinin ya da yurttaşın huzuru ve mutluluğu öne çıkarılmalıdır. Yani yurttaşlar, kent yönetimleri tarafından sunulan hizmetlerden ki bunlar arasında: ulaşım, eğitim, sağlık, çevre ve temizlik hizmetleri, kültürel ve sanatsal etkinliklerden, park ve bahçeler vb. yararlanmayı ve hizmetlerin kaliteli bir şekilde sunulmasını ister (Keleş ve Mengi, 2017: 236-239).

Son olarak kent yönetimleri, sergilediği çabalarda yalnızca bir kesime ya da zümreye hizmet etmek yerine; toplumun bütün kesimlerinin istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hizmet sunmalıdır. Katılımcı teknikler ile birlikteliği öne çıkaran kent yönetimleri, bu sayede demokrasiye ve insan haklarına dayalı kaidelere uygun şekilde hareket etmiş olur. Yerel yönetimleri yönetenlerin, başkanlık adaylığı esnasında kentin bütün sorun ve imkanları hakkında bilgi sahibi olması ve kentlilerin beklentilerini öğrenmeye çalışmalıdır. Yöneticiler, sorunların çözümü sırasında ve sunulan hizmetlerde etkin rol almalıdır (Keleş ve Mengi, 2017: 236-239) .

1. Dayanışma Hakları

Üçüncü nesil hak ve özgürlüklere Dayanışma Hakları denilmesinin sebebi, hakların yerine getirilmesi adına beraber hareket etme zorunluluğundandır. Bu hakların yerine gelmesi, sadece devletin değil, aynı zamanda kamu ve özel sektörlerin, bilhassa mahalli idarelerin, kişilerin ve kurumların müdahalesi ve katkısıyla anlamlanır. Üçüncü nesil insan hakları; ilerleme hakkı, barış hakkı, insanlığın müşterek mirasından faydalanma hakkı, sağlıklı ve dengeli bir yerde hayatını sürdürme hakkı olarak sayılabilir. Bu haklar arasında değişik olma hakkı ve iletişim hakkını dahil edenler de vardır (Akkoyunlu, 1997: 36-37).

Netice itibariyle üçüncü kuşak haklar toplumsal payda yaşayan bireylerin bu haklardan kollektif bir şekilde faydalanması ve haklarını kullanırken yine kollektif bir şekilde korunmasını gerektiren haklardır.

Dayanışma Hakları neslini meydana çıkaran faktörlerin başında, kişilerin sağlıklı ve güvenli koşullarda yaşamını riske atan bilimsel-teknik farklılaşmalarla insan haklarının karşılaştığı zorlamalar vardır. Dayanışma haklarının temeli, yakın geçmişten gelecek döneme milletler üstü özellikteki tekstlerde araştırılmalıdır. Başlıklarını küresel değerlerin meydana getirdiği yeni haklar, devlet hudutlarının dışında insanlığın tüm bireyleri arasında dayanışmayı ifade eder. Teknik ve bilimsel gelişmelerin risklerine karşı, yalnızca günümüzdeki değil, gelecek nesillerin de korunması mecburiyetiyle tavsiye edilen dayanışma hakları, meydana çıkış şekli ve yapısı gereği küresel özelliktedir (Akkoyunlu, 1997: 36-37). Kısacası dayanışma haklarının oluşumuna etki eden ana nedenlerin başında insanların hızla değişen koşullar karşısında, kendi yaşamlarını ve gelecek nesillerin yaşamlarını güven içerisinde temin edilecek şekilde, bütün kuşaklara ve uluslara etki edecek evrensel nitelikli haklardır. Örnek verecek olursak hızla gelişen, değişen bilimin ve teknolojinin etki ettiği toplumsal yaşam alanında oluşan çarpık kentleşme, orman katliamları, su kirliliği, çağın vebasası olarak ortaya çıkan trafik sorunları ya da egzoz dumanı sonucu oluşan hava kirliliği gibi. Evrensel nitelikli sorunlar çevre hakkı problemini de beraberinde getirmektedir. İnsancıl yaşam koşullarının gerçekleşmesi ile insan karakterinin çok boyutlu gelişimini hedefleyen insan haklarının dalını meydana getiren Dayanışma Hakları, bütün hakların kullanılmasını önleyen Barış Hakkı'nı: Kuzey-Güney farklılığını meydana getiren sömürgeciliğe karşı Gelişme Hakkı'nı: uzayın boşluklarından denizlere kadar bütün kaynaklardan oldukça yararlanan, ayrıca gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarını da istismar ederek ilerleme hızlarını düşüren devletlere karşı İnsanlığın Ortak Mirasından Yararlanma Hakkını: bütün insanların sağlıklı büyüme alanlarını ellerinde bulundurabilmeleri için Sağlıklı ve Dengeli bir Çevrede Yaşam Hakkı'nı kapsamaktadır. Sağlıklı ve Dengeli Çevrede Yaşam Hakkı (Çevre Hakkı), esas bir insan hakkı olan Yaşama Hakkı'nın bir dalıdır. Sonraki kuşakların sağlıklı ve istikrarlı bir ortamda hayatlarını sürdürme haklarının güvence altına alınması, hayati kaynak ve koşulların günümüzden itibaren barışçıl ve toplumsal hak prensipleriyle tutarlı şekilde muhafaza edilmesi ve geliştirilmesiyle olanaklıdır. Burada Dayanışma Haklarının hem kendi içinde hem de 1. ve 2. nesil insan haklarıyla

da tutarlı bir ilişki ve bütünsellik meydana getirdiği ifade edilebilir (Akkoyunlu, 1997: 36-37).

2. Uluslararası Alanda Kentli Hakları ve Tarihsel Gelişimi

Kent ve kentli haklarının tarihi kökenleri 1871 yılında ortaya çıkan Paris Komünü'ne kadar dayanmaktadır. Paris Komünü, şehrin serbest toplulukların beraberliğine ilham olacak şekilde bağımsız bir özneye çevirecek olan belediye ihtilali vasıtasıyla Cumhuriyetin özerkliğinin garantiye alınması amacıyla bir vatandaş hareketidir. Şehirselleşme olarak da betimlenen Paris Komünü'nün amaçlarından biri kırdan kente göçün etkisiyle aşırı artan kira bedellerinin neden olduğu konut krizine çözüm sağlanmasıdır (Akkoyunlu, 2008: 4-5).

Castells, Paris Komünü'nü 3 değişik boyutta değerlendirmiştir. İlk boyutta Paris Komünü'nü Fransız kırsal topluluğundan ayrı tutmuş ve komünü şehirselleşme olarak düşünmüştür. İkinci boyut, Paris Komünü'nün, büyüyen proletaryanın istekleriyle biçimlendiğini iddia etmiş ve Paris Komünü'nü bilhassa konut krizi ve kiraların feshedilmesine dair ortaya çıkan bir şehirselleşme hakları isteği şeklinde ele almıştır. Son boyutta ise endüstrileşmeyle beraber şehri, politik kültürün bir mecburiyeti şeklinde değerlendirmiştir. Onun görüşüne göre Paris Komünü, bir belediye ihtilalidir. Komünle beraber belediyelerin hem kendi aralarındaki ilişki hem de devletle olan bağları, politik örgütlenmeye doğru köklü bir değişim başlatmıştır. Komünün hükümetle olan bağı, mahalli hükümet idaresine uzanan hakları barındırırken, insanlarla bağı politik kurumsallaşmanın sunduğu demokrasi içinde belediye idaresine yurttaş katılımını ve direkt demokrasiyi ortaya çıkarmıştır (Gönüllü, 2014:38).

1933 yılında Atina şehrinde bir araya gelen Milletlerarası Modern Mimari Kongresi (CIAM)'nde temel kentçilik prensiplerinin ortaya konduğu Atina Anlaşması, 1941 yılında Alman işgali altında olan Paris'te duyurulmuştur. Atina Anlaşması şehir düzenlemesini insan odaklı şekilde ele almakla beraber, sağlıklı şehirselleşme çevreleri oluşturulması adına mühim ipuçları sağlamaktadır. Toplum etiğinin önde tutulduğu anlaşmayla şehirselleşme çevreye küresel bir düzen sağlanması amaçlanmıştır. Anlaşmada insan ve şehirselleşme çevre, insancıl bir tutumla ele alınmıştır. İnsanca hayat sürdürülebilir şartlarda barınma ihtiyacı şeklinde de açıklanan konut hakkında ilk olarak Atina Anlaşmasında bahsedilmiştir (Akkoyunlu, 2008: 5).

Dünya çapında hak ve özgürlükler kapsamını meydana getiren ilk doküman olan 10 Aralık 1948 tarihli Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirge'nin 25. maddesinde, “Herkes, kendisinin ve ailesinin sağlığı ve gönenci için yeterli beslenme, giyinme, konut, sağlık bakımı ve zorunlu toplumsal hizmetleri de içeren bir yaşam düzeyine kavuşma hakkına sahiptir” ibaresi bulunmaktadır. Anlaşıldığı gibi Bildiri Atina Anlaşması'nın ardından konut hakkını konu edinen ikinci doküman olma niteliğine de sahiptir. 1950 yılında özümşenen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, kentliliğe dair birinci nesil hakları barındırmaktadır. 1961 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, yine ekonomik, toplumsal ve kültürel haklara ilişkin önemli vurgular içermektedir. Sözleşmenin 11.maddesinde konut da dahil yaşam koşullarının iyileştirilmesi bir hak olarak yer almış, 12.maddesinde çevre sağlığının her bakımdan iyileştirilmesi öngörülmüştür. 1966' da Birleşmiş Milletlerce benimsenen Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, siyasal haklara ilişkin önemli düzenlemelere kaynaklık etmiştir (Akkoyunlu, 2008: 5-6).

1970'li yıllarda bir Fransız düşünürü olan Henry Lefebvre, “Kent Hakkı” isimli eserinde, kişilerin şehir ve çevre değerleri üzerinde haklarının bulunduğunu ileri sürmüş, şehir hakkının kuramsal esaslarını oluşturmuştur. Lefebvre'ye göre şehir hakkı, bağımsızlık, sosyalleşmede bireyselleşme, yaşam alanı ve hayat tarzı gibi hakların en üst seviyesi şeklinde meydana gelir ve katılma hakkıyla beraber kullanılır. Lefebvre'nin “*Kent Hakkı*” adlı eseri şehrin bir bütün şeklinde değerlendirilmesinde üstün bir görevle, gündelik hayatın eleştirisi, alışkanlıktan üstün şekilde farklı duran soyut bilgide düşünürün rolünü içerir. Lefebvre sol kaynaklı köklü bir tenkitten oluşturulan şehre ait bir toplum ihtimalini açık etmeye yoğunlaşır ki şehir hakkının yerine gelmesi onun için imkansızın olanaklı olacağı bir ütopyadır (Akkoyunlu, 2008: 6).

Küresel çevre sorunlarına yönelik ilk defa 1972 tarihinde Stockholm şehrinde BM tarafından “İnsan Çevresine Dair Konferans” ile meydana gelmiş ve “Stockholm Bildirisi” isminde çevreye dair ilk küresel bildiri olarak duyurulmuştur. Bildirinin akabinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2997 sayılı hükmüyle 'Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ortaya çıkararak çevre problemlerine dair yardımcı olacak bir Birleşmiş Milletler (BM) organı oluşturulmuştur. UNEP ortaya çıkışından itibaren çevreye dair çok mühim çalışmalar yapmış ve küresel çevre hukuku

planlamalarının odağında yer almıştır (Kerem, 2018). Bildiride yeryüzünde yaşanan çevre sorunlarına karşı uluslararası işbirliği sayesinde bu sorunların giderilmesi hedeflenmektedir. Ve bu sonuçla uluslararası çevre hukukunu oluşturmak ve geliştirmek, ülkelere çevre politika bilincini yerleştirerek geliştirmelerine yardımcı olmak, devletlerin doğal kaynaklarını doğru kullanılmasında yol gösterici faaliyetlerde bulunmak bildirinin diğer amaçları arasındadır.

1976 yılında Vancouver şehrinde yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimler (Habitat I) Konferansı, kentli haklarının yerine getirilmesinde devletin sorumluluklarını ortaya koymaktadır.

Konut, yerleşme ve şehirleşme problemlerini dünya genelinde değerlendiren Habitat I Konferansı'nın amaçları şu iki maddeyle açıklanabilir:

1. Barınma alanının ilerleyişi ve

2. İnsan yerleşimi şartlarının ıslah edilmesi adına küresel işbirliği. Şehre ait ilerlemenin fiziksel, sosyal ve iktisadi şartları mühim bir kapsam meydana getiren Vancouver Eylem Planı'nın tatbiki ise şu kademelerden oluşmaktadır: - 2000 senesi için uluslararası Konut Stratejileri. - Gündem 21 ve İnsan Yerleşmeleri.- Uluslararası İktisadi ve Toplumsal Koşullar (Akkoyunlu, 2008: 6-7).

1985 yılında Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen, hedefi Avrupa çapında bağımsız mahalli idarelerin meydana getirilmesi olan Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (AYYÖŞ) ayrıca, şehirli haklarının tatbiki ve iyileştirilmesi açısından da ehemmiyet göstermektedir. Koşul dahilinde; mahalli idarelerin hukuki temellere kavuşturulması (m.2) kendi idari yapılarını meydana getirme hakkının verilmesi (m.6), seçilmiş kişilerin vazifelerini serbestçe tatbik edilmesi (m.7), yönetsel vesayetin yasal kontrolle kısıtlanması (m.8), mahalli idarelerin bağımsız finansal olanaklara (m.9) hususlarında planlamalar getirmektedir.

AYYÖŞ'ün esas hareket alanı Avrupa seviyesinde demokrasinin yalnız vatandaşa en yakın bağımsız duruma getirilmesi ile olanaklı olduğudur. Bağımsızlık koşuluyla, mahalli kamu hizmetlerinin tüm vatandaşların verimli katılımını sağlamakta, kentli haklarını yerine getirmek için mahalli idareler gerekli yasal, yönetsel ve finansal olanaklarla kuşatılmalıdır.

Avrupa Kentsel Şartı'na göre ideal şehir: kentli haklarını muhafaza eden, en iyi hayat şartlarını sunarak vatandaşa iyi bir hayat tarzı sağlayan, değerini orada süren,

ziyaret eden, iş gören ve ticarete bulunan, eğlence, kültür ve bilgiyi orada arayan ve eğitim görenlerden alarak; pek çok alan ve faaliyeti (trafik, hayat, iş, istirahat ihtiyaçlarını) birlikte uyumlu şekilde kapsayan hayat alanıdır (Karasu, 2008:42-43).

1987 tarihinde Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun "Ortak Geleceğimiz" isimli bildirisinde devamlı ve istikrarlı gelişme ifadesi ileri sürülmüş, gelecek nesillerin sağlıklı bir alanda yaşama hakkını garantiye almaktan bahsedilmiştir.

11 Mart 1989 tarihinde La Haye şehrinde yirmi dört ülkenin katılması ile meydana getirilen Uluslararası La Haye Bildirgesi'nde yeni hakların belirginleştirilmesi doğrultusunda yeni planlar oluşturulmuş, "yaşanabilir bir çevrede onurlu şekilde hayat sürme hakkı" ibaresi yer almıştır. Bildiriye göre, "öteki tüm hakların kaynağı, hayatta bulunma hakkı olup bu hakkın güvenceye alınması ise bütün dünya ülkeleri adına temel bir vazifedir" (Akkoyunlu, 2008:7).

17-19 Mayıs 1992 tarihinde Avrupa Konseyi'nin Avrupa Kentsel Şartı" nı onaylamasıyla şehre ait problemlerin insan hakları kapsamında değerlendirilmesi bakımından mühim çalışmalar yapılmış ve "şart" kentli haklarının gelenekselleşmesi bakımından bir başlangıç şeklinde ele alınmıştır. Kentsel Şart, Konsey tarafından şehre dair politikalardan ilham alarak meydana getirilmiş ve bilhassa 1980-1982 senelerinde "Kentsel Rönesans İçin Avrupa Kampanyası" dahilinde geliştirilmiş 4 esas meselede biçimlenmiştir.

Bunlar:

Fiziksel şehirselleşmenin ıslah edilmesi, Var olan konut stokunun ıslah edilmesi, Şehre ait bölgelerde toplumsal ve kültürel imkanların oluşturulması, Sosyal kalkınma ve vatandaş katılımının sağlanmasıdır.

Avrupa Kentsel Şartı metni 20 maddelik bir bildirge ve 13 maddelik şart ilkelerinden oluşmaktadır. Bildirgenin 20 maddeden oluşan başlıkları: güvenlik, kirletilmemiş sağlıklı bir çevre, istihdam, konut, dolaşım, sağlık, spor ve dinlenme, kültür, kültürler arası kaynaşma, kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre, işlevlerin uyumu, katılım, ekonomik kalkınma, sürdürülebilir kalkınma, mal ve hizmetler, doğal zenginlikler ve kaynaklar, kişisel bütünlük, belediyeler arası işbirliği finansal yapı ve mekanizmalar ve eşitlik şeklindedir. Avrupa Kentsel Şartı ilkelerinin ana başlıkları ise: Ulaşım ve dolaşım, Kentlerde çevre ve doğa, Kentlerin fiziki yapıları, Tarihi kentsel

yapı mirası, Konut, Kent güvenliğinin sağlanması ve suçların önlenmesi, Kentlerdeki Özürlü ve sosyal ekonomik bakımdan engelliler, Kentsel alanlarda spor ve boş zamanları değerlendirme, Yerleşimlerde kültür, Yerleşimlerde kültürlerarası kaynaşma, Kentlerde sağlık, Halk katılımı, kent yönetimi ve kent planlaması, Kentlerde ekonomik kalkınma şeklindedir (Güler, 2011: 61-62).

“1992 tarihli Rio BM Çevre ve Kalkınma Zirvesinde ise, global çevrenin ve insan haklarının korunmasının uluslararası alanda bireysel olarak devletlerin iradelerine bırakılmayacağını kabul edilmesi bağlamında, herkesin ve her zaman sorumluluğu olduğu genel olarak tanınmıştır.”

1993 yılında yapılan Maastricht Antlaşması, “Yerellik” prensibi sebebiyle hizmetlerin yerinden idare edilerek mahalli idareler tarafından tatbik edilmesini tavsiye eden, mahallileşme eğilimi ile şehirli haklarına arka çıkan bir evraktır.

1996 yılında İstanbul'da yapılan Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II), yerleşim serbestliği, konut hakkı ve şehre ait yaşam niteliğine odaklanır. Konut ve yerleşim planlarında hükümeti eksen olarak Habitat I' den ayrı olarak hükümet yerine sivil toplum kuruluşlarını öne almıştır. İlk basamaklarının 1992 yılında Rio şehrinde tırmanıldığı II. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı'nın (Habitat II) 3-14 Haziran 1996'da İstanbul'da yapılmasına kanaat getirilmiştir. Habitat II Konferansı; “toplumsal ilerleme ve ekonomik büyümenin önemli girdisini oluşturan insan yerleşimlerinin taşıdığı potansiyel ve karşılaştığı sorunlar konusunda kamuoyunun bilinç düzeyini yükseltilmesi ve dünya liderlerinin köylerimizi, kasaba ve kentlerimizi sağlıklı, güvenli, adil ve sürdürülebilir kılma amacını benimsemelerinin sağlanması” ile “2000 Yılına Doğru Küresel Barınak Stratejisinin değerlendirilerek 1996-2016 yılları arasında insan yerleşimleri alanında uygulanabilir bir Küresel Eylem Planının kabul edilmesi, ulusal eylem planlarının oluşmasına katkıda bulunulması ve kentsel sorunlara çözüm aranması” amacıyla devlet harici kurumların da bulunduğu büyük bir tartışma oturumu yaratılması hedeflerine dair düzenlenmiştir. Habitat II Konferansı'na Birleşmiş Milletler mensubu devletlerin resmi temsilciler kurulunun dışında Birleşmiş Milletler mekanizmasını meydana getiren UNİCEF, UNESCO, UNIDO gibi kuruluşlar, devlet harici kuruluşlar, mahalli idareler, özel sektör ve sendikaların vekilleriyle akademisyenler, konut ve yerleşim alanında bulunan meslek sahipleri katılmıştır. Esas amaçlara

erişmek için katılım, planları tatbik edilebilir duruma getirme ve yeni bir idare mantalitesi getirmeyi amaçlamıştır.

“Kentsel Şartın devamı niteliğinde sayılabilen 2000 tarihli Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, yaşanabilir kentler yaratmak amacıyla oluşturulmuş bir belgedir.” Şehirlilerin haklarını muhafaza etmeye dair bir diğer uğraş da İnsan Hakları Derneği'nin basmış olduğu “Yaya Haklar Bildirgesi”dir. Bu bildirgeyle şehir içi ulaşımında en fazla umursanmayan ve arabası olanların yanında hep zaman geri planda tutulan yaya haklarının belirlenmesi, benimsenmesi, fiilen tanınması ve tatbik edilmesi adına somut bir kapsam oluşturulmaktadır. Yaya olma durumunun, diğer kişilere ve çevreye hiçbir zararı olmayan, kişinin kendi sağlığına yararı olan ve bireyler arası iletişimi artıran bir ulaşım şeklinde açıklandığı Bildirge, miktarı gittikçe çoğalan motorlu araçların yaya haklarına uymamasına bir reaksiyon olarak ortaya çıkmıştır. Tüm yerleşim alanlarında kapsamlı bir yaya kaldırımı şebekesinin olması, şehir merkezlerinin çoğunlukla yaya alanları olarak iyileştirilmesi, yaya yollarının motorlu taşıtların kullanımından muhafaza edilmesi, şehir idaresinin yaya yolunu gerekli hizmet ve işletmelerle kuşatması gereği bildirmede ifade edilmektedir. Bu ibareye göre şehir hayatının esas sahipleri olan yayalar kaldırımlar, yaya alanları, yaya yolları, yaya geçitleriyle alakalı hükümlerin verilmesinde katılma hakkını ellerinde bulundurmaktadırlar (Akkoyunlu, 2008:10-11).

2000’li senelerin, şehre dair hakların ortaya çıkışı hakkında mühim olayların meydana geldiği seneler olduğu görülmektedir. 2001 senesinde Brezilya’da İnsan Hakları Konferansı’nda sivil toplum kuruluşlarınca “Kentte İnsan Hakları Sözleşmesi” tavsiyesi sunulmuştur. Bu tavsiye Mayıs 2000 yılında Saint-Denis’de sunulan “Kentle İnsan Haklarının Korunması Avrupa Şartı” düşünülerek yapılmıştır. Kentsel İnsan Hakları Sözleşmesi: şehirselleme ve demokratikleşme adına çabalayanlar, şehirselleme sosyal hareketler ve sivil toplum örgütlerinin yoğun uğraşlarıyla geliştirilmiştir. Sözleşme, şehir mensuplarına tüm insan haklarının sunulması, şehre ait adaletsizliklere karşı mücadele ve bu kapsamda şehirlerde kurumsal ve politik dönüşümlerin yerine getirilmesi üzerinedir. Bu gelişmeleri, 2002 yılında II. Dünya Sosyal Forum’unda sivil toplum kuruluşlarının liderliğinde Dünya Kentsel Şartı takip etmiştir.

2004 senesinde Rio’da yapılan Amerika Sosyal Forumu ve Barcelona’da yapılan Dünya Kent Forumu’nda: demokratik şehir idaresi, şehir idaresine ve bütçe

idaresine katılım, iktisadi, kültürel, sosyal ve çevresel hakların tatbikinde aktiflik, fakirlikle mücadele gibi şehirle alakalı esas stratejilerin meydana getirilmesine öne çıkan belirli hususlar olmuştur. 2005 senesinde Brezilya'nın Porto Alegre şehrindeki Dünya Sosyal Forumu, şehre ait haklar hususunda çalışacak 700'den fazla insanın katılımıyla yapılmıştır. Çeşitli yerlerden katılan konuşmacılar, demokrasiye uygun ve sürdürülebilir şehirler adına daha çok eşitliğin oluşturulmasına dair olanakları tartışmışlardır. (Gülen, 2011: 63-64).

2008 yılında Avrupa Konseyi'nce "Avrupa Kentsel Şartı" yeniden gözden geçirilmiş ve Şart'ın metnine yeni ilkeler eklenmiştir. Eklenen ilkeler, kentte yaşayanların yeni tanımlanan haklarını tek tek sıralamamış, kentli haklarının somutlaşabilmesi için kent yönetimlerinin sahip olması gereken özellikleri ve uyulması gereken ilkeleri açıklığa kavuşturmuştur. Bu nedenle Yeni Bir Kentlilik İçin Manifesto adını taşıyan belgedeki ilkeler kentli haklarını dolaylı olarak ilgilendiren kurallar biçiminde değerlendirilebilir. Manifestoda yer alan ilkeler,

- 1) Kenttaşları (Hemşehrileri) her şeyden önce sayan bir anlayış.
- 2) Kentlerin sürekli ve dengeli (Sürdürülebilir) gelişme kuralına dayanılarak planlanması yaklaşımı,
- 3) Kentlerin ve kasabaların "uyumlu" birimler olarak planlanması,
- 4) Kentlerin ve kasabaların bilgi temeline dayalı olarak gelişmesidir (Keleş ve Mengi, 2017: 36-37).

3. Türkiye'de Kentli Hakları ve Hukuksal Dayanakları

Kentli hakları her ne kadar bir askeri müdahale döneminin ürünü ise de, 1982 tarihli Anayasalda, ülkemizde Kent Hukukunun temel çerçevesini çizmeye yarayacak kimi kurallar yer almıştır. Yeni bir Anayasa hazırlama gereksinmesinden sık sık söz edildiği bir dönemde bile, 30 yıldan uzun bir süredir yürürlükte olan Anayasanın kentleşme ve yapılaşma konularına ilişkin önemli kurallarından hala yararlanılmakta olduğu unutulmamalıdır. Anayasanın 2. maddesi, Cumhuriyetin niteliklerinden söz ederken, "sosyal, laik ve hukukun üstünlüğü ilkesine bağlı" bir devlet vurgusu yapmaktadır. Anayasanın 11. maddesinde, anayasa kurallarının yasama, yürütme ve yargı organları için bağlayıcı olduğu belirtilmektedir. Parlamentodan geçen birçok yasanın bu kurala dayanılarak iptal edilmekte olduğu bilinmektedir dolayısıyla

yasaların anayasaya aykırı olamayacağıının güvencesi bu maddede saklıdır (Keleş ve Mengi, 2017: 91-92).

Mevzuatımızda bulunan kentli hakları, sağlıklı ve istikrarlı alanda hayat sürme hakkı, emniyet hakkı, konut hakkı, şehir kültürünün korunması ve ilerletilmesi hakkı, şehre ait hizmetlere katılım ve bilgilendirilme hakkı ile iktisadi ve sürdürülebilir gelişme hakkı şeklinde sıralanabilir (Gönüllü, 2014: 44).

Tekeli, şehirlinin elinde bulundurduğu bu hakların yerine getirilmesi ve hayata geçirilmesinin 3 farklı boyutundan bahsetmektedir. Bu boyutlardan ilki şehirde yaşamını sürdüren bir kişinin haklarını kullanırken kentlinin haklarına el koyması ve onları hasara uğratmasının engellenmesidir. Bu da, hakların savunulma kanalıyla hayata geçirilmesine karşılık gelir. İkinci boyut, kentli haklarının her şehirlinin hareketleriyle meydana gelip ilerlediği bilindiğine göre bireylerin geliştirilmesiyle yapılmaktadır. Son boyutsa hak sahibinin bu hakların yerine getirilmesini sosyal düzeni meydana getirmekten yükümlü devletten talep etmesiyle yerine getirilmektedir. Devletin ceza verme hakkı değil kişiyi sosyalleştirme vazifesi bulunmaktadır. Bu şekilde devlet, topluma uyum sağlayamayan, şehirlilerin hakkını gasp eden, yalın olarak terslik sergileyen kişinin problemlerini yok etmekle sorumludur. Bu sebeple ıslah edici, engelleyici ve eğitici özellikteki tedbirlerle vazifesini üstlenmelidir (Gönüllü, 2014: 44).

Bireylerin çıkarlarıyla toplumun çıkarları arasındaki dengenin sağlanması Kent Hukukunun sık sık gündeme gelen çok önemli ilkelerinden biridir. Bu ilkenin yaşama geçirilmesi için anayasanın kimi maddelerinde düzenlenen hak ve özgürlüklere bazı sınırlandırmalar getirildiği görülür. Bunlardan biri, yerleşme özgürlüğünün sınırlarına ilişkin olarak 23.maddeye eklenmiş bulunan fıkradadır. Buna göre, “Sağlıklı ve düzenli kentleşmeyi gerçekleştirmek ve kamu mallarını korumak gibi amaçlarla” yerleşme özgürlüğü yasayla sınırlandırılabilir. Özellikle, kentlerin düzenli gelişmesi amacıyla hazırlanan imar planlarının uygulanması sırasında ve bölge planı uygulamalarında, yerleşme özgürlüğüne, dar ve geniş anlamlarda getirilen sınırlamaların çoğu bu madde kuralına dayanılarak yürürlüğe konmaktadır. “Yerleşme Özgürlüğü” kavramının yorumuna bağlı olarak, bu maddeden yapılaşmanın denetlenmesi sırasında kullanılabilir (Keleş ve Mengi, 2017: 92).

Anayasanın 35.maddesinde düzenlenmiş bulunan, mülkiyet hakkına ilişkin kural ve kuralın istisnasını gösteren fıkra Kent Hukuku açısından yaşamsal öneme sahiptir. Bu maddeye göre, “Herkes mülkiyet haklarına sahiptir. Mülkiyet hakkı kamu yararı amacıyla yasayla sınırlandırılabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz.” İmara ve yapı yasalarındaki sınırlamaların çok büyük bir bölümünün kaynağı bu maddedir. Dengesiz ve sağlıksız kentleşmeyi önlemek amacıyla getirilen sınırlamaların yanı sıra, toprak vurgunculuğunu (spekülasyonunu) önlemek amacıyla atılacak adımlarda da, 35.maddede yer olan ayırıksın kurallardan yararlanmak mümkündür (Keleş ve Mengi, 2017: 92-93).

Anayasanın haricinde kentli haklarıyla alakalı direkt bir hukuki düzenleme bulunmamaktadır. Şehre ve şehirliliğe dair işlenen suçların engellenmesi adına 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 1593 Umumi Hıfzısıhha Kanunu; 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu; 6785, 1805 ve 3194 Sayılı İmar Kanunları dolaylı şekilde sağlıklı şehirler meydana getirilmesine dair planlamalardır. Aynı zamanda 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 1983 tarih ve 2872 sayılı Çevre Kanunu, 2006 tarihli ve 5491 sayılı Çevre Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun çevreyi muhafaza etmeye dair yasaları içermektedir (Gönüllü, 2014: 45).

Hakların sağlanması kadar bu hakların ilerletilmesi ve muhafazası için gerekli yasal, yönetsel ve finansal yolların meydana getirilmesi de çok önemlidir. Ters durumda hukuki şekilde elde edilen haklar hiçbir zaman yapılamayacaktır. Şehirlilerin karar verme prosesine dahil olmadığı, denetim aşamasında olmadığı, alakalı kurumlara olması gereken itiraz ve yönetsel ya da hukuki başvuruları gerçekleştirmediği bir düzende, kentli haklarının, hukuki bakımdan mevcudiyeti hiçbir anlama gelmeyecektir (Karasu, 2008:47).

1982 Anayasası’nın 74. maddesi ile birlikte düzenlenen “dilekçe hakkı” bilgi sağlama hususunda mühim bir yasal dayanaktır. 09.10.2003 tarihinde onaylanan 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu (5432 sayılı yasa ile değişik-RG 22.11.2005, 26001) ve 27.04.2004 tarihli Resmi Gazetede duyurulan “Bilgi Edinme Hakkı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik” ile bilgiye ulaşma noktasında mühim gelişmeler kaydedilmiştir (Karasu, 2008:47).

Yasa dahilinde: “kurumların her türlü bilgi ve belgeyi etkin, süratli ve doğru bir şekilde başvuran tüzel ya da gerçek kişiye ulaştırması” belirtilmiştir (m.5). Kanun bilgi sağlama konusunda örgütsel bir nitelik oluşturmuş, bu sebeple bir “Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu” meydana getirmiştir (Karasu, 2008: 47).

Şehre karşı suç, şehre ait hayat alanının bozulmasına dair şekilde meydana getirilen hareketlerdir. Bu açıdan Önder'e göre farklı hukuki düzenlemelerle engellenen ve bağlı kalınmaması halinde tatbik edilecek yaptırımı olan faaliyetleri şehre karşı suç ifadesi kapsamında değerlendirmek olanaklı olabilir. Aynı zamanda hukuki düzenlemelerde bulunmayan etik değerlere ters düşme durumu da şehre dair suç dahilinde ele alınabilir. Şehre karşı suçta bulunanlar, şehirli vatandaşı, mahalli idareciler ve şehirle alakası bulunmayanlardır. Şehre dair hayatın bozulmasına dair suçlarda bulunmamış olsa bile onu önlemeyen idareciyle suçun işlenmesi esnasında sessizliğini koruyan şehirli ve basın da bu işlemlerden yükümlü tutulmaktadır.

Bu durumda kentli haklarının olması gerektiği gibi kullanılması açısından mühim olan bir başka mesele yargı yoluna başvurma hakkıdır. Bilhassa imar ile alakalı tatbiklerde, şehirli haklarının savunulması ve gerçekleştirilmesinde yargıya başvuru hakkı mühim bir vasıtaadır. 1982 Anayasası da hak arama hürriyeti başlığında düzenlenen 36.maddesinde, “herkesin yargı mercileri önünde davacı ve davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahip olduğu” ifadesi yer almıştır. 125.maddesinde ise, “idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır” ibaresine yer verilerek yönetimin işlem ve faaliyetlerine karşı vatandaşların yargı yoluna gitmeleri hakkı düzenlenmiştir (Gönüllü, 2014: 47).

Anayasa'nın 125. maddesinde yer alan yargı yoluna gitme hakkı 2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu (İYUK) ile gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda İYUK'un 10. ve 11. maddeleri dahilinde yönetime yapılan başvuru için 60 günde ilgili yönetimden yanıt alınamazsa, talep geri çevrilmiş sayılır ve yetkililer bu sürenin sonundan itibaren idari mahkemelerde dava açabilirler. Aynı zamanda, İYUK'un 12. maddesine göre, “ilgililer haklarını ihlal eden bir idari işlem dolayısıyla Danıştay'a ve idare vergi mahkemelerine doğrudan doğruya tam yargı davası veya iptal ve tam vargi davalarını birlikte açabilecekleri gibi ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu husustaki kararın veya kanun yollarına başvurulması halinde verilecek kararın tebliği veya bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açabilirler.” Yargı yoluna gitme

hakkı açısından Danıştay'ın uysal yaklaşımı uygulama esnasında mühim bir kolaylık sunmaktadır. Danıştay özellikle çevre ve imar duruşmalarında, dava ehliyeti noktasında uysal hareket etmekle, çıkar şartını geniş şekilde ele almaktadır. Çıkar açıklamasının, geniş çaplı değerlendirilmesi çevre ve imar hususunda dava açma talebinde bulunan sivil toplum örgütleri bakımından çok mühimdir (Gönüllü, 2014: 47-48).

Ülkemizde şehir ve çevre haklarının temel aldığı genel bir yasa da Yurttaşlar Yasası'nda bulunan "komşu hakkı" olmaktadır. Bu hakkı öngören 2001 tarihli ve 4721 sayılı Yurttaşlar Yasası'nın 737. maddesine göre; "herkes, taşınmaz mülkiyetinden doğan yetkileri kullanırken ve özellikle işletme faaliyetlerini sürdürürken, komşu topraklara zarar vermekten kaçınmalıdır. Özellikle zarar veren ve taşınmazın yer ve niteliğine ve bölgesel töreye göre komşular arasında hoş görülebilecek ölçüyü aşan gürültüler ve sarsıntılar yapmak, duman, kurum ve rahatsız edici başka toz, buğu ve koku çıkartmak yasaktır": Yurttaşlar Yasası'nın 737- 753. maddeler komşu hakkı ile ilgilidir (Akkoyunlu, 2008: 12).

Bölümü özetlemek gerekirse kent: insanlar tarafından belirli nüfus ve alan büyüklüğüne sahip coğrafi alanda bir arada yaşama arzusu içerisinde yaşamını sürdürdüğü toplumsal ve yönetsel yerdir. Kentler; ekonomik, yönetim, altyapı, bilim, iletişim, teknoloji, çevre, enerji kaynakları bakımından değişik modellerde belirli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur.

Düşünsel, bilimsel, sosyo-kültürel alanda ve eğitimini tamamlamış, kendini her alanda geliştirmiş kişilere kent yurttaşlığı; kente özgü nitelikler sonucu kentte yaşayan bireylerin davranışlarında, dünya görüşlerinde, eğitimde, sanatta, kültürel etkinliklerde, giyim, kuşam, yemek ve daha birçok alışkanlıklarda meydana gelen değişikliklere kentlilik; kentte yaşayan bütün uygarlıkların geçmişten günümüze değin sosyolojik, psikolojik, politik, ekonomik, toplumsal yaşantı ve gelişmenin birikimleri sonucu oluşan ürüne kent kültürü; bireylerin kentte yaşadıklarını ve kentli olduklarını bilmeleri ve bundan dolayı kente özgü tutum ve davranışları benimseyerek, bunları uygulamaları gerektiğinin farkında olmalarına ise kentlilik bilinci denilmektedir. Kentli haklarının uluslararası genel geçer bir tanımı olmamakla birlikte temel haklardan ekonomik, toplumsal, kültürel, siyasal ve dayanışma haklarından oluşmaktadır. Bireylerin bu hakları kullanabilmesi için hakların gasp edilmesini önlemek, bu haklar kentli bireylerin davranışlarıyla gelişeceğinden kişilerin bu yönde

gelişimini sağlamak ve hak sahipleri tarafından bu haklarını kullanırken devletten yardım alarak gerçekleştirilmesidir. Kısaca kentli hakları birinci kuşak (kişisel ve siyasal haklar), ikinci kuşak (ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar) ve üçüncü kuşak haklar (dayanışma hakları) şeklinde sınıflandırılabilir. Birinci ve ikinci kuşak haklar anayasa ve kanunlarla devlet eliyle korunabilmekteyken üçüncü kuşak haklar ise bu hakların yerine gelmesi sadece devletin değil, aynı zamanda kamu ve özel sektörlerin, bilhassa mahalli idarelerin, kişilerin ve kurumların müdahalesi ve katkısıyla anlam kazanır. Dünya’da ve Türkiye’de kentli hakları değişik evrelerden geçerek günümüzde yasalar tarafından da desteklenerek daha şeffaf ve uygulanabilir hale gelmiştir.

III. ENGELLİ VE ENGELLİLİK KAVRAMLARI

İnsanoğlunun varoluşundan itibaren bazı insanların birtakım ihtiyaçlarını karşılamada ya da insanların onlara karşı bakış açıları ve davranış şekillerinden dolayı toplumsal yapı içerisinde yaşamını devam ettirmesini engelleyen engellerle karşılaşarak zorluklarla mücadele etmektedir. Bu bölümde zorlukları yaşayan engellilerin tanımı, türleri, toplumla bütünleşmesinde belli başlı engelleri, dünyada ve Türkiye’de engelli hakları ve devletin engelliler ile ilgili sorumlulukları gibi birtakım konulardan bahsedilecektir.

A. Engelli ve Engelli Tanımları

Dilimizde, engelli ve engellilik anlamına gelen birden fazla sözcük bulunuyor. Örneğin, Türkçedeki “engelli, özürlü, sakat” sözcükleri, aralarındaki anlam farkları gözetenilmeksizin aynı anlamda kullanılmaktadır.

Bu karmaşa, belirli engelli kümeleri için de geçerlidir. Örneğin kör, ağma, görme engelli, görme özürlü, az gören vb. sözcükler aynı anlama gelmek üzere de kullanılabilir. Adlandırmadaki bu karışıklığın yol açtığı tartışmalar zaman zaman gerçek sorunları da perdeleyebilir. Örneğin engellinin kim, engelliliğin ne olduğu açık bir biçimde ortaya konmayınca engellilere yönelik geliştirilecek politikaların, yasaların ve hizmetlerin kapsamı da belirsizleşiyor. Bu belirsizlik de uygulamada pek çok sorunun ortaya çıkmasına neden oluyor. Bu hem engellinin ve engelliğin anlaşılabilmesi hem de engellinin kendisini anlatamaması ile sonuçlanan bir süreçtir. Engelli kavramını açıklamadan önce bu kavrama yakın olan özürlük kavramına açıklık getirmek gerekir (Giresunlu ve Akıncı,2011: 15-16).

Sözlük anlamı olarak “Özürlük kelimesi; bir şeyin düşük ve işe yaramaz kısmı: fena ve faydasız şey; bozuk ya da yanlış anlamlarına gelmektedir.” Nitekim özür, doğuştan ya da sonradan bir kayıp, yapış, işleyiş bozukluğu olarak ifade edilmekle birlikte, geçirilen bir hastalık ya da kazadan sonra geriye kalan bireysel faaliyetin

sınırlanmasına neden olan engel şeklinde ifade edilmekte ve özrün belirlenmesi kanunun tıbbi boyutunu oluşturmaktadır (Hasırcıoğlu, 2006: 6-7).

Özürlülük tanımı ülkeden ülkeye, hatta bir ülke içerisinde değişiklik gösterebilir. Özürlülük konularına ilişkin terimlerin standart hale getirilmesi için Dünya Sağlık Örgütü, uluslararası yetersizlik, özürlülük ve engellilik sınıflandırması geliştirmiştir. Bu sınıflandırma dünyada pek çok ülkede geniş kapsamlı olarak kullanılmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü bu kavramları şöyle tanımlamaktadır (Hasırcıoğlu, 2006: 6-7):

- Yetersizlik (Impairment): Sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik (fiziksel) yapı veya fonksiyonlardaki eksikliği ve anormalliği ifade eder.
- Özürlülük (Disability): Sağlığın bozulması sonucu oluşan yetersizlikten dolayı herhangi bir yeteneğin normal kabul edilen bir kişiye göre azalması veya kaybedilmesidir.
- Engellilik (Handicap): Yetersizlik veya özürlülük nedeniyle kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal kabul edilen yaşantısını yerine getirememesi durumudur
- Bu tanımlama ve açıklamalara ilişkin şu örnek verilmiştir: “on altı yaşında bir çocuk trafik kazası geçirmiş ve bacağı dizinin üzerinden kesilmiş”
- Yetersizlik: Bacağın olmayışı
- Özürlülük: Yürüme yeteneğinin azalması
- Engellilik; çalışma, normal toplumsal etkinliklerden (spor, dans) hoşlanma ve toplumsal ilişkilere girme yeteneğinin azalması (Hasırcıoğlu, 2006: 6-7).

Türk Hukuk Sisteminde 7.7.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun özürlü bireyi “Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlüğü olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlamıştır (Çınarlı, 2008: 7).

Kısaca Özürlü bireyin doğuştan ya da sonradan bir takım fonksiyonlarını kaybederek hem ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması hem de sosyal yaşamını sürdürmesinde yaşadığı sıkıntılardır. Bu tanımlama Dünya Sağlık Örgütü'nün yukarıda yaptığı tanımlamaya uygun düştüğü görülmektedir. Engelli ise: kompleks, canlı ve çok yönlü olan tartışmalı bir durumdur. Engelli kişilerin sayısının ve hallerinin bilinmesi, bu kişilerin engelliliklerinin yok edilmesine topluma dahil olma düzeylerinin yükseltilmesine dair faaliyetleri ergin hale getirmektedir. Kuvvetli delillerin bulunması, engellilikler ile alakalı plan ve programların bilgi önderliğinde gerçekleştirilmesine faydalı olacaktır. Engelliliği değerlemeye dair üzerinde uzlaşmış küresel bir standart yoktur (Ekinci, 2015: 95-112).

Engellilik hali yakın döneme kadar tıbbi modele göre ele alındığından çeşitli tıbbi olaylarla bağdaştırılmıştır. Bu sebeple kişinin sadece kendi sorunu olduğu zannedilen engellilik halinin, kişinin fonksiyonlarını yerine getirememesinin bir neticesi olduğu fikri edinilmiştir. Bu hakim tutuma karşı meydana gelen engellilik faaliyetleri alternatif tutumun meydana gelmesinde rol oynamıştır. Zamanla tıbbi modelin yerine, kişinin fonksiyonel haliyle fiziksel, kültürel ve toplumsal çevresinin ilişkisini de inceleyen toplumsal model geçmiştir (Ekinci, 2015: 95-112).

Toplumsal model engelliliği toplumun oluşturduğu bir durum, fonksiyon ve nitelik bozulmaları olan kişiyle toplum arasında engel oluşturan fiziki ya da zihinsel bir bozukluktan çok, bu değişikliğin idrak edilmesi ve yapılmasıdır. Nitelik bozukluğu fiziki bir realitedir; fakat engellilik sosyal inşadır (Ekinci, 2015: 95-112).

Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesinde: “kişisel ya da sosyal yaşantısında kendisine yapması gereken işleri (bedensel ya da sonradan olma) herhangi bir noksanlık sonucu yapmayanlar” engelli olarak tanımlanmaktadır (Öztürk, 2011: 17).

Engelli Amerikalılar Yasası'nın belirttiğine (Americans with Disabilities Act of 1990-ADA) göre engellilik ifadesi: “bireyin bir veya daha fazla ana yaşamsal aktı vitesini büyük ölçüde sınırlayan fiziksel veya zihinsel bozukluğu, bu tarz bir bozukluğun kaydını veya bu tarz bozukluğu olduğu kabul edilenleri karşılamaktadır.” (Karaağaç, 2017: 4-5).

Geniş anlamıyla engelliliği tanımlamak gerekirse: “doğuştan veya sonradan herhangi bir sebeple bedeni, zihni, ruhu, hissi, ve sosyal hayata uyum sağlanması ve

günlük ihtiyaçların karşılanmasında güçlüklerle karşılaşılması, korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık, destek hizmetleri, mimari yapılarda, açık alanlarda özel fiziki düzenlemelere genel anlamda ihtiyaç duyulması” olarak tanımlanmaktadır. Engelli ise, “herhangi bir sebeple ve hangi oranda olursa olsun, fiziki, zihni veya ruhi yapılarında bir eksiklik ya da bozukluk olan kişi” olarak tanımlanmaktadır. Tekrar Engelliler Kanununa göre (kanun 5378. m:3/e) engellilik hali : “bireyin engelliliğini ve engellilikten kaynaklanan özel gereksinimlerini, uluslararası yöntemleri temel alarak belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanımlamaları” şeklinde açıklanmaktadır (Karaağaç, 2017:4-5).

B. Engelliliğin Türleri

“Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmeliğin 5 inci maddesinde engellilere ilişkin sınıflandırma çalışmalarında, sınıflandırma sistemi olarak: Dünya Sağlık Örgütü tarafından sağlık ve sağlıklı ilgili durumların tanımlanması için ortak standart bir dil ve çerçeve oluşturmak amacı ile geliştirilen ve insanın işlevselliği ve kısıtlılıklarla ilgili durumlarının tanımlanmasını sağlayan çok kapsamlı uluslararası bir sınıflandırma sistemi olan İşlevsellik Yetiyitimi ve Sağlık Uluslararası Sınıflandırması esas alınır” ibaresine göre engellilik halinin belirlenmesi ve bu kişilere dair gerçekleştirilecek resmi faaliyetlerde bu yönetmelikte yer alan gruplandırma göz önünde bulundurulacaktır. Bu bağlamda Engelli sağlık kurulu raporları ile alakalı çalışmaları planlayan Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmeliğine göre 7 çeşit engel sınıfı vardır (Karaağaç, 2017: 7-9).

1. Ortopedik Engelli

İskelet ve kas sisteminde işlev kaybı, yoksunluk ya da yetersizlik bulunan bireydir. El, parmak, ayak, kol, bacak ve omurgalarında yoksunluk, aşırılık, kısalık, şekil bozukluğu, hareket sınırlılığı, kemik hastalığı olanlar, kas zayıflığı bulunanlar, felçliler, spastik engeli bulunan bireyle ortopedik engelli şeklinde anılmaktadır.

2. Görme Engelli

Bir ya da iki gözünde kısmi veya tamamıyla görme kusuru ya da yoksunluğu bulunan bireylerdir. Görme bozukluğunun meydana gelmesi sebebiyle göz protezi kullanan, renk körlüğü, gece körlüğü gibi engeli bulunan kişiler görme engelli şeklinde bilinmektedir.

3. İşitme Engelli

Sesleri idrak etme ya da farkına varma kabiliyetinin kısmen veya bütünüyle azalması sebebiyle işitme yeteneğinden yoksun kalmış bireydir.

Sesleri idrak etme veya farkına varma yeteneği kısmi olarak ya da bütünüyle güçsüzleşmiş kişiler ve işitme cihazı kullanan bireyler işitme engelli kişi şeklinde anılmaktadır.

4. Dil ve Konuşma Engelli

Çeşitli sebeplerden kaynaklı konuşma yeteneğini kaybetmiş ya da konuşma faaliyetinin akıcılığında, süratinde ve ifadede bir bozulma veya ses bozulması bulunan bireylerdir.

5. Zihinsel Engelli

Zekâ eksikliği bulunanlar, ruhsal yeterliği bulunanlar, Otizm ve Down Sendromu bulunan bireyler zihinsel engelli şeklinde ifade edilmektedir.

6. Süreğen Hastalıklı Engelli

Genetikten veya çeşitli sebeplerle sonradan meydana gelen, bireyin devamlı tedavi ve bakımını mecbur kılan ve karşılaştığı hastalık sebebiyle toplumsal eğitim ve mesleki hali negatif biçimde etkilenen bireylerdir.

7. Ruhsal ve Duygusal Hastalıklı Engelli

Etkileşim ve toplumsal gelişim veya toplumsal uyumu sınırlı; fikir, duygu ve hareketlerle ortaya çıkan normalden farklı örüntüler sebebiyle günlük hayat faaliyetlerini gerçekleştirmede ve insanlarla ilişkilerini devam ettirmede zorluk çeken, endişe ve korkularını kontrol altına alamayan ve yargıda bulunma ve gerçeği idrak etme kabiliyeti kısıtlılık ya da sapma gösteren bireylerdir (Karaağaç, 2017: 7-9).

Çizelge 3.1:Türkiye’de Engelli Oranları

Engellilik oranı, 2002 The proportion of disability, 2002 A. Toplam-Total B. Erkek Male C. Kadın-Female	(%)								
	Toplam engelli nüfus Total disabled population			Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ve zihinsel engelli nüfus Orthopedically, seeing, hearing, speaking and mentally disabled population			Süreğen hastalığa sahip olan nüfus Population having chronic illnesses		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Türkiye-Turkey	12,3	11,1	13,5	2,6	3,1	2,1	9,7	8,1	11,3
Yaş grubu - Age group									
0-9	4,2	4,7	3,6	1,5	1,7	1,4	2,6	3,0	2,2
10-19	4,6	5,0	4,3	2,0	2,3	1,7	2,7	2,7	2,6
20-29	7,3	7,6	7,0	2,5	3,3	1,7	4,8	4,2	5,3
30-39	11,4	10,4	12,4	2,6	3,2	2,0	8,9	7,3	10,5
40-49.	18,1	15,2	21,1	2,7	3,3	2,0	15,4	11,9	19,1
50-59	27,7	22,6	32,7	3,2	3,7	2,7	24,4	18,8	29,9
60-69	37,0	31,6	42,0	5,1	5,7	4,7	31,8	26,0	37,4
70+	44,0	39,8	47,8	7,9	8,5	7,4	36,1	31,3	40,4
Bilinmeyen -Unknown	11,7	6,3	14,2	0,3	0,5	0,3	11,3	5,8	14,1
Yerleşim yeri -Place of residence									
Kent -Urban	12,7	11,4	14,0	2,2	2,6	1,8	10,5	8,8	12,2
Kır-Rural	11,7	10,7	12,6	3,2	3,7	2,6	8,5	7,0	10,0
Bölge-Region									
Marmara-Marmara	13,1	11,7	14,6	2,2	2,6	1,9	10,9	9,1	12,7
Ege-Aegean	11,9	10,7	13,0	2,6	3,2	2,1	9,3	7,6	11,0
Akdeniz -Mediterranean	12,2	11,2	13,2	2,6	3,0	2,2	9,6	8,2	10,9
İç Anadolu - Central Anatolia	12,5	10,8	14,2	2,6	3,0	2,2	9,9	7,8	12,0
Karadeniz - Black Sea	13,0	11,6	14,3	3,2	3,7	2,8	9,8	8,0	11,5
Doğu Anadolu - East Anatolia	11,8	11,3	12,3	2,5	3,2	1,9	9,3	8,1	10,4
Güneydoğu Anadolu -Southeast Anatolia	9,9	9,9	9,9	2,7	3,5	2,0	7,2	6,4	8,0

Kaynak: TÜİK, Türkiye Engelliler Araştırması, 2002 Source: Turk Stat. Turkey Disability Survey, 2002

Yukarıda 2002 TÜİK verilerine göre tablo incelendiğinde Türkiye nüfusunun %12,3 oranında engelli olduğu ve engelli toplamının içerisinde engelli erkek oranı %11,1 iken engelli kadın oranının %13,5 olarak görüyoruz. Yine Türkiye engelli oranına göre incelediğimizde engelli türleri açısından süreğen hastalığa sahip olan engellinin %9,7 ile yüksek bir orana sahip olduğunu ve diğer engelli türlerinin (Ortopedik, Görme, Konuşma, Zihinsel vb.) ise %2,6’lık bir orana sahip olduğunu görüyoruz. Son olarak tablo incelendiğinde engellilerin en yoğun yaşadığı bölge, %13,1 oranla Marmara Bölgesi ve engelli türü açısından baktığımızda bunun %10,9 oranı süreğen hastalığa sahip nüfus, kalan %2,2’lik kısım diğer engelli türleri (Ortopedik, Görme, Konuşma, Zihinsel vb.) olarak yaşadığı: engellilerin en az yaşadığı bölge ise %9,9

oranla Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve engelli türü açısından baktığımızda yine %7,2 gibi bir oranla süregen hastalığa sahip nüfusun olduğu, kalan %2,7 oranıyla diğer engelli türlerinin (Ortopedik, Görme, Konuşma, Zihinsel vb) yaşadığı görülmektedir (Tuik.gov.tr, 2018).

C. Engelli Profili ve Engellilerin Toplumla Bütünleşmesinde Görülen Belli Başlı Engeller

Engelliliğin sorun olarak görüldüğü dünyada ve ülkemizde, engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi ve toplumda kendini gerçekleştirmesinde önünde ciddi engellerin olduğu aşikardır. Özellikle ülkemizde engelli bireyin en fazla karşı karşıya kaldığı sorunların başında: eğitim, fakirlik, iyileştirme, ulaşım, fiziksel çevre ve barınma sorunu, erişilebilirlik ya da ulaşılabilirlik sorunu, istihdam, sosyal güvenlik sorunu, sosyal dışlanma sorunu olarak belli başlıklar altında toplayabiliriz. Bu durum engelli bireylerin toplumla bütünleşememesi ve toplumla olan bağının kopmasına neden olmaktadır.

1. Eğitim Sorunu

Engellilerin en bilinen problemi eğitimidir. Engellilerin eğitim alamaması, sosyal hayatla bütünleşmesinin önünde bulunan en mühim problemlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır.

Başbakanlık Özürülüler idaresi Başkanlığı'nın 2002 senesinde gerçekleştirdiği çalışmaya göre, genel nüfusun belirteçleriyle özürülü nüfusun belirteçleri arasında çok fazla farklılık bulunduğu izlenmiştir (Öztürk, 2011: 23).

Buna göre; yapılan araştırmada Türkiye genel nüfusunun % 13'ü okuma yazma bilmiyorken, engelli nüfusun % 36'sının okuma yazma bilmediği görülmüştür. Özürülülerin % 41'i ile süregen hastalığı olanların yaklaşık % 47,1'i ilkokul mezunudur. İlkokul sonrası eğitim düzeyi ise oldukça düşüktür. Yüksekokula devam eden özürülü (bedensel, görme engelliler, işitme ve konuşma) oranı % 2,24, kronik hastalığa sahip olanlarda ise % 4.23'tür. Sonuç olarak, okuryazarlığı olmayan ve eğitim seviyesi düşük bir engelli kitlesinin varlığından söz edilebilir (Öztürk, 2011: 23).

2. Yoksulluk Sorunu

Gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde, dünyadaki engellilerin genelinin toplumun muhtaç bölgelerinden geldiği ve yoksulluk içinde hayatlarını sürdürdükleri anlaşılmıştır. Bu, gelişmiş ülkeler adına da geçerli bir durumdur. Türkiye toplam nüfusunun hemen hemen çeyreği; engelli nüfusunun ise neredeyse yarısı açlık sınırının altında bulunmaktadır. Fakirlik, engelli kişilerin yetiştikleri toplumla fonksiyonel bir bütünlük içinde yer almalarını da güçleştirmektedir. Ana gereksinimlerini karşılayamayan kişilerin engelliliklerinden ortaya çıkan bakımlarının dışında toplumsal problemlerinin üstesinden gelmesi de güçtür. Bu negatif durum, engelli kişileri iktisadi açıdan desteklenmesini mecburi tutmuştur. Engelli çocuğu bulunan sabit gelirlili bir yurttaş; sabit geliri bulunan normal bir yurttaşın 4-5 katı kadar maliyete katlanmak mecburiyetindedir.

Bu da o yurttaşın, fakir olmasa dahi hızla fakirleşmesi manasına gelmektedir. Bunun dışında, engelli bir çocuğun eğitimi adına özel eğitim aldırılması da gerekir. Özel eğitim masraflarına, öteki gereksinim maliyetleri de ilave edildiğinde; genellikle içinden çıkılamayan iktisadi problemler meydana gelebilmektedir. Bu iktisadi sorunun belli bir seviyede üstesinden gelinebilmesi için; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı son dönemlerde birtakım düzenlemeler gerçekleştirmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında, yapılan araştırmalar sonucunda engelli bireylerden özel eğitim alması gerekenler tespit edilip; ailesine her ay belirlenen oranda ödeme yapılmaktadır (Karakaya, 2014: 114-115).

Aynı zamanda bütün engel sınıflarında bulunan kişilerin gereksinimi olan araç ve gereçler engelliler adına oldukça önemlidir. Bu araç ve gereçler, engellilerin hareket kabiliyetlerini geliştirici niteliklerde olduğundan hayatlarının mühim bir kısmını oluşturur. Fakat engellilerin bu araç ve gereçleri sağlamaları gerek engelli kişileri hem de ailelerini finansal bakımdan güç duruma düşürmektedir (Karakaya, 2014: 114-115).

3. Rehabilitasyon Sorunu

Rehabilitasyon ve araç-gereç gereksiniminin yeterince karşılanamaması da engellilerin toplumla bütünleştirilmesinin önündeki en büyük engellerden birisidir. Bilindiği gibi rehabilitasyon çok genel olarak yitirilen yeteneğin yeniden

kazandırılması, yerine başka bir yeteneğin ikame edilmesi demektir (Öztürk, 2011: 25).

Herhangi bir nedenle engelli sıfatı kazanan kişi eskiden olan işini artık gerçekleştiremiyorsa, o işi gerçekleştirebilmek için tekrar görevlendirilmesi, iyileştirilmesi gerekir. Böyle bir iyileştirme prosesine maruz kalmamış kişi, topluma ve büyüdüğü aileye yük olmaktan kaçamayacaktır (Öztürk, 2011: 25).

4. Ulaşım, Fiziksel Çevre ve Konut Sorunları

Yaşanılan yerden bütün halka açık yaşam yerlerine ve ulaşımda kullanılan vasıtalara kadar bütün çevresel öğelerin engellilerin yapıları ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak oluşturulmadığı bilinir. Şehirlerimizin genelinde engelli kişilerin ulaşım imkanlarını önleyici birçok öğeyle karşılaşmaktadır. Yollar, kaldırımlar, devlet binaları, parklar ve bahçeler, okullar, oturlan evler, ulaşım araçları ve bunun gibi daha pek çok fiziki çevre öğesi, engellilerin sosyalleştirilmesinin önünde önemli bir engel meydana getirmektedir. Dolayısıyla var olan engeli sebebiyle hareket kabiliyeti kısıtlanmış kişilerin bu ve benzer nedenlerle maruz kaldıkları kısıtlama daha da çoğalmaktadır. Yani hareket kabiliyeti kısıtlanan kişinin sosyal hayattan dışlanması durumudur. Ancak tüm bu durumlar, engellilerin sosyal yaşama dahil olmasını, toplumla kaynaşmasını basitleştirecek bir şekilde dizayn edilebilir ve geliştirilebilir.

Özetle, şehirlerimizde engellilerin hareketlerini basitleştirici düzenlemeler birkaç icraat haricinde gerçekleştirilememiştir. Standartlarla tutarlı olmayan rampalar gibi gerçekleştirilen birtakım yanlış tatbikler, hayatı kolaylaştırmaktan ziyade engelli sayısını yükseltici özellikler sergilemektedir (Koca, 2010:6).

5. Erişilebilirlik/ Ulaşılabilirlik Sorunu

Erişilebilirlik kavramı, insan haklarının ayrımcılık seviyesinde problemlili, aynı zamanda ayrımcılığı da içeren alanlarından biri olarak son zamanlarda insan hakları alanında ve küresel kurumların faaliyetlerinde kendine haklı bir yer bulmuştur. Doğal olmayan ve doğal fiziki çevre başta olmak üzere, iktisadi, toplumsal ve kültürel çevreye erişebilme, bu çevrelerde sunulan hizmetlerden faydalanma ve yarar sağlama ihtimallerine sahip olmaya karşılık gelen erişilebilirlik, her çeşit hakkın kullanımında mühim bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Engellilerin hak ve hizmetlere ulaşımı hususunda, hükümetlerin pozitif veya negatif yaklaşımları bakımından gerçekleştirilen

hak gruplamaları da bir değer sağlamamaktadır. Örneğin, devletin negatif bir müdahalesi bulunmadığı sürece kullanılabilmesi farz edilen oy hakkının öznesi fiziksel engelli bir seçmense, hakkın kullanılması adına devletin oy atılacak binaya, bina içinde sandık başına ulaşım için bütün önlemleri alması gerekmektedir. Sosyal ve kamusal aynı zamanda kişisel hayat sahaları toplumun geneline göre dizayn edildiği için öteki bireyler bakımından engel oluşturmayan ulaşım ve mekansal nitelikler, engelli bireylerin haklarından yararlanmalarını engelleyen bariyer özelliğindedir. Halbuki Dünya Sağlık Örgütü (WHO)' nün 2011 senesinde yayımladığı Dünya Engellilik Raporu istatistiklerine göre, engellilerin oranı 1970'li yıllarda dünya nüfusunun %10'u iken %15'e çıkmıştır. Dünya ülkelerinin genelinde kamusal ve kamuya açık yapılar ve ulaşım mekanizmaları engellilerin erişimine elverişsizdir. Ulaşım araç ve düzenlerinin uygun olmaması, birçok engelli vatandaş iş bulmaktan veya sağlık problemlerinin üstesinden gelmek için sağlık kurumlarına başvurmadan caydırmaktadır. Engellilerin iletişime dair gereksinimleri de çoğunlukla karşılanamamakta erişilebilir nitelikte çok az bilgiye rastlanmaktadır. Araştırma dahilinde olan 93 ülkeden 31 tanesinde görme engelliler için işaret dili ile çeviri yapılamamaktadır. 30 ülkede 20 veya daha azın işaret dili çevirmeni vardır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanma hususunda engellilerin seviyesi, nüfusun geri kalan kısmına kıyasla bir hayli azdır. Aynı zamanda bazı ülkelerde engelli vatandaşlar, çağımızın ana mal ve hizmeti olarak kabul edilen telefon, TV gibi iletişim araçlarına ulaşamamaktadırlar (Çağlar, 2012: 542-543).

Engelliler için erişilebilirlik, hakları kullanabilmenin bir aracı olmanın yanında, bağımsız yaşamın, toplumsal yaşamın tüm alanlarına tam olarak katılabilmenin de koşuludur. Engellilerin bağımsız ve insan onuruna uygun bir yaşam sürebilmeleri için toplumun diğer üyeleriyle eşit şekilde fiziksel çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojisi dahil bilgiye ve iletişime, halka açık diğer tesis ve hizmetlere erişimlerinin sağlanması gerekmektedir (Çağlar, 2012: 541-598).

6. İstihdam Sorunu

Çalışma piyasasının dışında kalmak genel olarak yaşamdan dışlanmayı da birlikte getirmektedir. Çalışmayan insanlar yaşama daha pesimist yaklaşarak, kurumlara karşı güvenlerini de kaybedebilmektedir. Engelli vatandaşlara eski zamanlarda sadece yardım olması amacıyla yaklaşılmaktaydı. Bu durum da engelli

vatandaşların, kendilerini sosyal hayattan dışlanmış hissetmelerine yol açmakta ve kendini tekrarlayan dışlanmışlığın devamlılığını oluşturmaktaydı. İşsizlik durumunun engelli kişiler için karşılaştıkları problemleri daha da yükselttiği kesindir. Bununla beraber engelli kişinin istihdam piyasasına katılması da tek başına bu kesimin karşılaştıkları problemlerin üstesinden gelmekten uzaktır. Mevcut tartışmalar genellikle bu kesimin elinde bulundurduğu istihdamın yapısından çok istihdamın olup olmaması çevresinde sürdürülmektedir.

Halbuki bilhassa engelli vatandaş istihdama sahip olsa bile bu istihdam pek çok halde engelli kişileri memnun etmeyecektir. Çünkü iktisadi yaşam genellikle engelli kişiler için kontrolsüzlüğe, yetersiz ücrete ve enformel çalışmaya karşılık gelmektedir. Bu kişiler nitelik gerektiren teknik bilgilerden genellikle yoksun kaldıklarından dolayı çok az gelirle enformel alanda iş bulabilmekte, bu durum bir taraftan kayıt dışı durumu özendirirken, ayrıca engelli kişilerin emeğinin istismar edilmesiyle neticelenmektedir. Kamu idarecilerinin ve denetçilerinin kontrolleri de eksik kalınca engellilerin hakları daha çok görmezden gelinebilmektedir.

7. Sosyal Güvenlik Sorunu

Sosyal güvenlik kavramı, refah devletinin en mühim belirteçlerindedir. Bu ifade, insanların arzuları ve iradeleri haricinde ortaya çıkan risklerin hasarlarından korunma güvencesidir. Ayrıca kişilerin arzu ve iradeleri dışında gelişen toplumsal tehlikelerin kendilerinin ve bakmakla sorumlu oldukları kişilerin üzerlerindeki kazanç düşürücü ve harcama artırıcı etkilerini hafifletmek ve bireylere sağlıklı ve asgari bir yaşam standardını sunabilmek şeklinde ifade edilmektedir.

Sosyal güvenlik mekanizmalarının esas amacı, insanları fakirliğe ve eksikliğe karşı muhafaza etmektir. Fakirlik tedbir alınmadığı durumda kendisini arttıran bir durumdur. Eksik beslenme, sağlık sorunları, düşük eğitim seviyesi, işsizlik negatif bir döngü içinde kendini güçlendirmektedir. Engellilik durumu bir fakirlik nedenidir. Ayrıca fakirlik engelliliğin tetikleyicisidir. Toplumsal risk çerçevesinde ele alınabilecek olan engellilik, sosyal güvenlik kapsamında farklı düzenlemelere tabi tutulmuştur. Engellilerin karşı karşıya kaldıkları zor şartlar düşünülerek engelli olanlar ile olmayanlar arasındaki yarış dengesizliğini ortadan kaldırmak hedeflenmiştir (Ürker, 2008).

8. Sosyal Dışlanma Sorunu

Engelli bireyi olan ailelerin sosyal hayatlarında önemli farklılıklar oluşmaktadır. Bu durum ailenin sosyal çevreyle olan ilişkisini, sosyal çevrenin aileyle olan ilişkisini değiştirmektedir. Aileler toplumun engellilere karşı reddedici, aşırı merhamet göstermeleri, kalıp yargılar gibi birçok nedenden dolayı kendilerini, sosyal haklarını kullanma konusunda sınırlamaktadırlar. Ailelerin sosyal yaşam alanlarına engelli birey ile birlikte dâhil olmalarını engelleyen daha birçok neden sıralanabilir. Bunların en başında da engellilere karşı toplumsal önyargıların ve dışlanmanın geldiği söylenebilmektedir. Toplumun engelli çocuğa/bireye ve ondan dolayı ebeveynin kendisi veya kendilerine nasıl bakılacağı, suçlu göreceklere kaygısıyla bir utanma ve buna bağlı bir geri çekilme durumu da dışlanmanın sebepleri arasında değerlendirilebilir. Bu utanma, suçluluk duygusu ve geri çekilme hem engelli bireyde hem de başta ebeveynler olmak üzere diğer aile bireylerinde psikolojik sorunlara da sebep olabilmektedir (Gültekin, 85-86).

Engelli bireyler ve aileleri, sahip olunan çeşitli engel durumlarından dolayı, çevreden soyutlanmakta, toplumla uyum sağlamada sıkıntı yaşamaktadırlar. Engellilerin ve ailelerinin yaşadığı en büyük sorunlardan birisi de toplumla bütünleşmemeleri, yani ötekileştirilerek ayrımcılığa uğramalarıdır. Ötekileri tanımlarken, cinsiyet, etnik köken, inanç, fiziksel özellikler, yerleşim birimi vb. farklılıklar kullanılabilir (Gültekin, 85-86).

Toplumun ve devletin sunduğu sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve hukuki haklardan, bireylerin veya toplumsal grupların eşit veya hiç yararlandırılmaması şeklinde özetlenebilecek olan ayrımcılık konusu; genelde ırk, milliyet ya da cinsiyet üzerine odaklanan bir kavram olarak ele alınmaktadır. İşte bu birey ve gruplardan engelliler ve aileleri, toplum içindeki yaşamları bakımından doğrudan veya dolaylı biçimde ayrımcılığı en fazla yaşayan bireyler ve gruplardır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık, engele dayanılarak ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tanınmasını, bu haklardan yararlanmayı ve bu hakları kullanmayı engelleme veya zorlaştırma etkisine sahip her türlü uygulama, davranış ve yasal düzenlemeyi kapsamaktadır. Burada engelli bireylerin ve ailelerinin siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmaması ve haklarının engellenmesi bireyleri toplumdan uzaklaştırmakta, yalnızlaşmalarına neden olmakta ve toplumsallaşma gereksinimlerine ket vurmaktadır (Gültekin, 87-88).

D. Dünyada Engelli Hakları'nın Tarihsel Gelişimi

İnsan hakları, anlamsal olarak farklı ifadeler içerisinde en etraflı ve en geniş kullanılan ifadedir. Çünkü İnsan Hakları “pozitif hukuk” olarak anılan yazılı hukuk ilkelerinin yani en başta anayasadaki haklarla kısıtlı değildir. İnsan hakları "olan haklar olarak değil olması gereken” haklardır. Pozitif hukukun haricinde veya yazılı hukukun üstünde olan haklardır. İnsan hakları mekan ve zaman sınırlarını aşan, belli bir ülkenin veya belli bir aşamanın ya da dönemin anayasa ve yasalarla tanınan hakları aşar yani insan hakları evrenseldir. Herhangi bir ayırım gözetmeksizin tüm insanlara tanınması gereken haklardır. İnsanlığın ortak dili olduğu düşünülen ve olmasına çaba gösterilen haklardır. Ancak insan hakları hep ‘olması gereken’ haklar olarak kalmaz ve kalmamıştır. Özne, konu ve yakınlarıyla ulusal ve uluslararası yazılı hukukta düzenlenmiş ve güvenceye alınmıştır (Gökmen, 2007).

Herkes için uygun olan insan hakları engelli bireyler açısından değişik bir yön elde etmiştir. Engelli insanın özgür bir biçimde yaşamını idame ettirebilmesi için fiziksel çevrenin kabiliyetlerini sınırlamamasına bağlıdır. Bununla beraber klasik olarak engelli bireyin sosyal hayattaki iktisadi ve toplumsal hayatın da içinde bulundurduğu evde, işte, ulaşım düzeninde gibi pek çok sorunu bulunmaktadır. Bu sebeple, engelli bireyin insan hakları kısıtlanmış bir haldedir. Engellilerin karşılaştığı problemlerle alakalı tedbir alınmadığı takdirde pek çok insan hakları ihlaline de yol açmaktadır (Gökmen, 2007).

Engellilerin yaşam mücadelesi diğer toplumsal sınıflara oranla her daim güç olmuştur. O dönemin Sert-ırkçı ideolojilere sahip kesimler tarafından yönetilen ülkelerde engellilere karşı ayırım yapılmış ve hatta filozoflar bile eserlerinde engellilere karşı eserlerinde engelliliğe dair ayrımcı söylemlerde bulunmuşlardır. Ayrıca Ortaçağda Batı halkı, Hristiyan din adamlarının etkisinde kalarak engellileri, kendilerine zarar verecek doğüstü güce sahip kişiler olarak görmüşlerdir. Engellilere karşı istenmeyen olaylara sebebiyet verilerek, engellileri toplumsal yaşamda birtakım kötü muamelelere maruz bırakılıp toplumsal dışlanmalara neden olmuşlardır. Engizisyon mahkemelerinin kurulduğu dönemlerde daha da ileri gidilerek engellileri farklı tabirlerle hitap edilerek, mahkemelerde ağır cezalara maruz bırakmışlardır (Kolat, 2007).

Endüstri Devrimi zamanına gelindiğinde, engelliler bakımından yeni bazı güçlükler ortaya çıkmış, engelli-fakir kişiler gruplandırılarak çarpıcı koşullar altında hayatlarını sürdürmeye mecbur bırakılmış ve bu insanların sayısı zamanla çoğalmıştır. İnsanlar kategorileştirilerek dramatik şartlarda yaşamaya zorlanmış ve bu insanların sayısı günden güne artmıştır. Yine bu süreçte, fabrika yapımı imalat metodu ve emeğin karşılığı olarak ücretin artmış olması nedeniyle, engelliler imalar sürecine yardım edecekleri halde; engel durumlarından ötürü emek piyasasından uzak tutulmuş ve ötekileştirilmiştir (Özgökçeler, 2010: 33-54).

1950'li seneler, engellilik durumunun küresel çapta daha fazla şekilde "tartışılabilir" bir problem durumuna gelmesine şahit olmuştur. Yani; Birinci ve İkinci Dünya Savaşları maddî-manevî değerler açısından olağanüstü hasarlara sebep olmuş ve var olan engelli kesime milyonlarca engelli insanın katılması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bütün bu tersliklere rağmen, her iki dünya savaşında ülkelerin genç nüfus gücünün cepheye gönderilmesi ve cephe arkasında imaların sürmesi için gereksinim duyulan işgücü eksikliğinin engelliler ile karşılanmaya uğraşılması, engellileri ön plana alan ve önemini yükselten mühim bir gelişme olmuştur. Bu kapsamda, yaşlı ve kadın nüfusa ilaveten, engelli nüfus savaş süresi boyunca işgücü ihtiyacını gideren mühim bir faktör olmuştur. Bu da, engelli bireylerin hangi işleri daha kolay icra edebileceği hususunda mühim bir tecrübe ortaya koymuş; mesleki iyileştirmeyle meslekî ve teknik eğitim ve bilimsel iş çözümlerinin mecburiyetinin fark edilmesini sağlamıştır. Savaşta engelli duruma gelen kişilerle, savaş karşıtlarının ittifakı ile meydana getirilen seferberlik, engelli hakları problemini büyük çağdaş toplumların önüne sermekte muvaffak olmuştur. Aynı zamanda savaşın taraflarının genelinin gelişmiş devletler olması durumu engellilik halini 'daha hissedilir' bir duruma getirmiş; yükselen engelli kesimin sağlık ve ruhsal yardıma olan isteklerinin çoğalması ülkeleri bu hususlarda birtakım düzenlemeler yapmaya itmıştır. Bu şekilde Amerika, Fransa, Birleşik Krallık gibi gelişmiş ülkeler, engellilik durumunun bilincine varmaya başlamış ve küresel politikalarda ve bilhassa Birleşmiş Milletler vasıtasıyla engelliliğin iktisadi ve toplumsal sorumluluğunu ortadan kaldırmak adına beraber çalışmak ve farkındalığı arttırmak için etkilerinden faydalanmışlardır (Özgökçeler, 2010: 33-54).

1. Birleşmiş Milletlerin Engelli Hakları Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler nezdinde engellilere yönelik gerçekleştirilen ilk atf, 1948 yılı Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 25. maddesinde görülmektedir. Beynamede değinilen hususların hepsine yakını 1966 yılında imzalanan Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar sözleşmesinde kendisine yer bulmuş olmasına karşın bizzat engellilerle ilgili konular mevcut sözleşmelerde yer almamıştır. Beyanname üzerinden 23 yıl geçtikten sonra engellilik konusu bir Birleşmiş Milletler belgesinde kendine yer bulmuştur. Tabii bu belge bir sözleşme niteliğinde değil, bir beyanname olarak geçmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından engellilerle ilgili genel kapsayıcı cümleler içeren 1971 yılında yayınlanan Zeka Geriliği Olan Kimselerin Haklarına Dair Beyanname başlangıç açısından son derece önemli bir gelişmedir. 1975 yılında yayınlanan Engellilerin Haklarına Dair Beyanname, BM engelli haklarına ilişkin detaylı bir belge olma özelliği içerir. Beyanname'nin 5. maddesi ile engellilere yönelik Özgüven sağlayıcı haklar belirtilmiş, 6. Maddesiyle engelli kişilerin protez ve ortez, tıbbi ve toplumsal iyileştirme gibi sağlık sorunları çözümü ile eğitim, mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon, işe yerleştirme hizmetlerinden yararlanma vb. sosyal haklara sahip olduğu belirtilmiştir (Gül, 2008).

1980'lere gelindiğinde Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletlere bağlı olan uzman örgütlerin engellilik mevzusunu detaylı bir şekilde incelemeye aldığı bir dönemdir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından üstte belirtilen kavram ve tanımlar konusunu incelerken değindiği “İşlev ve Yapı Farklılıkları, Yetiştirimi ve Özürlülerin Sınıflandırması” belgesini 1980 tarihinde yayımlamıştır. 1.1.1981 tarihinde, BM Küresel Engelliler Yılı olarak duyurulmuştur. Engelliler senesinin hemen akabinde, 1982 senesinde engellilere İlişkin Dünya Eylem Programı onaylanmıştır. Dünya Eylem Programı, fonksiyon ve nitelik ayrılıkları ile sakatlıkların engellenmesi ve iyileştirilmesiyle engelli kişilere fırsat eşitliği sunulması temelinde kurulmuş ve aynı zamanda o sene duyurulan Birleşmiş Milletler Engelliler On Yılı'nda da (1983-1992) rehberlik etmiştir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 159 sayılı anlaşması olarak nitelenen “Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında Sözleşme”nin onaylandığı tarih olan 01.04.1983 ise Engelliler On yılının da başlangıcı sayılması, bu iki sözleşmenin tarih açısından ortak özellik taşıdığını göstermektedir. Sözleşmenin 1.

maddesi dayanak gösterilerek, taraf devletlerin engeli bulunan kişilerin istihdamı ve mesleki iyileştirmesine dönük bir yerel program oluşturarak bunu dönem dönem gözden geçirilmesi, ayrıca 4. maddeye dayanılarak ulusal politikayı engelli işçilerle normal diğer işçiler arasında fırsat eşitliğini sağlama ilkesi üzerine kurulması gerektiğini belirtmektedir. Birleşmiş Milletler Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt-Komitesi, 1984 senesinde Özel Raportör Leandro Despouy'u insan haklarıyla engellilik hali arasındaki bağa dair ayrıntılı bir rapor düzenlemesi amacıyla vazifelendirmiştir. 1991 yılında raporunu tamamlayan Leandro Despouy, raporunda bilhassa insan hak ve hukukunun ihlal edilmesinden ötürü kişilerde oluşan yetiyitlimlere etki eden nedenler arasında yer almıştır. Leandro Despouy, raporda engellilerin bilhassa yaşadığı eğitim hayatı sorunu, çalışma hayatı sorunu, ulaşım sorunu, konut sorunu, genel itibariyle binalara erişim ve diğer bir takım sıkıntılarla karşılaştığını belirtse de, raporun mevcut bölümünün 2 sayfa olarak işlenmesi, konuya yüzeysel şekilde yaklaşıldığının açıklayıcısıdır.

Birleşmiş Milletler tarafından 1989 yılında kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi gereği engellilerin ilk kez herhangi bir ayrıma tabi tutulmaksızın tanınıp korunması sağlanmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmenin 23. maddesinin birinci fıkrasında yer alan açıklamada engelli çocuklara saygınlığını ve özgüvenini kazandıracak, toplumsal yaşama tam ve eksiksiz bir şekilde katılımını gerçekleştirilecek haklar sunulmuştur. Yine 23. maddenin 3.fıkrasında yer alan engelli çocuklara sunulması gereken eğitim, öğretim, sağlık ve rehabilitasyon gibi hizmetlerden yararlanmayı açıklasa da; Sözleşme Taraf Devletler tarafından bu hizmetleri sunması gerektiğine dair herhangi bir yükümlülüğe değinilmmiştir. Başka bir deyişle 3.fıkrafta yer alan açılmaya göre taraf devletlerin hizmetleri sunma yükümlülüğü olmadığı halde, şayet hizmeti sunması, bu hizmetleri planlamasında yukarıda açıklanan husuları göz önünde bulunduracaktır (Gül, 2008).

Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, kendisinden önce bulunan insan hak ve hürriyetlerine dair anlaşmalarda belirtilen hak ve özgürlüklere yenilerini ilave etmediğine ve diğer anlaşmalar da engelli kişilerin hak ve hürriyetlerinin muhafaza edilmesi amacıyla kullanılabileceğine göre, yeni bir sözleşme düzenlenmesinin esas sebebi nedir? Bu sebeplerden birincisi engellilik halinin bir insan hakları problemi şeklinde ele alındığının onayı ve engellilik haline insan hakları düzeninde belirginlik kazandırılması gayesi olarak kabul edildiğinin

teyidi ve engelliliğe insan hakları sisteminde görünürlük kazandırılmasıdır. İkincisi böyle bir anlaşmanın mevcudiyeti ülkelerin anlaşmaya taraf olup olmama noktasında karar almalarını mecbur tutacak, bu da her bir ülkeyi yerel seviyede var olan durumu detaylı şekilde kontrol etmeye itecektir. Anlaşmaya taraf olan ülkeler açısından, bu kontrol aşamasının devamlılık arz etmesi, bilhassa yapısal problemlerin zamanla yok edilmesini sağlayacaktır. Üçüncüsü, engelli kişilerin insan hakları mekanizmasından faydalanması basitleştirilecektir. Çünkü bu şekilde bütün anlaşmaların ve bu anlaşmaların tatbikini kontrol eden organların başvuru usul ve şartlarının bilinmesi gereksinimi bir derecede ortadan kalkacaktır. Dördüncüsü ise anlaşmanın tatbikini kontrol etmekle vazifelendirilecek birey ya da kurumlar, engellilik noktasında daha bilgili ve hassas bulunacaklarından farklı kontrol organlarının bu nitelik yoksunlukları sebebiyle aldıkları negatif kararların meydana getirdiği tehlike minimuma düşürülecektir. Sonuç itibariyle Birleşmiş Milletler yeni bir sözleşme hazırlamasındaki gerekçelen sıralamak gerekirse; insan hakkı sorunu olan engelliliği bu çerçevede görünür kılmak, bu sözleşmeye taraf olacak devletlerin mevcut durumlarını gözden geçirmeye sevk edecek imkanı sağlayacak, engelliliğin insan hakkı sisteminden yararlanmayı sağlamak, denetimi sağlayacak organlar tarafından daha önce verdikleri eksik ve yanlış bilgilendirmeyi bertaraf edilmesi ve son olarak da sözleşmede bulunan bazı hükümler diğer uluslararası sözleşmelerdeki mükerrerliğin önüne geçmiş olacaktır (Gül, 2008).

Ayrıca, Sözleşme esasları ve Sözleşme'nin uygulama esnasında işleyişi denetleyen Komite, sözleşme üzerinden yapılan yorum ve kararları halihazırdaki sistemde yer alan diğer organlar bakımından değerlendirilmesinde öncülük etmiş olacaktır.

Yukarıda bahsedildiği gibi anlaşma şablonunu düzenlemekle vazifeli komite, şablonu 2006 senesi sonunda son durumuna getirdi. Metin, 13 Aralık 2006'de BM Genel Kurulu'nda onaylandı ve 30 Mart 2007'de görüşmeye açıldı. Türkiye, anlaşmayı görüşmeye açıldığı tarihte imzaladı ve anlaşmanın kabul edilmesinin makul olduğuna dair yasa 3 Aralık 2008'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi (Gül, 2008).

Anlaşma, yirmi beş başlangıç paragrafı ve elli maddeden meydana gelmektedir. Anlaşmanın birinci maddesi anlaşmanın gayesini ve engelli birey ifadesini açıklamaktadır. Bu maddeye göre: "Bu Sözleşmenin amacı, engellilerin tüm

insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir.” (Gül, 2008).

Sözleşme'nin 2. maddesi ise Sözleşme içerisinde değinilen ifadelerin tanımı yapılmaktadır. Bu ifadeler iletişim, dil, engelliliğe bağlı ayrımcılık, uygun planlama ve küresel tasarım gibi açıklamalardır. Sözleşme'nin 3. maddesi anlaşmanın 8 esas prensibi temel aldığını belirtmektedir. Bu prensipler:

- a. Bireylerin insanlık onuruna ve kişisel niteliklerine saygı
- b. Ayrımcılık sınırlaması
- c. Sosyal hayata tam ve etkin katılım
- d. Çeşitliliklere saygı ve engelliliğin insan farklılığının bir boyutu olduğunun kabulü
- e. Fırsat eşitliği
- f. Ulaşılabilirlik
- g. Kadın ve erkek eşitliği

Engelli çocukların büyüme kapasitesine ve kendi kişiliklerini muhafaza edebilme haklarına saygı (Gül, 2008).

İnsan hak ve hürriyetlerinin muhafazasına dair sözleşmeler çoğunlukla kısa bir kararlar, ülkelerin sorumluluklarını düzenlerler. Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesinde ise, ayrı bir tutum özümsemiş ve Taraf Devletlerin sorumlulukları detaylarıyla aktarılmıştır. Bu tutum, sorumlulukların içeriği açısından herhangi bir şüpheye imkan vermeme gayesini net bir şekilde yansıtmaktadır. Anlaşmanın bu maddesini, ayrımcılık sınırlamasına ve eşitliğe dair beşinci madde takip etmektedir. Bu madde de, aynı hususta öteki anlaşmalarda bulunan hükümlere nispeten daha detaylıdır. Anlaşmanın engelli kadınlara dair altıncı, engelli çocuklara dair yedinci, farkındalığa dair sekizinci ve ulaşılabilirliğe dair dokuzuncu hükmünün sonrasında anlaşmasının haklarla alakalı bölümü yer almaktadır. Bu bölümde düzenlenen haklar şu şekilde sıralanabilir: hayat sürme hakkı (md. 10), tehlike halleri ve insani açıdan acil durumlar (md. 11), hukuk önünde eşit tutulma (md. 12), adalete ulaşım (md. 13), birey hürriyeti ve emniyeti (md 14), işkence, insanlık dışı ya da küçük düşürücü yaklaşımlar ve cezaya maruz bırakılmama (md. 15), istismar ya da şiddete maruz bırakılmama (md.16), bireysel bütünlüğün muhafazası (md 17), seyahat hürriyeti ve uyrukluk (md. 18), özerk hayat sürebilme ve sosyal yaşama katılma (md. 19), bireysel dinamiklik (md. 20), fikir ve ifade serbestliği ve bilgiye ulaşım (md. 21),

özel hayata saygı (md. 22), hane ve aile yaşamına saygı (md. 23), eğitim (md. 24), sağlık (md. 25), toplumsal hayata kazandırma ve iyileştirme (md. 26), iş görme ve istihdam (md. 27), yeterli hayat standardı ve toplumsal güvenlik (md. 28), politik ve sosyal hayata katılım (md. 29) ve kültürel hayata, istirahat etme, boş zaman faaliyetleri ve spor çalışmalarına katılım (md. 30) gibi detaylı bir şekilde haklar tanınan maddeler sıralanmıştır. Anlaşmanın hakları düzenleyen bölümünü, anlaşmanın tatbikini ve kontrolünü sağlayacak, daha teknik ve yöntemsel kararlar takip etmektedir. Bilindiği gibi, insan hak ve hürriyetlerine dair küresel anlaşmalar, taraf olan ülkeler açısından 3 tip sorumluluk belirtirler: İhlal etmeme, sağlama ve muhafaza.

Buna göre, ülkeler kişilerin hürriyet sahalarına karışmamak, böyle bir durumdan uzak durmak sorumluluğundadır. Yukarda bahsi geçen sözleşme hükümlerinden anlaşıldığı üzere Birleşmiş Milletler tarafından engellilere sağlanan hak ve hükümlülükleri ayrıntılı bir şekilde işlenerek taraf devletlere yükümlendirin işti (Gül, 2008).

2. Avrupa Birliği Engelli Hakları

Avrupa Birliği, son yirmi yıldır engelliliği farklı bir biçimde anlamlandırmaya başlamıştır. Bu yeni yaklaşımda engelliler, pasif ve yardıma muhtaç bireyler olarak değil, toplumda diğer bireylerle eşit haklara sahip ve bu haklar doğrultusunda toplumla bütünleşmek için mücadele eden bir topluluk olarak görülmektedir. Yani engellilerin toplumdaki diğer vatandaşlar gibi aynı ve statüye sahip olduğu belirtilmektedir (Giresunlu, 2011: 136).

Mevcut yaklaşımın en dikkat çekici özelliği, insanlığa has başlıklarına verilecek en önemli kıymetin toplumsal süreçlerin ve ekonomik sürecin bütün insanları kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesiyle mümkünlik arz edeceği fikridir. Avrupa Birliği nin engelliler yönelik yeni yaklaşımı, fırsat eşitliği ilkesinden yola çıkan “haklar” temeline dayanmaktadır. Bu yaklaşım, kendini engellilerin haklarını tanıma ve koruma biçiminde gerçekleşmektedir (Giresunlu, 2011: 136).

Avrupa heyeti, 12 Mayıs 2000’de “Engelli Bireyler için Engelsiz bir Avrupa ya Doğru” isimli bir bildiri yayımlamıştır. Bu bildiride, engelli bireylerin toplumsal ve iktisadi imkanlara erişmelerini sınırlayan toplumsal, mimari ve dizayn problemlerinin yok edilmesine dair ayrıntılı ve bütüncül bir stratejiye odaklanmaktadır. Bu bildiri, engelli kişilerle alakalı Avrupa Birliği politikalarını kontrol ederek engellilerin

erişilebilirliğini yükseltmeye yönelik olarak Avrupa yaratmaya odaklanmış olan bu tebliğ ile meslek edinme, eğitim, mesleki eğilim, ulaşım, iç piyasa, bilgi toplumu ve yeni teknolojilerle ilgili olarak Avrupa düzeyinde sinerji yaratılmaya çalışılmıştır (Giresunlu, 2011: 140).

7-9 Aralık 2000 tarihleri arasında Nice’de toplanan Avrupa Konseyi, “Avrupa Birliği Teme! Haklar Şartı”nı kabul etmiştir. Bu belge uluslararası, Avrupa ve ulusal düzeydeki kaynaklarda yer alan sivil, politik, ekonomik, sosyal ve toplumsal haklar tek bir belgede bir araya getirilmiştir. Avrupa Komisyonu bu belgenin mümkün olduğunca fazla Avrupa vatandaşına ulaşmasını istemektedir. Bu belgenin ayrımcılıkla ilgili olarak düzenlenen 21.maddesinin 1. paragrafında: “Cinsiyet, ırk, renk, etnik veya toplumsal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasal veya başka konulardaki görüşler, ulusal bir azınlığın üyesi olmak, mal, doğum, engellilik/özürlülük, yaş, cinsel eğilimler gibi hususlara dayanılarak ayrımcılık yapılamaz” denilmekte ve engellilerin topluma katılımlarına ilişkin 26.madde de ise; “Avrupa Birliği, engelli kişilerin bağımsızlıklarını, sosyal ve mesleki açıdan içinde yaşadıkları topluma katılıp katkıda bulunmalarını sağlayacak önlemlerden yararlanma haklarını tanır ve bu haklara saygı duyar” hükmü yer almaktadır (Giresunlu, 2011: 141).

Avrupa Birliğinin Sosyal Yaşama Dâhil Olma Süreci Aralık 2007 yılında Avrupa Heyeti Kopenhag toplantısında kabul edilmiştir. Toplumsal hayata katılma süreci engelli kişilere, istihdam, eğitim, sağlık hizmeti, barınma, ulaşım ve bilgi teknolojilerine erişim fırsatlarını da sunan planları kapsamaktadır (Giresunlu, 2011: 74-75).

Avrupa Heyeti, 2003 senesinin Avrupa Engelliler senesi şeklinde belirlenmesi noktasında 3 Aralık 2001’de bir hükme varmıştır. Bu hükümle Avrupa Engelliler Yılı prosesinde farkındalık seviyesinin artırılmasının temel olarak üye devletler seviyesinde yapılacak aktif eylemlerle ilişkili olduğu ve bu eylemlerin de Topluluk seviyesindeki ortak uğraşlarla desteklenmesi mecburiyeti ileri sürülmüştür. Avrupa Engelliler senesinin farkındalık seviyesini arttırmada ve bu eylemlere sürat kazandırmada dürtü olabileceği fikri benimsenmiştir.

Avrupa Engelliler senesinin hedef ve gayeleri şunlardır:

a) Engelli kişilerin hakları ile alakalı farkındalık seviyesini yükseltmek

b) Ulusal, bölgesel ve Avrupa genelinde yapılmış pozitif icralarını, verimli stratejilerini deneyimlerin paylaşılmasını isteklendirmek

c) Engellilikle ilgili alakalı etkileşimi ilerletmek ve engelli bireyler konusunda pozitif bir imaj yaratmak

g) Engelli kişilerin maruz kaldıkları çok boyutlu ayrımcılık konusunda bilinçlendirme çalışmalarında bulunmak (Giresunlu, 2011: 141-142).

E. Türkiye'de Engelli Hakları

Ülkemizde engelli kişilere yönelik programların esasları Cumhuriyet Dönemi'ne kadar uzanır. Bu kapsamda Cenevre Sözleşmesi'nin çocuk hakları içeriğindeki engelli çocuklardan söz etmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Sözleşmede yer alan ifadeye göre engelli çocukların kendi yaşamını idame ettirmesi kabiliyetinin geliştirilmesi, her tür istismara karşı tedbir alma ve bu kapsamda eğitim verilmesinin önemle üzerinde durulmuştur. Bu durumun ana nedeni toplumların genel olarak sağlıklı ve farkındalık düzeyi yüksek kuşaklar vasıtasıyla kimseye mecbur olmasın yaşamasını ve gelişmesini sağlamaktır (Kara, 2016: 249-260).

1950 senelerinde özel öğrenime eğilim yaşanması, bu durumun Milli Eğitim Müfredatına dahil edilmesi, engelli kişilerin organize olması bakımından ilk olan 6 Nokta Körler Derneği'nin oluşturulması bu dönemin mühim olaylarından (Kara, 2016: 252-253).

1960'lara gelindiğinde toplum tarafından bilinçlenmenin ve kitlesel hareketlenmenin yayıldığı yıllar olmuştur. Bu neticeye bağlı olarak kişiler arasında kıpırdanmalar yaşanmış ve hak arama mücadelesi içerisine girdikleri görülmektedir. Körler okulundan mezun olduktan sonra lise ve meslek yüksekokullarını bitiren ağmaların oranı artarken, bunlar arasında çeşitli meslek gruplarına sahip bireyler de çoğalmıştır. Bu dönemde toplum içerisinde engellilerin eğitilip üretken hale getirileceği düşüncesi yaygınlaşmaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde "Sosyal Devlet" ilkesinin ilk kez 1961 Anayasası'nda benimsendiği, bununla beraber geniş ve sistemli bir şekilde temel hak ve hürriyetler düzenlenmiştir. Kişinin negatif hakları ile katılma hakları genişletilerek pekiştirilmiş, ayrıca "ekonomik ve sosyal haklar" ise ilk kez sistemli bir şekilde anayasada yer almıştır. 1961 Anayasasında engellilerin üretime aktif katılımını sağlayacak ve katılımı destekleyecek nitelikte

eğitimini sağlayacak maddeler yer almış, engellilere yönelik İlköğretim ve Eğitim Kanunu'na ilgili kararlar eklenmiş; ayrıca bu kanuna istinaden ilk kez "zel Eğitim Yönetmeliği" yayımlanmıştır.

1960'lı senelerde engellilerin rehabilitasyon sorunu gündeme getirilmiştir. 1976 tarihli ve 2022 sayılı yasa çıkarılarak 62 yaş üstünde olan yaşlılar ile işsiz olan engellileri belirli bir gelire kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca 1971 tarihli ve 1475 sayılı İş Kanunu'nda yapılan farklılık sonucu engelli kişilere yüzde iki kota verilmiştir. Sonuç itibariyle 1980'li yıllara gelene kadar engellilere verilen haklar arasında yukarıda bahsi geçen alanlarda az da olsa bir takım ilerlemeler sağlanmıştır (Gökmen, 2007).

1980'li senelerde ise, engelli kişilere dair politikaların iyileştirilmesi Anayasa ve Kalkınma Planlarında yer edinmiştir. Öte yandan engellilik açıklamaları da bu senelerde biçimlenmiştir. 1983 senesinde yürürlüğe giren Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile 'engellilik' açıklaması gerçekleştirilmiş ve fiziksel, zihinsel ve psikolojik yapılarında belirli düzeyde işlev kaybına yol açan organ eksikliği ya da bozukluğu neticesi normal hayatın gereklerine adapte olamama halinde bulunup, güvenliğe, bakıma, yardıma ve büyütülmeye ihtiyaı olan birey engelli olarak ifade edilmiştir (I. Özürlüler şurası, 1999). 1995 senesinde ülkemizde engelli kişilerin problemlerine yönelik çalışmaların yapılması, yöntemlerin belirlenmesi ve programların oluşturulmasına dair kurumsallaşma yaşanmış, engelli kişilere dair KHK detaylandırılmış, Başbakanlığa bağlı zrller İdaresi Başkanlığı (1997) oluşturulmuştur. Özürlüler İdaresi Başkanlığı kapsamındaysa yerel politika oluşturulmasına destek olmak üzere zrller Yüksek Kurulu bulunmakta ve zrller şurası oluşturulmaktadır.

2000'li yıllarda ise, engelli olma durumu hakkında yeni bir politika vasıtası olarak kabul edilen yeni şekillendirilmiş yasalar üzerinde durulmakta, bu kapsamda insan hakları ve ayrımcılık odaklı gündemleriyle engellilik durumuna yeni bir tutum sergilenmektedir. 2000'li senelerde bilhassa Türkiye'nin AB sürecine katılma çabalarıyla engelli kişilere yönelik olarak hazırlanan politikalar daha önemli kurumsallaşmayla incelenmiştir. Engellilik hususunda var olan ve yeterli gelmeyen altyapı ve kurumlaşmayı orta ve uzun sürede ortadan kaldırmak gayesiyle, ilk olarak engelli bireylerin toplumsal hakları insan hakları kapsamında daha çok ilgi çekmeye başlamış ve bu çerçevede sivil iradeye, engelli yanlısı toplumsal politikaya odaklanan

bir ilerleme ekseninde yer verilmiştir. Bu durum genellikle engelli merkezli toplumsal hizmetlerde kendini hissettirmekte ve bilimsel çalışmaları süratlendirmektedir (Burcu, 2015:332).

Devlet, kendisini var eden bireylere “insan haklarına” saygılı davranmak ve bu hakları sağlamak için ortaya çıkan engelleri bertaraf etmek anayasal bakımdan bir görevidir. Sonuç itibariyle toplumsal eşitlik sağlamak için yukarıda bahsi geçen engelleri kaldırırken, kişilerde doğuştan ya da sonradan oluşan engeller sebebiyle meydana gelen eşitsizlikler arasında bir istikrar sağlanmalıdır. Bu nedenle, engelliler de halk ile birlikteliği “insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşam seviyesini” isteme hakkını ellerinde bulundurmaktadırlar. Hükümetler de engeli bulunan kişiler adına gereken düzenlemeleri yaparak, bu kişileri kollayıcı ve koruyucu pozitif önlemler almalıdır (Gökmen, 2007).

1982 Anayasası’nda engelli veya özürlü kelimesi doğrudan kullanılmadığı halde, bazı maddeleri içerisinde engelli haklarını da dahil etmek mümkündür. Bunlar içerisinde:

- Madde 10’da, kanun önünde eşitlik hakkı tanınmıştır. “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.”
- Madde 42’de, eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi tanınmıştır.

Engellilere ilişkin mevzuat incelendiğinde farklı farklı çok sayıda yasadaki iyileştirmeler gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu düzenlemeler: “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun”, “Belediye Kanunu, Büyükşehir Belediyesi Kanunu”, “Deniz İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Emlak Vergisi Kanunu”, “Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu. Evrensel Hizmetin Sağlanması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”, “Gelir Vergisi Kanunu, Gümrük Kanunu, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”, “İl Özel İdaresi Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu”, “İmar Kanunu, İş Kanunu, Kalıtsal Hastalıklarla Mücadele Kanunu”, “Karayolları Trafik Kanunu, Kat Mülkiyeti Kanunu”, “Katma Değer Vergisi Kanunu”, “Mesleki Eğitim Kanunu”, “Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında

Kanun” Türkiye’de engelli kişiler bakımından bütüncül olmayan hukuki durum 2005 senesinde yürürlüğe giren Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanununda bu sağlamaması üzerine devam etmektedir. Yukarıdaki kanunlar tarafından yetkilendirildiği çok sayıda farklı kurumun olması hesaba katılırsa, engelliler için yapılacak hizmetin de bir o kadar farklı ve ayrı ayrı olacağı göze çarpacaktır. Bu kadar çok sesli ve düzensiz bir yapının sunacağı hizmetin de standart dışı ve eşitliğe aykırı olacağı söylenebilir. Netice itibariyle bahsi geçen kanunları sayıca çok ve karmaşık bir yapıda yer alması yapılacak ya da yapılması gereken hizmetler açısından bütünlük arz etmeyen dağınık ve karmaşık durumların oluşmasına da yol açmaktadır (Çınarlı, 2008:21-22).

Türkiye’de engellilik durumuyla alakalı organize şekilde vazife alan ve direkt Başbakanlığa bağlı birçok kurum ve kuruluş ile bakanlık seviyesinde olan kurumlar bulunmaktadır. Engellilere dönük hizmetleri sunacak birden fazla yasal düzenlemelerin olması ve buna bağlı olarak birden fazla hizmeti sunacak kurumun olması, hizmeti sunma işleyişini olumsuz bir şekilde etmemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, hizmetlerin daha faal ve etkin şekilde arz edilmesini ve alınacak kararların bir yerden uyumlu olmasını sağlamak için kurulmuştur. Hukuki durumun düzensizliğinin ortadan kaldırılması ve hizmetlerin aynı zamanda yapılması için oluşturulan Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı engellilere ilişkin hukuki düzenlemelerin çokluğu, hizmetleri vermekle görevlendirilmiş kurum ve kuruluşların fazlalığı ve düzensizliği göz önüne alındığında Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı’nın yerine getirmek mecburiyetinde olduğu işbirliği, bu kuruluşlarda gerçekleştirilen faaliyetlerin takip edilmesi ve buna ilişkin yeni planlama kararı alınması bir hayli zor olduğu düşünülmektedir. Problem mali kaynak ve hukuki dayanak yoksunluğu değil bu dayanak ve kaynaklardan verimli faydalanmanın sağlayacağı faaliyet alanları ve şekillerinin betimlenmesi ve bu meselede kararlı ve devamlı faaliyetin başlatılmasıdır. Devamlı ve geçici olmayan bir işbirliği kesin olarak düşünülmektedir. Engellilere ilişkin iyileştirmelerin ülke genelinde tek ve bütüncül olması, hizmetlerin standardize edilmesi ve denkliği bakımından mecburidir. Bu durum hizmet vermekle sorumlu kuruluşlar ve bu kuruluşların verdiği hizmetlerin faal, etkin, eşitlikçi olması; hepsinin gerçekleştirdikleri takip edilebilir ve kontrol edilebilir olması ile ilişkilidir. Fakat bugün düzensiz ve birbiri ile etkileşimi olmadan gerçekleştirilen hizmetleri 2005

senesinde yürürlüğe giren Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun düzenlemekten ve bir yere getirmekten çok uzak olması, mevcut mevzuatın düzensizliği, hizmet arzının çok farklı kurumlar tasarrufunda uyumsuz şekilde gerçekleştirilmesi problemini sürdürmektedir (Çınarlı, 2008: 22-23).

Sonuç itibariyle yukarda da bahsi geçen konuda ülkemizde engelliler için konulan dağımık ve sayıca fazlalığı bulunan yasal düzenlemeler ve engellilere hizmeti sunacak kurumların işbirliği, organizasyon ve koordinasyon eksikliği nedeniyle oluşan boşlukları doldurmak amacıyla kurulan Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, kanunlardaki dağımıklığı giderecek önlemler alması ve hizmetlerde bulunan aksamaları gidererek hizmetlerin etkin verimli bir şekilde sağlayacak düzenlemeyle bu hizmetleri sürekli ve kalıcı yapıp bunu ülke bazında bütüncül olacak nitelikte sağlayıp: devam eden sorunu çözmektir.

F. Devletin Engellilerle İlgili Sorumlulukları

Yasaların devlete verdiği yükümlülüklerden bazıları şunlardır:

- Devlet Bakanlığı'na bağlı olan engelli kişiler spor federasyonları, engelli kişileri uzman şekilde spor yapmaları noktasında desteklemelidir.
- Seçim kurulları, oy verirken engelliler adına iyileştirmede bulunmalıdırlar.
- Yükseköğretim kurumuna girmeye hak kazanan ve kayıt yaptırarak öğretime başlayan Öğrenci, ilk yılında bulunduğu ilin valiliği bünyesindeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına başvurması halinde, Başbakanlık bursundan yararlanır. Ayrıca yardımcı ders araç gereçlerinin temini konusunda, engelli Öğrenciye destek gelmektedir
- Engelli Öğrenciler istemde bulunmaları halinde. Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü'nün öğrenci yurtlarından yararlanabilmektedirler.
- Kurumlarca engelli vatandaşlarımıza ayrılan boş devlet memuru kadroları için her yılın Nisan-Mayıs, Temmuz-Ağustos veya Ekim-Kasım dönemlerinde sınav açılmaktadır. Sınav duyurulan, Devlet Personel Başkanlığı tarafından resmi gazetede, tirajı yüksek ulusal gazetelerde ve TRT televizyon ve radyo kanalları aracılığıyla yapılmaktadır. Kurumlar, sınav duyurularında işin özelliği gerektirmediği sürece;

Özür grupları arasında bir ayırım yapamayacağı gibi, özür oranında da üst sınır getiremeyecektir (Giresunlu ve Akıncı,2011: 26-27).

Bölümü özetlemek gerekirse, engelli denildiğinde hukuk sistemimizde: Doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama zorlukları olan ve korunma bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlanmıştır.

Engelli türleri arasında; ortopedik, görme, işitme, konuşma, zihinsel, süregen hastalık, ruhsal ve duygusal hastalıklı engelli olarak sınıflandırabiliriz. 2002 TÜİK verilerine göre Türkiye nüfusunun yaklaşık %12,3 oranında engelli olduğu tespit edilmiştir. Engellilerin sosyal yaşamda toplumla bütünleşmesinde eğitim, yoksulluk, rehabilitasyon, ulaşım, fiziksel çevre ve konut, erişilebilirlik veya ulaşılabilirlik, sosyal güvenlik, sosyal dışlanma gibi nedenlerden dolayı bu gibi engellerle karşılaşmaktadır.

Dünya’da ve Türkiye’de engellilerle ilgili tarihsel gelişime baktığımızda Birleşmiş Milletler nezdinde 1948 yılında İnsan Hakları Beyannamesi’nin 25.maddesinde engellilere ilk kez atıfta bulunulmuştur. Yine Birleşmiş Milletler nezdinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından “İşlev ve Yapı Farklılıkları, Yetiyitimi ve Özürlülerin Sınıflandırılması” belgesi 1980 tarihinde yayımlanmıştır. Ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 159 sayılı anlaşması olarak nitelenen “Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında Sözleşme” 1983 yılında onaylanmıştır. Engelli haklarına ilişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi 2006 yılında BM Genel Kurulunda onaylandı. Türkiye anlaşmayı görüşme açıldığı tarihte imzaladı ve anlaşmanın kabul edilmesinin makul olduğuna dair yasa 3 Aralık 2008’de TBMM’de kabul edildi.

Avrupa heyeti 12 Mayıs 2000’de “Engelli Bireyler İçin Engelsiz Bir Avrupa’ya Doğru” isimli bir bildiri yayımlamıştır. Bu bildiri, engelli bireylerin toplumsal ve iktisadi imkanlara erişmelerini sınırlayan toplumsal, mimari ve dizayn problemlerinin yok edilmesine dair ayrıntılı ve bütüncül bir stratejiye odaklanmaktadır.

Ülkemizde ise engellilere yönelik sayıca çok fazla ve dağınık şekilde kanunlar yer almaktadır. Bu düzensiz ve dağınıklığı düzenlemek amacıyla Başbakanlık

Özürölüler İdaresi kurularak organizasyonlar arası koordinasyon eksikliğini giderip, devam eden sorunları çözmektir.

IV. İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ SAĞLIK DAİRE BAŞKANLIĞI ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜ (İSEM)

A. Tarihçe

İstanbul Büyükşehir Belediyesi 1994 senesinde mahalli idarelerde bir ilke adım atarak o dönem Belediye Başkanlığı görevini yürüten, Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın talimatıyla İBB bünyesinde Özürlüler Koordinasyon Merkezi olarak kurulmuştur. Çeşitlenen hizmetleri ve büyüyen yapısı ile zamanla şehirdeki bütün engelli bireylere ve ailelerine hizmet ulaştırmayı amaç edindi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 1 Temmuz 2005 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 5378 sayılı “Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununda yapılan değişikliğe bağlı olarak Özürlü Hizmet Biriminin çalışmaları ve yapısını yeniden şekillendirdi. Bu yapılanmaya bağlı olarak yeni merkezlerle beraber Temmuz 2006'da Sağlık Daire Başkanlığı bünyesinde müdürlük olarak kurumsallaştı. İstanbul'un çeşitli noktalarında yer alan 26 merkez, 9 irtibat bürosu aracılığıyla engellilikle ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık, sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri verilmek üzere çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca İSEM, sahip olduğu yenilikçi anlayışı ile engelli bireyleri hedef alan projelerde kamuda öncü rol üstlenmektedir.

Bir engelli bireyin sağlık, eğitim, sosyal, yardım, erişilebilirlik gibi pek çok alanda altyapısı kanunla desteklenen hakları bulunmaktadır. 2002-2013 yılları engellilik alanında Türkiye'de önemli adım atıldığı bir dönemdir. Bu dönemde ülkemizin ilk Engelliler Kanunu çıkarılmıştır, ilgili diğer mevzuat ile birlikte yaklaşık 1500 maddelik bir Engelliler Hukuku oluşturmuştur. Ülkemiz, engellilik alanında bağlayıcı nitelikteki ilk ve tek uluslararası belge olan Engellilerin Haklarına İlişkin BM Sözleşmesini 30.03.2007 tarihinde imzalayarak, Sözleşmeyi ilk imzalayan ülkeler arasında yer almıştır. Engellilik alanındaki bu olumlu gelişmeler yılında anayasal düzeye taşınmış ve Anayasanın 10'uncu maddesinde yapılan değişiklikle engellilere yönelik pozitif ayrımcılık anayasal düzeyde bir güvence kazanmıştır (ibb.gov.tr, 2019).

B. Engelliler Müdürlüğü'nün Amaç, Misyon ve Vizyonu

Engelliler Müdürlüğü'nün amacı: engelli bireylerin kapasitelerini geliştirmeyi, çevre koşullarını iyileştirmeyi, bağımsızlaşmalarına destek olmayı, toplumsal üretime katkıda bulunmayı ve bakım ve korunmaya ihtiyacı olan engelli bireylerin özel ihtiyaçlarını karşılayarak yaşam kalitelerini yükseltmeyi amaçlar (İbb.gov.tr, 2019).

Misyon ve Vizyonu ise Sağlık Daire Başkanlığına bağlı bir müdürlük olan Engelliler Müdürlüğü haliyle başkanlığın çizdiği doğrultuda belirtmiştir. Buna göre;

Nitelikli, devamlı, gelişime ve işbirliğine açık, bilimsel, verimli ve riskli kesimleri önceliklendiren bir hizmet düşüncesiyle çalışmalarını yürüten Sağlık Daire Başkanlığı; İstanbul'daki vatandaşın hayat kalitesini yükseltmek için sağlık sektöründe koruyucu, engelleyici, tedavi edici ve iyileştirici hizmetler verirken, yaşlı, engelli, bakıma muhtaç ve parasal sorunu olan İstanbul halkına sosyal hizmetler de vermektedir.

Sunduğu hizmetler, temel politika ve öncelikleri ise:

- Dezavantajlı risk sınıflarını öncelikli hale getirmek vatandaş sağlığını korumaya ilişkin doktorluk hizmeti sunmak, Sunulan hizmetleri küresel boyutlara ya da Avrupa Birliği standartları ile tutarlı duruma getirmek,
- Üniversiteler ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde olmak.
- Verimlilik ölçümlerini temel alarak ileriye dönüş programlar hazırlamak (ibb.gov.tr, 2019).

C. İBB Engelliler Müdürlüğünün Hizmet Verdiği Kesimler

İSEM, İstanbul il sınırları içinde ikamet etmek kaydıyla, tam teşekküllü bir hastaneden %40 veya üzeri vücut fonksiyon kaybı olduğunu bir sağlık kurulu raporuyla belgeleyen; görme, işitme-konuşma, ortopedik ve zihinsel engelliler ile ruhsal-duygusal rahatsızlığı veya süregelen hastalığı olan bütün engelli bireylere hizmet vermektedir (ibb.gov.tr, 2019).

D. İBB Engelliler Müdürlüğünün Görevleri

- Mevcut halde tatbik edilen kanunlar ve mevzuatlarla alakalı olarak karşılaşılan problemleri ve tutarsızlıkları yok etmek için ilgili organları bilgilendirmek ve tavsiyeler vermek.
- Müdürlüğe danışan engelli kişiler ve bu kişilerin ailelerine psikolojik destek vermek hizmetler vermek.
- Müdürlüğe danışan engelli kişilerin, engelli ailelerinin, çalışanın ve engellilik durumuyla alakalı faaliyette bulunan kurumların alanla alakalı hususlarda aydınlatılmaları ve eğitilmelerini sağlamak için toplantı, panel, seminer, sempozyum gibi faaliyetler düzenlemek.
- Engelli kişilerin işe alınmasını yükseltici faaliyetler yapmak.
- Müdürlüğün engellilik için yürütülen hizmetlerini ilerletmek ve büyütmek için ar-ge çalışmaları yapmak (ibb.istanbul, 2019).

E. İSEM İş Akışı

Engelliler Müdürlüğü için verilen örnekte engelli hizmetleri iş akışı çalışmasının başlangıcı, alan çalışması neticesi veya engelli bireyin ya da ailesinin talebi sosyal hizmet çalışanlarından olan Kayıt Elemanı ya da Hemşire tarafından engelli kişi ya da ailesine İSEM hizmetlerinin bilgilendirmesi gerçekleştirilir. Engelli kişinin detaylı bir form ile bilgilerinin sağlanması ve otomasyon sistemine kaydının gerçekleştirilmesidir. Engelli kişiye kaliteli hizmet planlaması sırasında ve eriştirilmesinde ilk adım olan bu faaliyetin sonrasında engelli birey ya da ailesi Sosyolog veya Sosyal Çalışmacıya gönderilir. Engelli kişinin içinde bulunduğu durumuna göre kendisini alakadar eden toplumsal haklarıyla alakalı Sosyal Çalışmacı/Sosyolog tarafından aydınlatılır ve yol gösterilir. Engelli kişinin toplumda engeli bulunmayanlarla eşit bir biçimde mevcudiyetini sürdürmesine olanak tanımayı amaçlamış, kurum içinde ve dışında engellinin yararlanabileceği bütün destek sistemlerini dikkate alan, bütüncül bir toplumsal destek programı düzenlenir. Düzenlenen bu destek programına göre Engel kişi ilk olarak Engelliler Müdürlüğü kapsamında hizmet sunan birimlere yönlendirilir ve yönlendirmelerin izlenmesi sosyal hizmetçe gerçekleştirilir.

F. İBB Engelliler Müdürlüğünün Yaptığı Başlıca Hizmetler

1. Sosyal Destek Hizmetleri

Sosyal hizmetler engelli ve ailelerinin engellilikle alakalı birinci kaynaktan en doğru bilgiyi edinebilecekleri yerlerdir. Sosyal destek hizmetleri dahilinde, engelli kişilerin toplumsal yaşama faal şekilde katılımlarını sağlayacak toplumsal ve mesleki iyileştirme faaliyetleri yürütülür. Sosyal hizmetçe engelli bireyin hayatı süresince desteklenmesi adına aile ve toplumsal çevre öğeleri faal duruma getirilir. Aynı zamanda, engelli kişilerin sosyal yaşamda dinamikliğini sağlayacak toplumsal faaliyetler oluşturulmaktadır (itunes.apple.com, 2019).

2. Psikolojik Destek Hizmetleri

Psikolojik destek hizmetleri ile engelli kişi ve yakınının sosyal yaşamda aktif olmalarını sağlamak, kişisel ve çevresel problemlerin üstesinden gelme konusunda yetenek sağlamak hedeflenmektedir. Bu hizmet çerçevesinde, engelli kişilerin eğitici, mesleki, duygusal ve toplumsal gelişimlerinin karşılanmasına dair faaliyetler düzenlenir. Gerekli görüldüğü durumlarda aile bireylerinin ruhsal açıdan iyileştirilmesi hizmeti verilir (itunes.apple.com, 2019).

3. Sağlık Destek Hizmetleri

Sağlık destek hizmetleri kapsamında şu hizmetler sunulmaktadır:

Tıbbi iyileştirme ahlakı kapsamında, engelli kişilerin fiziki kabiliyetini iyileştirerek günlük hayat işlerinde, özgürlük sağlamaları için faaliyetler düzenlenmektedir. Fizyoterapi bölümünde, fizik tedaviye gereksinimi bulunan engelli kişilerin incelemesi gerçekleştirilmekte, ev egzersiz planı düzenlenmekte ve danışmanlık yapılmaktadır.

Engelli kişilerin özgür hayat yeteneklerini çoğaltmak için toplumsal güvencesi bulunmayan engelli bireylere ücretsiz tıbbi yardım yapılmaktadır.

Engelli kişilerin hem fiyatların fazlalığı hem de nitelikli ürün eksikliği sebebiyle geniş çapta problem yaşadıkları ortez ve protez ihtiyaçları, küresel standartlarda imalatta bulunan “İSEM Bayrampaşa Rami Ortez-Protez Atölyesi” tarafından giderilmektedir (itunes.apple.com, 2019).

Sporla iyileştirme desteği için talepte bulunan engelli kişiler, fizyoterapist, psikolog ve profesyonel spor eğitmenleri tarafından incelenmekte, elverişli spor dalı belirlenerek spor tesisine sevk edilmektedir. Her engel sınıfına, engelin niteliğine göre profesyonel eğitmenler tarafından kişisel ve takım sporlarında eğitim verilmektedir. Farklı alanlarda verilen spor kursları ile engelli kişilerin kendilerine olan güvenleri ve hayat sevinçleri yükseltilmekte, takım sporları ile iletişim kurma yetenekleri ileri seviyeye taşınmaktadır (itunes.apple.com, 2019).

4. Yasal Haklar Danışmanlığı

Engelli ve engelli ailelerine, mevcut hukuki hakları hususunda aydınlatma ve yönlendirme hizmeti verilmektedir. İSEM Hukuki Danışmanlık Servisine talepte bulunan engelli birey ve ailesine, engelli raporu sağlanması, engelli maaşı, iş, emeklilik, bakım, kimlik kartı gibi meselelerde destek verilmektedir. Aynı zamanda İstanbul'un çeşitli yerlerinde yapılan "Engellilerin Yasal Hakları" konferansları ile toplu bilgilendirmeler gerçekleştirilmektedir (itunes.apple.com, 2019).

5. İstihdam Destek Hizmetleri

İSEM, engelli kişileri çalışma yaşamına hazır hale getirerek ve engelli kişinin istihdam edilmesinde rol alarak kişinin mevcut engellerin üstesinden gelmesinde destek olmaktadır. İSEM Sosyal Servislerde vazifeli toplum bilimciler tarafından iş yaşamına dahil olmak isteyen engelli kişilerin özgeçmiş bilgileri sağlanıp İSEM Kariyer Geliştirme ve İstihdama Destek Birimine iş takibinde bulunmak için iletilir.

İSEM Kariyer Geliştirme ve İstihdam Destek Birimin tarafından engelli kişinin fiziki ve ruhsal nitelikleri göz önünde bulundurularak elverişli iş imkanları değerlendirilmekte ve ölçütlere uygun bir iş bulunması ile ilgili işveren ile iletişim kurulur (İTunes.apple.com, 2019).

6. Eğitim Destek Hizmetleri

Zihinsel Engelliler Eğitim ve Beceri Kazandırma Merkezlerinde, zihinsel engeli olan kişilerin mesleki yeteneklerinin çoğaltılması ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi için özel eğitim programları tatbik edilmektedir. Eğitim programları dahilinde engelli kişinin toplumsal yetenekleri öz bakım kabiliyetleri ve el becerilerini yükselten eğitimler sunulmaktadır.

Karma Eğitim Hizmetlerinde ise zihinsel engeli olan kişiler için hazırlanan eğitim çalışmaları haricinde İSEM Merkezlerinde ayrı şekilde diğer engellilerin faydalanabileceği eğitim sınıfları da hazırlanmaktadır. Eğitim sınıfları kapsamında engel durumu sebebiyle örgün eğitimden gerektiği kadar faydalanamayan kişilere destek eğitimler sunulur. Karma eğitimlerin gayesi, engelli kişilere mesleki bilgi ve yetenek sağlayarak yaratıcılıklarını yükseltmektir.

Türk İşaret Dili Eğitimleri ile duyma engeli olan kişilerle daha düzgün iletişim kurulması gayesiyle İSEM kapsamında iş gören, profesyonel eğitimler tarafından Türk İşaret Dili eğitimleri sunulmaktadır.

“E-Danışmanlık ve Canlı Destek Hizmeti” sayesinde, duyma engeli olan kişilerin daha süratli bir biçimde bilgiye erişebilmesi ve İBB hizmetlerinden yararlanabilmesi için İSEM kapsamında iş gören bir Türk İşaret Dili Tercümanı vasıtasıyla ile Facebook Messenger Hotmail ve Google Talk ile duyma engeli olan kişilere erişim imkanı verilmektedir (itunes.apple.com, 2019).

7. Ulaşım Hizmet ve Çağrı Merkezi Ulaşım Hizmetleri:

Alo 153-3 Engelli ve Yaşlı Ulaşım Servisi projesini gerçekleştiren İSEM, hayatını İstanbul'da devam ettiren ve ulaşım araçlarından faydalanamayan engelli ve kimsesi olmayan yaşlılara ücretsiz ulaşım fırsatı vermektedir. Engelli kişilerin toplumsal yaşama girmelerini yerine getirmek için hizmet sunan Alo 153-3 Ulaşım Servisi, engelli kişi ve ailesini kolaylıkla sokağa çıkmalarını ve gereksinimlerini basitçe karşılamalarına imkan vermektedir.

İBB'nin çağrı merkezi olarak çalışan ALO 153'ü arayan her birey, 3 tuşuna bastıktan sonra engelli kişilerle ilgili hizmetlere erişim sağlayabilmekte ve verilen bütün hizmetlerden kolaylıkla yararlanabilmektedir (itunes.apple.com, 2019).

8. Toplum Bilinçlendirilmesi

Engelli kişilerin Sosyal Hayata Adaptasyonu ya da Toplumun Engellilere Adaptasyonu Projesi (ESHA) İBB ile MEM tarafından 2000 senesinde yapılan bir anlaşmayla gerçekleştirilmiştir. ESHA'nın amacı ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine engellilik farkındalığı aşılacak ve engelli bireylerin genç kuşak tarafından daha iyi bir biçimde anlaşılmasıdır (itunes.apple.com, 2019).

9. Engelliler Yaz Kampı

İSEM engelli kişi ve ailelerinin ücretsiz tatil yaparak istirahat etmesi ve toplumla kaynaşması amacıyla Florya sahilinde toplam 60 bin m3 alana sahip İSEM Yaz Kampını engelli kişi ve yakınlarının hizmetine vermiştir (İtunes.apple.com, 2019).

10. Erişilebilirlik

Engelliler Müdürlüğü erişilebilirlik ile alakalı olarak, İBB'ye ait açık veya kapalı bütün fiziki yerlerin, çalıştırılması ve kontrolündeki her çeşit ulaşım mekanizmalarının ve her çeşit iletişim vasıtalarının yerel veya küresel standartlar kapsamında her bireyin ulaşımına ve faydalanmasına imkan verecek biçimde düzenlenmesini sağlayacak faaliyetleri düzenlemek ya da erişilebilirlik ile alakalı danışmanlık hizmetlerini vermek ve bu hizmetleri istek ve olanaklar dahilinde diğer organizasyonlara verme vazifesini almıştır (itunes.apple.com, 2019).

11. İBB'ye Bağlı İştirak ve Müdürlüklerin Yaptığı Hizmetler

İ.E.T.T 14 Ocak 2012 tarih ve 28173 (mükerrer) sayılı Resmi Gazetece yayımlanan “Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırılması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik” hükümleri dahilinde hazırlanmış % 40 ve daha fazla seviyede “Engelliler İçin Sağlık Kurulu Raporu” olan bireylere Beyaz Kart; ağır engeli bulunanlara ise (engel seviyesi yüzde 50 ve engelli bölümünde ‘EVET’ ifadesi bulunanlara) Refakatli Beyaz Kart hazırlanmaktadır. Ortopedik olarak engeli bulunan kişilerin otobüslere ulaşımını sağlamak için manuel olarak yönlendirilen, el ile katlanabilir dinamik rampa düzeni bulunan araçlar da İETT filosuna eklenmiştir. Ayrıca iştirak, başkanlık ve müdürlükler tarafından engelliler için hizmet sunulan hizmetleri sıralayacak olursak:

Altyapı Koordinasyon Müdürlüğü tarafından, İstanbul'un herkes adına erişilebilir olması için, altyapı projelerini yürüten, yol iyileştirmelerinden köprülerin inşasına, metrobüs duraklarından kavşak inşaatlarına kadar bütünüyle alt yapı hizmetlerini yerine getirmektedir.

Eğitim Müdürlüğü: İSMEK, engelli kişilere ilişkin olarak engelli bireye elverişli bir ortamda, eğitim almak istedikleri alanlarda etkin ve etkili bir eğitim görmeleri için özel olarak hazırlanan program ve yöntemleri tatbik ederek ve ders için

malzemeleri sağlayarak mesleki eğitimler ile birlikte kültür-sanat dersleri de verilmektedir.

İstanbul Darülaceze Müdürlüğü, İstanbul çapında hayatını sürdüren kimsesi olmayan, yaşlı ve engeli olan kişilere yatılı kurumsal bakım hizmeti sunulmaktadır.

İstanbul Şehircilik Atölyesi Şube Müdürlüğü, Engelliler Müdürlüğü ile uyumlu olarak engelli kişilerin muhtemel felaketler karşısında emniyetlerini sağlamak, günlük yaşamlarını basitleştirmek ve yaşadıkları alanı bilmeleri için hissedilebilir harita modellemeleri Şehircilik Atölyesi Şube Müdürlüğü tarafından dizayn edilebilir.

Kültür Müdürlüğüne görme engeli olan kişilere ilişkin sesli kitaplar düzenlenmiştir. Aynı zamanda Ayrıca Miniaturk Türkiye Parkı'nın kılavuz kitapçığı Braille Alfabeti ile hazırlanmış olup İstanbul Büyükşehir Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın sahne programları da Braille Alfabeti ile yayımlanmıştır.

Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü, engelli kişilerin toplumsal hayata faal olarak dahil olabilmeleri ve toplumsal hayattan daha çok pay alabilmeleri için müze, kütüphane girişleri ve iç mekanları herkes adına erişilebilir duruma getirilmektedir.

Emlak Yönetimi Daire Başkanlığı Mesken Müdürlüğü, İmar Yönetmeliği ile ilişkide bulunarak bina girişlerinde tekerlekli sandalyelinin kullanımına imkan sağlayacak biçimde rampalar inşa etmekte ve üst katlara ulaşım amacıyla binalara asansör yapmaktadır.

Etüd ve Projeler Daire Başkanlığı ise ilçeler temelinde engelli kişilere ilişkin iyileştirme gayesi olan özel merkezler proje haline getirilmektedir.

Planlama Müdürlüğü; Sosyal Doku Projeleri ile toplumsal konulu hizmet yapımlarını ve tatbiklerini sağlamıştır. Planlama Müdürlüğüne 2004 senesinde Sosyal Doku Projesi dahilinde "Engelliler" adlı kitap düzenlenmiştir.

Sosyal Hizmetler Müdürlüğü; İstanbul'da ilköğretim ve liselerde eğitim gören, şehit çocuğu, öksüz, yetim ve engelli öğrencilere eğitim alanında destek verilmektedir. Kadın Koordinasyon Birimi ve Sosyal Yardım Birimlerine talepte bulunan engelli öğrenci ve ailelerine de yapılan değerlendirmeler sonucunda bazı dönemlerde maddi ve manevi yardımda bulunmaktadır.

Şehir Planlama Müdürlüğü; halka açık ve şehre ait donatı bölgelerinin yeterli, düzenli, nitelikli duruma getirilmesi ve toplumun her bir bireyinin şehirde bulunan

hizmet ve imkanlardan faydalanabilme ihtimallerini yükseltmesi için yerleşim merkezlerinde mekânsal niteliğin artırılması stratejisi Şehir Planlama Müdürlüğüne gerçekleştirilmektedir.

Şehir Tiyatroları Müdürlüğü, duyma engeli olan kişilerin oyunları takip edebilmeleri amacıyla için “INFARORT SYSTEM” hayata geçirilmiştir.

Trafik Müdürlüğü: “Engelli ve Trafik” adlı 1 tane kitap yayımlanmıştır. Hareketi kısıtlayan kaldırım ve yürüme yolları iyileştirilmiştir. En fazla yaya erişilebilirliğini en güvenli biçimde yerine getirilmesi için 108 farklı yerde işlevsel sesli titreşimli yaya butonları (EYS) hayata geçirilmiştir.

İSTON A.Ş, tarafından algılanabilir yüzey faaliyetleri çerçevesinde farklı ölçütlerde yüzey dizaynları yapılmıştır ve üretimler gerçekleştirilmiştir.

KİPTAŞ, engelli bireylerin ev sahibi olması ile alakalı her binanın girişinde engelli kişilere göre hazırlanmakta ve bu düzen ilke olarak bütün projelerde yerine getirilmektedir. Engelli kişiler, tahsis edilen kota kapsamında kuraya girmeden ev sahibi olma imkanına sahiptirler. KİPTAŞ hastane, okul, kültür merkezleri gibi halka açık yapıların erişilebilirlik iyileştirmelerini yapmakta, 5378 sayılı kanun dahilinde erişilebilirliği temin edecek çözümler sunmaktadır.

Sağlık A.Ş. tarafından 2005 senesinde pilot merkez olarak Pendik ilçesinde hizmet veren Sevgi Çiçekleri Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, engelli kişilerin profesyonel eğitmenler ile beraber eğitim görmelerini temin ederek sosyal hayata adaptasyonlarını geliştirmektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelliler Müdürlüğü İhalesi dahilinde liftli ve liftsiz araç, çalışan, yemek ve hafif ikramlar, karma eğitim oturumları ve at ile terapi seansları Sağlık A.Ş. aracılığıyla sağlanmaktadır.

SPOR A.Ş. tarafından Engelliler Müdürlüğü’ne kayıtlı bulunan engeli olan kişilere İstanbul Büyükşehir Belediyesi spor tesislerinde havuz, fitness gibi pek çok farklı alanda antrenörlük hizmeti sunulmaktadır.

İstanbul Ulaşım A.Ş. ise Zeytinburnu - Kabataş - Bağcılar tramvay hattında fazla olan yolcu sayısına gerekli hizmeti verebilmek için 2009 senesinde hizmet vermeye başlamış 37 tane aracın tamamı düşük tabanlı ve engellilerin kolaylıkla erişebileceği şekilde dizayn edilmiştir. Aksaray-Atatürk Havalimanı metro hattı,

Şişhane-Hacıosman metro hattı ve Kartal-Kadıköy metro hattı istasyonları bütün yolcu sınıflarının kullanımına elverişli duruma getirilmiştir. Bağcılar-Kabataş Tramvay Hattı Durakları, Habipler-Topkapı Tramvay Hattı İstasyonları'nda iyileştirme çalışmaları devam etmektedir (itunes.apple.com, 2019).

G. Engellilere Yönelik Hizmetlerin Eksiklikleri

Uygulanan sosyal politikalardan dolayı engelliler: 'hak eden yoksul' sınıfına itilmiştir. Sanayi toplumlarında, engellilerin elinde olmayan nedenlerden ötürü kendilerine istihdam sağlanamadığı için sosyal yardımları 'hak ettikleri' şeklinde bir algı oluşturulmuştur. Bu algıdan ötürü sosyal yardımların sunulmasıyla engellilere sağlanan getiriye rağmen, diğer taraftan onların sosyal hayatın neredeyse her alanında itilmesini hızlandırmıştır. Sosyal politikayla hem kamu politikalarının bir kısmını hem de organizasyonlar arası çalışma alanını ve sistemini göstermek amacıyla kullanılmıştır. Sosyal politikaların ilgilendiği başlıca toplumsal sıkıntılar arasında: hastalık, barınma, gelir yetersizliği, işsizlik ve yaşlanmadan kaynaklı bakım sorunlarıdır (Yılmaz, 2015).

Engellilik zihinsel ya da bedensel başlıkları içeren geniş bir kavramdır. Engellilik kavramının karşıtı olarak görülen sağlamlık kavramı, engellilerin 'sağlamlar' normuna uymadıkları için ayrımcılığa tabi tutulan ve bu ayrımcılığın meşrulaştırıldığı bir görev atfedilir. Engelli hakları hareketinin getirdiği eleştiriler arasında, bütün toplumun 'sağlam' olarak kabul edilmesi; sosyal politika güdümünde çalışma hayatını ve eğitim hizmetlerinin engellilere sağlanması ile bakım ihtiyacı olan ve yalnızca engellilere yönelik hizmet kurumlarının verilmesi oluşturmuştur. Nitekim engelli hakları hareketi, engellilerin maruz kaldığı sosyal dışlanma politikaların bertaraf edilmediğini belirtmiştir (Yılmaz, 2015).

Engelli hakları hareketi verdiği siyasi mücadele sonucunda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri başta olmak üzere, farklılıklarını tanıyıp yurttaşlık bazında eşit şekilde yer almasını sağlamıştır. Farklılıkların bir eksiklik olarak değil, insan yapısını doğal sonucu olarak görülmeye başlanmıştır. Engelli hakları hareketinin en önemli başarısı ise 2006 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmenin kabul edilmesidir. Türkiye bu sözleşmeyi imzalayan ve kabul eden devletlerden biridir.

Sosyal politika literatürü tarafından, engellilikle yaşayanların toplum geneline göre kazancının düşük ve harcamalarının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bu faktörü oluşturan sebeplerin başında Özel ve Kamu kesimi tarafından sunulan hizmetlerde engelli bireyleri dahil etmemesi nedeniyle engellilerin bu hizmetleri almak için bizzat kendisi tarafından harcama yapmaktadır. Mesela bedensel engellilerin toplu taşıma araçlarını kullanamayacağı durumlarda bu hizmeti özel araçlar yoluyla karşılamaktadır. İstihdamdan dışlanan ve çalışan diğer bireylere göre olumsuz koşullar içinde yaşayan engelliler gelir yoksulluğu riskine de maruz bırakılmaktadır.

Ayrıca başka bir husus da engelli yetişkin ve çocukların eğitim hizmetlerine erişimlerde yaşadığı engeller bulunmaktadır. Türkiye'deki eğitim programları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sunulduğu herkes tarafından bilinmektedir. MEB tarafından hazırlanan eğitim programlarında, eğitim alanını yaşamın diğer bölümlerinden soyutlanmış şekilde ele aldığı ve bütünsel bir şekilde ele aldığı ve bütünsel bir şekilde oluşturulmadığı dikkat çekmektedir. Aslında eğitim politikaları toplumun diğer alanlarını da kapsayacak şekilde soyutlanmadan ele alınması ve sadece engelli çocuk ve gençleri değil; tüm çocukların eğitime katılacak şekilde oluşturulmalıdır.

Türkiye'de yapılan kamusal sosyal destek hizmetlerinin sadece düşük gelirli engelli çocuk ve gençlere yapıldığı bilinmektedir. Fakat bu kesimin hizmetlere erişmek için daha fazla harcama yaptığından ek destekler almaları gerekmektedir. Bunu sağlamak için yapılacak kamusal destek hizmetlerin 'evrenselci' bir yaklaşımla yani gelirden bağımsız, bütün engelli çocuk ve gençlere sunulması uygun olacaktır. Yapılan bu hizmetler nakdi transferlere dayanarak sunulmasıdır. Halbuki engelli çocuk ve gençlerin, eğitimsel kazanımlara diğer çocuk ve gençlerle eşit fırsatlarla ulaşabilmeleri gerekmektedir (Yılmaz, 2015).

Yine farklı bir şekilde konuya değindiğimizde, engelli bireylerin her bakımdan erişilebilir bir kent mekanında yaşamayı istemek temel haklarından. Ayrıca kamuya açık mekanlarda insanların taciz eden bakışlarına maruz kalmadan serbestçe, kolaylıkla ve kent yoksulluğunun arttığı günümüzde yaşamlarını sürdürmek vatandaşlık haklarıdır (Yardımcı, 2015).

Engellilerin hak mücadelesi her yerde aynı şekil ve hızda gelişmemiştir. Gelişememe nedenleri arasına baktığımızda, içinde buldukları ulusal, yerel, sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar etkili olmuştur. Bu koşulları birkaç örnekle sıralayacak olursak: merkeziyetçi bir devletin varlığı, devletlerin sosyal politikalara karşı tutumu, yerel yönetimlerin elinde bulundurdukları yetkilerin kapsamı, STK'ların örgütlenme biçimi ve tutumu, toplumdaki genel sakatlık algısı, din ve medyanın sakatlık algısındaki rolü ve son olarak uluslararası kuruluşların (BM ve AB vb.) bağlayıcı kararları verilebilir.

Sayıdığımız bu faktörlerin bazıları hak esaslı bir engelli hareketini mümkün hale getirirken, diğerleri ise böyle bir oluşumu zora sokmaktadır. Yine örnek verecek olursak: merkeziyetçi yapının güçlü olduğu ve patronaj ilişkilerinin geliştiği yani bazı kesimlerin kollanıp korunduğu yapının olduğu, dinin sakatlığı bir çeşit 'sınama' olarak tasvir ederek tevekküle ittiği ve STK'lar tarafından hak esaslı söylemlerin geliştiremediklerini ya da sakat hakları alanında konfederatif yapıda liderlik yapan güçlü örgütlerin seslerini daha iyi duyurabildiklerini görüyoruz. Sonuç itibariyle, yukarda bahsettiğimiz değişkenler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin engelli hakları hareketinin güçlenemediği bir ülke olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür (Yardımcı, 2015).

Türkiye'de 1980 sonrası yaşanan yapısal, küresel ekonomi ile entegrasyon dönüşümler neticesinde İstanbul küresel akımların merkezi konumu haline getirmiştir. İstanbul'da özellikle 1990 sonrasında yaşanan kimlik temelli çatışma ve hak arayışları, sakatların kent üzerinde hak talep etmenin çıkış noktasını oluşturmuştur. Sakatların 'görünmez' olarak tabir edilen İstanbul'un kamusal alanlarında, binalarında, tiyatro, sinema ve kafelerinde engellilerle karşılaşma ihtimali çok düşüktür (Yardımcı, 2015).

Kurumsal açıdan baktığımızda İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde şimdiki adıyla Engelliler Müdürlüğü'nün hedefleri arasında engellilere yönelik bazı hizmetleri yerel yönetimler düzeyinde yeniden organize etmektir. Örneğin Engelliler Müdürlüğü tarafından yapılan hizmetler arasında yaz kampı, kamu sınavlarına girecek olan engellileri özel servislerle sınav yerlerine taşımak gibi hizmetleri yapmaktadır. Aslında yapılan bu hizmetler yerine onları taşıma hizmetlerine muhtaç bırakmayacak şekilde yolları inşa etmek ve toplu taşımaları engellilere, yaşlılara yeniden dizayn etmek daha çözümcü bir yaklaşım olur.

Ayrıca sanal ortamda kurulan platformlarda rehabilitasyon merkezi gibi kurumların arazileri ellerinden alınarak rantsal projelere kurban ediliyor. Yine sanal ortamlarda İstanbul, sokak ve binalarının erişilebilir olmadığı ve son yerel seçimlerde oy sandıklarının sakatlar için erişilebilir olmadığı tartışılmaktadır (Yardımcı, 2015).

Sonuç itibarıyla İstanbul özeline sakat hakları açısından baktığımızda bazı değişimler yaşanmaktadır. Fakat bu değişimler başlangıç seviyesinde kalmaktadır. Yaşanacak değişimler temelde ‘mağduriyet, muhtaçlık, yardım’ gibi kavramlar yerine haklar ekseninde şekillenmektedir. Bu nedenle konuyu daha anlaşılır hale getirmek için İstanbul’da üç dernek yöneticisiyle engellilerin yaşadıkları sorunları somut hale getirmek amacıyla görüşme gerçekleştirilmiştir.

1. Sivil Toplum Kuruluşlarına Göre İBB

İstanbul’da varlığını sürdüren üç sivil toplum kuruluşu olan derneklerle farklı tarihlerde ve saatlerde ortalama 2 saat süren 8 soruluk röportaj gerçekleştirilmiştir. Yapılan röportajlarda İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve İlçe belediyelerin engellilere yönelik yaptıkları hizmetlerin eksiklikleri ve bu hizmet eksikliklerini gidermek için çözüm önerilerinin neler olduğunu iki başlıkta altında toplanmıştır.

a. Derneklere göre hizmet eksiklikleri

Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği Temsilcisi: Temsilci; Türkiye’de sorunların başında, idareciler veya kendini sağlıklı gören insanlar tarafından yaşanan sıkıntıların bizden daha iyi biliniyormuş gibi hareket ettiklerini dile getirdi. İBB ve diğer ilçe belediyeleri, bize ve sıkıntılarımıza karşı çok ilgisiz kaldıklarını; bir etkinlik yapıldığında veya piknik organizasyonlarında ya da maddi durumu yetersiz olan üyelere yönelik hastaneye gitmek için araç talebinde bulunulduğunda herhangi bir destek sağlanmadığını söyledi. Yine Bedensel Engelliler Derneği olarak İsparka araçlarını park ettiğinde karşılarına birçok bürokratik engeller çıkarıldığını aktardı. Ayrıca temsilci: “akıllı binalarda, sinemalarda, avm’lerde, yollarda, işyerlerinde engellilerle ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamaktadır” dedi. Sonuç olarak temsilciyle yapılan bu görüşmede hizmet eksikliğinin daha çok erişim odaklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

Türkiye Görme Engelliler Derneği Temsilcisi: İBB ve bağlı bulunduğu ilçe belediyesi olmak üzere, sıkıntılarını anlattıklarında onlara değil de; kendilerine yakın gördükleri derneklere yardımcı olduklarını temsilci tarafından dile getirildi. Yine

temsilciye göre: “yollara konulan dubalar, yaya yoluna park edilen motosikletlere ve restaurantlar tarafından kaldırımında yer alan sarı kabartmalı bantlar üzerinde konulan masa ve sandalyeler yüzünden yürüme alanımız engellenmektedir.” Konuyla alakalı daha önce 153 beyaz masa defalarca arandığı halde hep klişeleşmiş cevaplar alındığını söyledi. İETT otobüslerinde sesli uyarıcılar yetersiz ve şoförlerin inisiyatifine bırakıldığını; yaya yollarında hala rampaların yetersiz olduğu, kamu ve özel binalarda akıllı asansörlerin aktif olmadığını söyledi. Netice itibariyle Türkiye Görme Engelliler Derneği temsilcisine göre hizmet eksikliğinin nedeni kurumsal ağırlıklı olduğu belirtilmektedir.

Zihinsel Engellileri Eğitim Derneği Temsilcisi: Temsilciye göre: “Zihinsel engellilerin durumları çok farklı, engelli grupları içerisinde zihinsel engelliler zorluğu daha çok yaşamaktadır. Çünkü zihinsel engellilerin yelpazesi o kadar geniş ki içinde down sendromu var ve onlar ayrı bir karakter, otistikler çok daha farklı onların da kendi aralarında dereceleri var: mentalretardasyon, sosyal uyum bozukluğu, hiper aktivite gibi hepsini bir araya topladığımızda ailelerin de o kadar büyük kaos yaşadığını, zorluk çektiğini biz burada görüyoruz.” Temsilci, farklı engel gruplarına sahip üyelerinin olduğunu ve İstanbul’da bulunan bütün engellilere yönelik rehabilitasyon ve eğitim merkezleri eksikliğinin bulunduğunu söyledi. Temsilcinin aktarıldıklarından hizmet eksikliğinin nedeni eğitim eksikliği olduğu sonucuna varılmaktadır.

Özetleyecek olursak üç dernekle yapılan röportajda İBB’nin ve ilçe belediyelerinin hizmet eksikliğinin nedenleri arasında: yerel yönetimlerin derneklerin talepleri karşısında ilgisiz ve yetersiz kalması, kamusal alanda rampaların yetersizliği, yaya yollarında engellilerin geçiş güzergahına konulan masa ve sandalyeler çözümü konusunda yetersiz kalması, kamu ve özel binalarda akıllı asansör eksikliği, rehabilitasyon ve eğitim merkezi eksikleri gibi eksiklikler sıralanabilir.

b. Derneklerin çözüm önerileri

Bedensel Engellilerle Dayanışma Derneği Temsilcisi: Temsilci öncelikle, toplumsal bakış açısının değişmesi gerektiğini dile getirdi. İBB ve ilçe belediyeleri engellilere yönelik hizmet çalışmalarında ortak ve koordineli çalışılması; ayrıca kamu

yararı olan STK'larla işbirliği yapılması gerektiğini söyledi. Temsilciye göre: "İBB tarafından ruhsat verilirken; yollar, akıllı binalar, sinemalar, avmler ve vb. yerlere engellilere yönelik rampalar yapılması için denetimleri yoğunlaştırmaları gerekir" dedi. Son olarak temsilci, ispark tarafından işlem kolaylığı sağlamak için engelli raporu ve ehliyeti ya da plakasından engelliliği belirten durum varsa bürokrasiden uzak şekilde işlem önceliği ve kolaylığı sağlanması gerektiğini aktardı. Netice itibariyle sunulan çözüm önerilerinin erişim ağırlıklı olduğu görülmektedir.

Türkiye Görme Engelliler Derneği Temsilcisi: Temsilci: "İBB tarafından işyerlerine, avm'lere ve inşaat firmalarına ruhsat verildiğinde rampalar ve asansörlerin hem kabartmalı hem de sesli olacak şekilde yapılması hususunda denetimleri gerçekleştirmesi gerekir" dedi. 153 beyaz masaya sorun ve şikayetler bildirildiğinde kalıcı çözümler üretmeleri gerektiğini, İETT'lerde yolcu indirme ve bindirmelerde sesli uyarıcılar yaygınlaştırılarak engellilerin doğru otobüse binip inmede kolaylık sağlanmış olacağını dile getirdi. Görme engelliler ve diğer engelliler için bir spor kompleksi kurulması gerektiğini söyleyen temsilci, bunun nedeni olarak en büyük sıkıntılarının spor faaliyetleri için saha ve salon yetersizliği olduğunu söyledi. Sonuç olarak temsilcinin çözüm önerilerinin daha çok kurumsal ağırlıklı olduğu kanısına varılmaktadır.

Zihinsel Engellileri Eğitim Derneği Temsilcisi: Temsilciye göre çözüm önerileri içerisinde İBB ve diğer yerel yönetimlerin ailelerle bir araya gelip çocukları eğitecek bir eğitim merkezleri açmaları gerekmektedir. Engelli çocuklara küçük yaşta tanı konulup, kreş veya anaokulundan itibaren eğitmek gerektiğini söyledi. Temsilci, engellilerin sosyal yaşama katılabilmeleri için sadece derneklerine değil bütün derneklere bu imkanları sağlayarak farklı şekillerde destek vermeleri gerektiğini söyledi. Yerel yönetimlerin yetersiz kaldıkları durumlarda merkezi yönetim tarafından kaynak sağlanıp desteklenmeleri gerektiğini aktardı. Temsilci: "Yaşam hakkı bir bütünse, çocukların da parkta oynama hakkı var. İBB, oyun parklarında oyunculara bir iki aparat takarak engellilerin de diğer çocuklarla birlikte oynamasını sağlayabilir ve bunu diğer yerel yönetimlerle birlikte yaygınlaştırabilirler" dedi. Sonuç itibariyle Zihinsel Engelliler Eğitim Derneği temsilcisine göre İBB'ye ve ilçe yönetimlerine sunulacak çözümlerin daha çok eğitim ağırlıklı olduğu ortaya çıkmıştır.

Dernek temsilcileriyle yapılan görüşmeden çözüm önerileri özetleyecek olursak: İBB ve ilçe belediyeleri tarafından kamu ve özel binalara ruhsat verilirken

engelli rampaların yapılması hususunda denetimleri gerçekleştirmeleri, bürokratik engellerin kaldırılması, spor kompleksi, rehabilitasyon ve eğitim merkezlerinin yapılması gerektiğini dile getirdiler.

V. SONUÇ

Sayırsız bilimsel araştırmalara konu olan kentler, insanların birarada yaşama arzusu sonucu kır yerleşiminden farklı olarak alan ve nüfus büyüklüğüne sahip ve birtakım sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel özellikleri olan yeni imkan ve olanaklara sahip bir sürecin yaşandığı yerlerdir. Bu özelliklere sahip kentlerde yaşayan insanların gerek birbirleriyle gerek başka kentlilerle gerekse kentlinin doğal ve fiziki çevresiyle olan ilişkileri neticesinde bazı hakların doğmasına da etki etmiştir. Bu hakları, kentli hakları olarak niteleyebiliriz.

Kentli hakları, bireyin sahip olduğı insan haklarını, kentsel mekanda yeterince ve özgürce kullanabilmesidir. Kentli hakları denilince kentte yaşayan herkes için ayırım gözetmeksizin uygulanan haklar akla gelmelidir. Yani o kentte yaşayan herkes yeterli kamu hizmetini almak, temiz, sağlıklı ve insan onuruna yaraşır şekilde yaşamak, her türlü ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak gibi haklara sahiptir.

Tarihsel süreç içerisinde üç aşamadan geçerek günümüze kadar ulaşan kentli hakları, başlangıçta savunulan hak iken sonraları gerek anayasalara gerekse uluslararası anlaşmalara girerek kurumsal hale gelmiştir. Bu hakların birinci kademesi olarak Fransız Devriminin yaşandığı dönemde, “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” nin getirdiğı, bireyi devlete karşı koruyan: özgürlük hakkı, mülkiyet hakkı, yaşama hakkı, kişi güvenliğı ile düşünce ve vicdan hürriyetleri gibi birtakım hak ve özgürlükler gelişmiş ve kurumsal hale gelmiştir. Kişiyeye ait haklar toplumsal yapıda yer alan kişilere eşit fırsatların yetersizliğı ve kişilerin refahındaki yetersizlikler nedeniyle kişisel haklardan sosyal haklara zemin hazırlamıştır. 1917’de sosyalist devrim ve 1929 krizi sonrası yaşanan uluslararası ekonomik sorunlar refah devleti kavramının ortaya çıkması ile beraber: çalışma, sosyal güvenlik, çalışanın örgütlenebilmesi, eğitim, sağlık gibi sosyal ve ekonomik haklar kurumsal hale gelmiştir. Üçüncü ve son kademe olan ve günümüzde dayanışma hakları olarak geçen bu haklar arasında çevre hakkı, toplumsal ve kültürel yapıyı oluşturma, su hakkı, barış

hakkı, bilgi edinme hakkı, insanlığın ortak mirasından faydalanma gibi haklar oluşturmaktadır.

Bireylerin kentli haklarını kullanabilmesi için bu haklarını gasp edilmesini önlemek, kentli hakları bireyin de davranışlarıyla geliştireceğinden kişilerin bu yönde gelişimini sağlamak ve son olarak hak sahipleri tarafından bu haklarını kullanırken devletten yardım alarak gerçekleştirmesi gerekir. Devlet bu hakları koruyabilmek ve gerçekleştirmek için birtakım yaptırımlar uygulamak zorundadır. Tabii bu yaptırımlar cezai işlemler yerine kişileri toplumsal düzene uyacak şekilde; iyileştirici, önleyici ve eğitici nitelikte sosyalleştirici görevler üstlenmelidir. Devlet bu görevi, yerel yönetimler eliyle de başarılı bir şekilde yerine getireceği söylenebilir. Esasında kentli hakları merkezi ve yerel yönetimler haricinde bütün kamu kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütleri ve toplumun bizzat desteğiyle yerine getirilmelidir.

1985 yılında Avrupa Konseyi tarafından özerk yerel yönetimler oluşturulmak, kentli haklarının uygulanıp geliştirilmesi amacıyla Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartını kabul etmiştir. Bu şartın esas hareket alanı Avrupa seviyesinde demokrasinin yalnız vatandaşa en yakın bağımsız duruma getirilmesi ile olanaklı olduğudur. Bağımsızlık koşuluyla, mahalli kamu hizmetlerinin tüm vatandaşların verimli katılımını sağlamakta, şehirli haklarını yerine getirmek için mahalli idareler gerekli yasal, yönetsel ve finansal olanaklarla kuşatılmalıdır.

Ülkemizde kentli hakları ile alakalı olarak her ne kadar bir askeri müdahale döneminin ürünü olsa da, 1982 tarihli Anayasa'da kent hukukunun temel çerçevesini çizmeye yarayacak kimi kurallar yer almıştır. 30 yıldan uzun bir süredir yürürlükte olan Anayasanın kentleşme ve yapılaşma konularına ilişkin önemli kurallardan hala yararlanılmakta olduğu unutulmamalıdır.

Herkes için uygun olan insan hakları engelli bireyler açısından değişik bir yön elde etmiştir. Engelli insanın özgür bir biçimde yaşamını idame ettirebilmesi için fiziksel çevrenin kabiliyetlerini sınırlamamasına bağlıdır. Bununla beraber klasik olarak engelli bireyin sosyal hayattaki iktisadi ve toplumsal hayatın da içinde bulundurduğu evde, işte, ulaşım düzeninde gibi pek çok sorunu bulunmaktadır. Bu sebeple, engelli bireyin insan hakları kısıtlanmış bir haldedir. Engellilerin karşılaştığı problemlerle alakalı tedbir alınmadığı takdirde pek çok insan hakları ihlaline de yol açmaktadır.

Doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle bir takım fonksiyonlarını kaybeden engellilerin yaşam mücadelesi diğer toplumsal sınıflara oranla her daim zordur. Bazı dönemlerde ve özellikle sert-ırkçı ideolojilere sahip kesimler ya da zümreler tarafından yönetilen ülkelerde bilhassa zihinsel engellilere yaşama hakkı bile neredeyse çok görülmüştür.

Ülkemizde engelli kişilere yönelik programların esası Cumhuriyet Dönemi'ne kadar uzanır. Bu kapsamda Cenevre Sözleşmesi'nin çocuk hakları içeriğindeki engelli çocuklardan söz etmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Sözleşmede yer alan ifadeye göre engelli çocukların kendi yaşamını idame ettirmesi kabiliyetinin geliştirilmesi, her tür istismara karşı tedbir alma ve bu kapsamda eğitim verilmesinin önemle üzerinde durulmuştur. Bu durumun ana nedeni toplumların genel olarak sağlıklı ve farkındalık düzeyi yüksek kuşaklar vasıtasıyla kimseye mecbur olmadan yaşamasını ve gelişmesini sağlamaktır.

2000'li yıllarda ise, Engelli olma durumu hakkında yeni bir politika vasıtası olarak kabul edilen yeni şekillendirilmiş yasalar üzerinde durulmakta, bu kapsamda insan hakları ve ayrımcılık odaklı gündemleriyle engellilik durumuna yeni bir tutum oluşturulmaktadır. 2000'li senelerde bilhassa Türkiye'nin AB sürecine katılma çabalarıyla engelli kişilere yönelik olarak hazırlanan politikalar daha önemli kurumsallaşmayla incelenmiştir. Engellilik hususunda var olan ve yeterli gelmeyen altyapı ve kurumlaşmayı orta ve uzun sürede ortadan kaldırmak gayesiyle, ilk olarak engelli bireylerin toplumsal hakları insan hakları kapsamında daha çok ilgi çekmeye başlamış ve bu çerçevede sivil iradeye, engelli yanlısı toplumsal politikaya odaklanan bir ilerleme ekseninde yer verilmiştir. Bu durum genellikle engelli merkezli toplumsal hizmetlerde kendini hissettirmekte ve bilimsel çalışmaları süratlendirmektedir.

Sonuç itibarıyla uygulanan sosyal politikalardan dolayı engelliler, "hak eden yoksul" sınıfına itilmiştir. Sanayi toplumlarında, engellilerin elinde olmayan nedenlerden ötürü kendilerine istihdam sağlanamadığı için sosyal yardımları "hak ettikleri" şeklinde bir algı oluşturulmuştur. Engellilik kavramının karşıtı olarak görülen sağlamlık kavramı, engellilerin 'sağlamlar' normuna uymadıkları için ayrımcılığa tabi tutulan ve bu ayrımcılığın meşrulaştırıldığı bir göreve atfedilir. Engellilikle yaşayanların toplum geneline göre kazancının düşük ve harcamalarının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bu faktörü oluşturan sebeplerin başında özel ve kamu kesimi tarafından sunulan hizmetlerde engelli bireyleri dahil etmemesi

nedeniyle engellilerin bu hizmetleri almak için bizzat kendisi tarafından harcama yapılmaktadır. Mesela bedensel engellilerin toplu taşıma araçlarını kullanamayacağı durumlarda bu hizmeti özel araçlar yoluyla karşılamaktadır. İstihdamdan dışlanan ve çalışan diğer bireylere göre olumsuz koşullar içinde yaşayan engelliler gelir yoksulluğu riskine de maruz bırakılmaktadır.

Yine engellilerin hak mücadelesi her yerde aynı şekil ve hızda gelişmemiştir. Gelişememe nedenleri arasına baktığımızda, içinde buldukları ulusal, yerel, sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar etkili olmuştur. Bu koşulları birkaç örnekle sıralayacak olursak: merkeziyetçi bir devletin varlığı, devletlerin sosyal politikalara karşı tutumu, yerel yönetimlerin elinde bulundurdukları yetkilerin kapsamı, STK'ların örgütlenme biçimi ve tutumu, toplumdaki genel engellilik algısı, din ve medyanın engelli algısındaki rolü ve son olarak uluslararası kuruluşların (BM ve AB vb.) bağlayıcı kararları verilebilir.

Saydığımız bu faktörlerin bazıları hak esaslı bir engelli hareketini mümkün hale getirirken, diğerleri ise böyle bir oluşumu zora sokmaktadır. Yine örnek verecek olursak: merkeziyetçi yapının güçlü olduğu ve patronaj ilişkilerinin geliştiği yani bazı kesimlerin kollanıp korunduğu yapının olduğu, dinin engelliliğin bir çeşit 'sınama' olarak tasvir ederek tevekküle ittiği ve STK'lar tarafından hak esaslı söylemlerin geliştiremediklerini ya da engelli hakları alanında konfederatif yapıda liderlik yapan güçlü örgütlerin seslerini daha iyi duyurabildiklerini görüyoruz. Yukarıda bahsettiğimiz değişkenler göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin engelli hakları hareketinin güçlenemediği bir ülke olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür.

Son olarak sivil toplum kuruluşu olan üç tane engelli derneğiyle yapılan görüşmelerde üzerinde durdukları ortak sorunlar arasında: toplumun engellilere yönelik olumsuz bakış açıları, kamusal ve sosyal alanların (akıllı ve çok katlı binalar, parklar, restaurantlar, avm'ler, tiyatro ve sinema gibi yerler) engellilere yönelik şekilde yapılmaması ve yerel yönetimler de dahil olmak üzere hiçbir kamu kurum ve kuruluşu tarafından yeterli desteğin sağlanamaması gibi sorunlar sıralanabilir. Bu bağlamda engellilerin yaşadıkları sorunlar dile getirilmiştir.

Kurumsal açıdan baktığımızda İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde şimdiki adıyla Engelliler Müdürlüğü, engellilere yönelik bazı hizmetleri yerel yönetimler düzeyinde yeniden organize etmektedir. Örneğin Engelliler Müdürlüğü

tarafından yapılan hizmetler arasında yaz kampı, kamu sınavlarına girecek olan engellileri özel servislerle sınav yerlerine taşımak gibi hizmetleri yapmaktadır. Ancak yapılan bu hizmetler yerine onları taşıma hizmetlerine muhtaç bırakmayacak şekilde yolları inşa etmek ve toplu taşımaları engellilere, yaşlılara uygun olarak yeniden dizayn etmek, eğitim hizmetlerinin erişimini kolaylaştırıp kalitesini artırmak, istihdamı daha fazla sağlamak, kamusal alanlarda insanların taciz eden bakışlarına maruz kalmadan serbestçe yaşamlarını sürdürmeyi sağlayacak fırsatlar sunmak ve engellilere karşı toplumsal farkındalıklar yaratmak daha çözümcü bir yaklaşım olur.

KAYNAKLAR

- AKKOYUNLU, K.E.. “Kentli Hakları Ve Kente Karşı Suç Bağlamında Kentli Eliği”, **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi**, bahar 2008, sayı 20, s.5.
- BURCU, E. “Türkiye’de Yeni Bir Alan: Engellilik Sosyolojisi ve Gelişimi”, Sosyoloji Konferansları no: 52 (2015-2) / 319-341.
- ÇAĞLAR, S. “Engellilerin Erişebilirlik Hakkı Ve Türkiye’de Erişebilirlikleri”, **AÜHFD**, 61 (2) 2012; 541-598.
- ÇINARLI, S. Kamu Hizmetlerinin Yürütülmesinde Engelli Hakları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hukuku Programı **Doktora Tezi**, 2008.
- DURDURAN, Y. Engelli Çocukların Engellilikleri Dışındaki Sağlık Sorunları Ve Sağlık Hizmetinden Yararlanma Durumları: Kontrollü Saha Çalışması. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, Konya, 2009
- EKİNCİ, M. T. “Türkiye Sağlık Araştırmasının Engelliliğe İlişkin Yaygınlık Ölçümü Açısından İncelenmesi”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Temmuz-Aralık 2015 sayı:35/2, 95-112
- GİRESUNLU G. ve AKINCI V., **Engellinin El Kitabı**, Destek Yayınevi: İstanbul. 2011.
- GÖKMEN, F. “Türkiye’de Özürlü Haklarının Gelişimi”, **Özveri Dergisi**, 8.Sayı 2007 Cilt 4 Sayı 2,
- GÖNÜLLÜ, G. “Çevresel-Kentsel Hakların Gelişimi: Dünyada ve Türkiye’de Kentsel Haklar” **İnsan Hakları Yıllığı**, cilt:32-2014 sayfa:38
- GÜL, İ. I. Bir Hak Mücadelesi Alanı Olarak Engellilik ve Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, **Özveri dergisi**. 10.Sayı 2008 Cilt 5,Sayı2.
- GÜLER, M., “Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 2011, 66(1), ss.49-71.
- HASIRCIOĞLU, A. İşverenlerin özürlü istihdamına yaklaşımı sakana örneği, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.2006, s. 6-7
- KARA, B. “Türkiye’de Engelli Bireylerin Yasal Hakları ve Uygulamadaki Yeri”, **International Journal Of Social Science** doinumber: <http://dx.doi.org/10.9761/jasss3582>number: 48, 2016, p. 249-260.
- KARAAĞAÇ, Ş. Sosyal Belediyecilik Anlayışı Üzerinden Engellilere Yönelik Hizmetler: İBB Engelliler Müdürlüğü Örneği, **Yüksek Lisans Tezi**, 2017.
- KARAKAYA, A. Hasta Hakları İle Engelli Haklarının İncelenmesi Ve Bursa İl Merkezindeki Engellilere Yönelik Hizmetler, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul, 2014.
- KARASU, M. A. “Kentli Haklarının Gelişimi ve Hukuki Boyutları”, **TBB Dergisi**, sayı 78- 2008, 38-4L
- KARÇKAY K., İLTER, E., **Engelli Hakları İnceleme Raporu**, TBMM İnceleme Komisyonu, 24. Dönem 3. Yasama Yılı 2013,s.11
- KELEŞ, R. “Kent ve Kültür Üzerine” **Mülkiye**, 2006, 29(246): 9-18.
- KELEŞ, R. **Kentleşme Politikası**, İstanbul, İmge Kitabevi,2018.
- KELEŞ, R., MENGİ, A. **Kent Hukuku**, Ankara, İmge Kitabevi, 2017.

- KIVILCIM AKKOYUNLU, Ertan-Amme **İdaresi Dergisi**- Cilt: 30, sayı:3, Eylül 1997-sayfa;31-48
- KOCA, C. **Engelsiz Şehir Planlaması Bilgilendirme Raporu**. Dünya Engelliler Vakfı, 201û-ist, sayfa:6
- KOLAT, S., “Özrlürler Uzman Yardımcısı, Başbakanlık Özrlürler İdaresi Başkanlığı. Avrupa Birliği’nde Özrlürlere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele”. **Özveri dergisi**. 8, Sayı 2007 Cilt 4 Sayı 2, T.C. Aile ve Sosval Politikalar Bakanlığı
- ÖZGÖKÇELER, S. “Özrlürler Kanununun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi”, **İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1. Sayı 1. 2010, 33-54
- ÖZTÜRK, M. **Türkiye’de Engelli Gerçeği**, MÜSİAD Cep Kitapları, ajans vısta matbaacılık, basım İstanbul, 2011.
- PEKŞEN, N. Sosyal Belediyecilik Çerçevesinde Engellilere Sunulan Hizmetler: Ankara Büyükşehir Belediyesi Örneği, Sakarya Üniversitesi SBE, **Yüksek Lisans Tezi**. 2014.
- REYHAN, H. LEBLEBİCİ, Ö. **Kentli Hakları Bağlamında Kenti Yeniden Düşünmek**, Alter yayıncılık.2013.
- TEKELİ, İ. (2011). “Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm Yazıları” İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TÜRKİYE ENGELLİLER ARAŞTIRMASI, 2002
- ÜRKER. Ş. “Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Özrlürlere İlişkin Düzenlemeler”, 9.Sayı 2008, Cilt 5 Sayı
- YARDIMCI. S. “Sakatlık ve Siyaset” 2. Sayı, SEÇBİR, 2015: (20-30)
- YILMAZ. V. “Engellilerin Eğitime Erişiminde Kamusal Destek Programlarının Önemi” 6. Sayı, SEÇBİR, 2015: (82-91)

İnternet Kaynakları:

- (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017,Erişim Tarihi:31.07.18)
- (<https://saglik.ibb.istanbul/engelliler-mudurlugu/>, Erişim Tarihi: 03.03.2019).
- (<http://ibb.gov.tr/sites/SaglikVeSosyalHizmetler/kurumsal/Pages/Anasayfa.aspx>, 31.05.19)
- (<https://www.ibb.istanbul/CorporateUnit/Detail/43>, Erişim Tarihi: 03.03.19)
- (<https://itunes.apple.com/tr/app/id721510014?l=tr&mt=8>, Erişim Tarihi:10.03.2019)
- (<https://itunes.apple.com/tr/app//id721510014?l=tr&mt=8>, 31.05.2019)

EKLER

EK A: Dernek Temsilcileriyle yapılan röportaj esnasında sorulan sorular

1. Derneğinizin Adı ve Tarihçesinden bahseder misiniz?
2. Derneğinizin faaliyet alanı ve kuruluş amacından bahseder misiniz?
3. Derneğinizin üye sayışı ve üyeler hakkında biraz bilgi verir misiniz?
4. Derneğinizin üye olduğu federasyon ve konfederasyon mevcut mudur?
5. Derneğinizin başta İBB olmak üzere İstanbul'daki diğer yerel yönetimlerle doğrudan veya dolaylı bir ilişkisi var mıdır?

Evet, ise ne tür bir ilişki içerisindeyiz?

Hayır, ise neden ilişkiniz bulunmamaktadır?

6. Derneğinizin üyeleri kentte yaşayan bireyler olarak sosyal ve kamusal alanda ne gibi sıkıntılarla karşılaşmaktadır?
7. Söz konusu sıkıntıların çözümünde yerel yönetimlerin gerekli desteği verdiğini ve yükümlülüklerini yerine getirdiğini düşünüyor musunuz?

Evet, ise nasıl ve ne şekilde yerine getiriyor?

Hayır, ise sizce neden yerine getirmiyor ve çözüm önerileriniz var mıdır?

8. İstanbul'da engelli hakları konusunda yerel yönetimlerce sunulan haklardan ve hizmetlerden üyeleriniz ne kadar bilgi sahibidir?

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı :Volkan ÖZBARİŞ
Doğum Tarihi ve Yeri : 25.08.1983- Digor/ Kars
Cep telefonu : 0546 838 36 36
E-posta :volkan.ozbaris@ibb.gov.tr

ÖĞRENİM DURUMU:

Yüksek Lisans : İstanbul Gedik Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, İş Sağlığı ve Güvenliği Tezsiz Yüksek Lisans
Lisans : 2009, Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme

MESLEKİ DENEYİM:

2009-... : İstanbul Büyükşehir Belediyesi Memur

KATILDIĞI EĞİTİM VE SEMİNERLER:

Hızlı Okuma Teknikleri Eğitim, Resmi Kurumlarda Etik Eğitimi, Resmi Yazışma Kurulları Eğitimi, Sürekli İyileştirme Metodu (Kaizen) Eğitimi, Reklam ve İlan Yönetmeliği Eğitimi, Diksiyon Eğitimi, Kriz Yönetimi Eğitimi, Vatandaş İle İletişim Eğitimi, İnovasyon Eğitimi, Öfke Kontrolü Eğitimi, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Eğitimi, Çalışan ve Hizmet Verimliliği Eğitimi, 7201 Sayılı Tebligat Kanunu ve Tüzüğü Eğitimi, Etkin İletişim, Sorumluluk ve Değerler, Tebligat Kanunu, Süreç Yönetimi ve İyileştirme Eğitimi, Takım Olma, Zor Vatandaşla Başa Çıkma, Ben Belediyeyim, Müşteri Memnuniyeti Yöntemi, Bilgisayar Eğitimi